

Beleidsplan sociale veiligheid

inhoud

Doel van dit beleidsplan

Definitie van pesten

1. Het probleem dat pesten heet (door bob van der Meer)

- Vijfsporenaanpak
- Drie componenten
- Drie strategieën
- De vijfsporenaanpak van pesten
 - 1.1 Mobiliseren van de zwijgende middengroep
 - 1.2 Hulp aan de pester
 - 1.3 Professionalisering van het team
 - Regels en regelhandhaving
 - 1.4 Professionalisering van de ouders
 - 1.5 Hulp aan het gepeste kind
- Uitgangspunten
- Verwachtingen uitspreken en afstemmen

2. Realisatie op 'De Wieling

- In de praktijk
- Signalen van pesten
- Regels omtrent pesten
- Groepsregel
- Tips voor de leerkracht
- Adviezen aan ouders

3. Bijlagen 'De Wieling

- Basisafspraken
- Regels en afspraken midden- en bovenbouw
- Regels en afspraken onderbouw
- Digitaal pesten
- Afspraken omtrent specifieke zorgleerlingen

4. Bijlagen; achtergrondinformatie "vijfsporenaanpak" Bob van der Meer

1. Verschil tussen plagen en pesten
2. Brochure normen en waarden, een concrete aanpak
3. Straffenoverzicht
4. Gevolgen van pesten voor alle betrokken partijen
5. Resultaten onderzoek *Pesten in het onderwijs*
6. Gevolgen van pesten voor slachtoffers
7. Aanpak van pesten, de niet-confronterende methode. Een gedeelte van een les Lichamelijke Opvoeding om aan den lijve te ervaren wat het is om buitengesloten te worden
8. Lees- en voorleesboeken over anders zijn, pesten, buitengesloten worden, verhuizen.
Leeftijd: groep 1 t/m klas 3 voortgezet onderwijs
9. Uit het dagboek van een zondebok
10. Een meisje van 15
11. Een vrouw van 20
12. Een moeder over haar zoon
13. Rollenspel *Carmen als zondebok*
- 14.. *De gevolgen voor het slachtoffer van pesten*
15. Brochure *Sociogrammethode, adviezen voor afname en begeleiding (aparte brochure)*
16. Pictogrammen Fiep Westendorp Foundation (in voorbereiding)
17. kleuters en pesten.
18. aanpak van pesten: oorzaken van mislukking.

5. Protocollen, procedures, calamiteitenplannen voor een aantal uitzonderlijke situaties

Doel van dit beleidsplan

‘Alle kinderen moeten zich in hun basisschoolperiode veilig voelen, zodat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen’.

Door regels en afspraken zichtbaar te maken kunnen kinderen en volwassenen, als er zich ongewenste situaties voordoen, elkaar aanspreken op deze regels en afspraken.

Door elkaar te steunen en wederzijds respect te tonen stellen we alle kinderen in de gelegenheid om met veel plezier naar school te gaan!

Leerkrachten en ouders uit de oudercommissie en de medezeggenschapsraad onderschrijven dit protocol.

Definitie pesten

Pesten is lichamelijk of geestelijk geweld van een leerling of een groep leerlingen t.o.v. één of meer leerlingen, die niet (meer) in staat is/zijn zichzelf te verdedigen.

Er is een verschil tussen plagen en pesten.

Uitleg hierover zie bijlage 1

De Veiligheid op basisschool ‘De Wieling’ betreft :

- leerlingen onderling;
- leerlingen en leerkrachten;
- leerkrachten en leerlingen;
- school en ouders;
- ouders en school.

Het aangrijpingspunt om onze school nog veiliger te maken is: de omgang tussen leerlingen onderling, gedefinieerd met ‘structureel lichamelijk of geestelijk (seksueel) ongewenste omgangsvormen tussen leerlingen’, ook wel pesten genoemd.

Wanneer dit probleem goed is geregeld, wordt daarna structurele aandacht besteed aan de mogelijke ongewenste omgangsvormen tussen de andere geledingen: tussen leerlingen en leerkrachten; leerkrachten en leerlingen; school en ouders en tussen ouders en school.

En tot slot eist een beleidsplan sociale veiligheid dat er protocollen, procedures of calamiteitenplannen voorhanden zijn voor een aantal uitzonderlijke situaties.

De school kan een beroep doen op het zorgteam. Dit contact verloopt via de intern begeleider.

Op iedere school is een vertrouwenspersoon aangesteld. Op ‘De Wieling’ is dat **Annemarie Jassen**

Pesten komt helaas op iedere school voor, ook bij ons. Het is een probleem dat wij onder ogen zien en op onze school serieus aan willen pakken.

1. Het probleem dat pesten heet

Om een school veilig(er) te maken, is een goed startpunt de aanpak van pestgedrag tussen leerlingen onderling. In de eerste plaats kennen leerlingen het verschijnsel goed; is het een onderwerp dat ouders en leerkrachten 'raakt' en zijn bijna alle ongewenste omgangsvormen tussen leerlingen onder de noemer 'pesten' te plaatsen. Tot slot heeft pesten negatieve gevolgen voor alle bij het probleem betrokken partijen

Om pesten goed aan te pakken is het daarom noodzakelijk hen allen bij de aanpak ervan te betrekken: leerkrachten, ouders en leerlingen. Hierbij kunnen de leerlingen nog worden onderverdeeld in: pesters, slachtoffers en de rest van de klas, de zwijgende middengroep. In totaal zijn er bij pesten dehalve vijf groepen te onderscheiden: zwijgende middengroep, pester, leerkracht, ouder en slachtoffer.

Vijfsporenaanpak

Een goede aanpak van pesten houdt derhalve - nadrukkelijk in deze volgorde - activiteiten naar de vijf volgende groepen in: de zwijgende middengroep, de pester, de leerkrachten, de ouders en het slachtoffer. In het kort: een vijfsporenaanpak van pesten.

Drie componenten

Pesten wordt niet opgelost door een of meer projecten uit te voeren. Hier is attitudeverandering voor nodig. Dit houdt in dat:

- Aan alle bij het probleem betrokken partijen informatie moet worden gegeven (cognitieve component);
- Bij hen een beroep moet worden gedaan op (vergroting van) het empathisch of invoelend vermogen (emotioneel-affectieve component);
- De school in de eerste plaats beleid moet maken over een zorgvuldige manier van omgang met elkaar, waarover in de tweede plaats leerlingen met elkaar omgangsregels afspreken, die wekelijks met elkaar en de leerkracht worden besproken en, op grond hiervan, worden bijgesteld.

Drie strategieën

Wanneer leerlingen zich weigeren te houden aan de met elkaar afgesproken regels,

- worden zij in eerste instantie middels straffen gecorrigeerd (machts- of dwangstrategie);
- later door middel van begeleidingsactiviteiten en een sociale vaardigheidstraining een ander gedragsrepertoire geleerd (normatief-heropvoedende strategie);
- en omdat mensen en kinderen onderhevig zijn aan een groot aantal wetmatigheden, worden niet alleen oplossingen gezocht en gevonden voor deze mechanismen, maar ook consequent toegepast (empirisch-rationele strategie).

De vijfsporenaanpak van pesten

De vijfsporenaanpak van pesten bestaat op onze school uit de navolgende activiteiten:

1.1 Mobiliseren van de zwijgende middengroep

De zwijgende middengroep wordt gemobiliseerd door het toepassen van de werkwijze, zoals neergelegd in de brochure *Normen en waarden, een concrete aanpak*. Belangrijke voorwaarde voor succes is dat de voor groepen 1-3 of door de leerlingen met elkaar (groepen 4-8) gemaakte regels wekelijks worden besproken. Dit in het kader van normen- en waardenontwikkeling van de leerlingen. De waarde hierbij is veiligheid en de norm dat bepaalde, met elkaar afgesproken, gedragingen niet meer kunnen. Blijven leerlingen de regels stelselmatig overtreden, dan wordt hen hulp gegeven, het tweede spoor. (Informatie : bijlage 2)

1.2 Hulp aan de pester

Of en in hoeverre de hulp aan de pester in de hierna te noemen volgorde wordt gegeven is afhankelijk van de leeftijd, het terugkerend gedrag, de oorzaak van pesten, de zwaarte van de peestsituatie, de in te schatten gevolgen van het pestgedrag voor de gepeste leerling en van het oordeel van de schoolleiding die van de hieronder staande volgorde op grond van haar moverende redenen kan, mag en zelfs moet (kunnen) afwijken. De hulp aan de pester kan in grote lijnen als volgt verlopen.

- Verhelderingsgesprek
In dit gesprek wordt aan de leerling duidelijk gemaakt dat hij, ondanks de met elkaar gemaakte afspraken, aan klas- of schoolgenoten geen veiligheid geeft.
- Probleemoplossend gesprek
Met de leerling worden een aantal probleemoplossende gesprekken gevoerd.
Het eerste doel van deze gesprekken is om met de leerling achter de mogelijke oorzaak van het gedrag te komen.
Het tweede doel: onderzoek doen naar de mate van het empathisch vermogen van de leerling.
Het derde en laatste doel: afspraken met de leerling maken en deze afspraken consequent controleren.
- Vervalt de leerling in recidive, dan worden hem zwaardere straffen gegeven.
(straffen: zie bijlage 3)
- Verandert het gedrag van de pester niet of niet noemenswaardig, dan nodigt de leerkracht, samen met de IB-er, de ouders voor een gesprek uit om hen op de hoogte te stellen van het probleem. Omdat de school alle voorgaande activiteiten in het leerlingendossier heeft opgenomen (leerlingvolgsysteem KIJK en ZIEN), kunnen de ouders, geconfronteerd met het gedrag van hun kind, het niet (meer) ontkennen, waarop hun hulp wordt ingeroepen.
- Blijft de leerling het ongewenste gedrag vertonen, is de inschakeling van een psycholoog of psychiater de noodzakelijke volgende stap. Hij onderzoekt de leerling en adviseert op grond van zijn bevindingen de school en Jeugdzorg. Een van deze adviezen kan zijn dat de leerling verplicht wordt deel te nemen aan een sociale vaardigheidstraining van/voor pesters om hen te leren om op een normale manier met leeftijdgenoten om te gaan.
- Blijven ook deze activiteiten zonder succes, dan wordt de leerling geschorst of verwijderd.

1.3 Professionaliseren van het team

Het professionaliseren van leerkrachten vindt plaats in het schooljaar 2010-2011 door middel van twee workshops. In de eerste workshop wordt een verklaringsmodel van geweld ontvouwd en toegelicht, waarna bij het team een enquête over ongewenste omgangsvormen wordt afgenomen. En de tweede workshop gaat nader in op pesten en de aanpak ervan. Tijdens deze tweede workshop wordt informatie gegeven over het voor en door leerlingen met

elkaar maken van regels, zoals beschreven in de brochure *Normen en waarden, een concrete aanpak* (zie bijlage 2). In de regels van de leerlingen van groepen 4-8 worden door de school een aantal - door de school te formuleren - regels opgenomen: regels over internet-, gsm-, msngebruik en -misbruik; de regel dat leerlingen niet mogen 'klikken', maar dat, als de regels worden overtreden, iedereen, ook de overtreder, het recht en de plicht heeft dit aan elkaar, aan de leerkracht en aan de ouder te vertellen en dat dit geen klikken wordt genoemd. Andere mogelijke regels zijn dat het woord homo op school niet meer gebruikt kan worden of de regel dat de leerlingen niet meer met een bijnaam, maar met hun eigen naam, moeten worden aangesproken.

Ontstaan nieuwe ongewenste omgangsvormen, dan is het niet (meer) nodig dit uitgebreid in een project te behandelen, maar geeft de leerkracht zowel aan ouders als leerlingen - kort - achtergrondinformatie over het verschijnsel; voert de leerkracht, al dan niet samen met ouders en leerlingen, een

nieuwe regel voor deze omgangsvorm in het contract van de leerlingen in en krijgt degene, zowel leerling als ouder, die weigert zich aan te passen aan de veilige omgangsvorm, hulp. Omdat in alle enquêtes, die op scholen voor basisonderwijs worden afgenomen, buitensluiten als een van de meest voorkomende vormen van pesten wordt genoemd, nemen we hierop de volgende maatregelen.

Om buitensluiten zoveel als mogelijk te voorkomen, laten de leerkrachten de leerlingen nooit meer zelf groepjes maken. De leerkracht maakt ze zelf en legt daarbij uit wat de redenen hiervoor zijn .

Daarnaast wordt in ieder contract voor of door de leerlingen de regel opgenomen dat niemand (meer) mag worden buitengesloten en vindt door de leerkracht controle op de uitvoering van de regel plaats.

Ten derde, mocht een jarige leerling in het verleden zelf twee klasgenoten uitkiezen om hem te vergezellen naar andere klassen, nu mag hij slechts één klasgenoot zelf uitkiezen, de keuze van de tweede leerling gaat volgens alfabet. Ten vierde geldt op de speelplaats de regel dat niemand bij het spelen mag worden uitgesloten. De eerste uitzondering is dat, wanneer een leerling zich aanmeldt bij een groep die een spel speelt dat slechts met een beperkt aantal leerlingen wordt gespeeld, de groep deze leerling op grond van dit feit mag weigeren. En de tweede uitzondering is wanneer een spel wordt gespeeld waarbij even aantallen noodzakelijk zijn. Meldt één leerling zich bij een van deze twee groepen, dan wordt hem geadviseerd op zoek te gaan naar nog een leerling zodat de twee groepen even groot zijn en blijven.

En ten vijfde mogen leerlingen nooit meer publiekelijk kenbaar maken welke leerlingen zij voor hun verjaardagsfeestje uitnodigen. Zij of hun ouders bellen de genodigden op.

Regels en regelhandhaving

Over de regels op onze school het volgende.

Er wordt onderscheid gemaakt in vier soorten regels:

1. De algemene schoolregels, zoals opgenomen in de Schoolgids.
2. Drie tot vier positief geformuleerde regels die in de gangen van de school hangen en betrekking hebben op gedrag, omgang met elkaar en zorg voor het gebouw.
3. In de klassen een aantal positief geformuleerde regels, waarover leerkracht en leerling niet (meer) met elkaar zullen onderhandelen. (zichtbaar in de klas).
4. Voor leerlingen van groepen 1-2 door de leerkracht opgestelde regels en door de leerlingen van groepen 3-8 met elkaar vastgestelde regels over het geven van psychosociale veiligheid aan elkaar.

1.4 Professionalisering van ouders

De school organiseert elke 4 jaar, in samenwerking met de MR, een lezing over pesten voor alle ouders van de school. Hiervoor worden ook alle leerkrachten uitgenodigd. Omdat op dergelijke

avonden niet alle ouders aanwezig (kunnen) zijn, besteedt de schoolleiding in de nieuwsbrief voor de ouders regelmatig aandacht aan het onderwerp.

Ouders die hun kind bij school aanmelden worden op de hoogte gesteld van het beleid van de school inzake veiligheid, waaronder pesten. Een exemplaar van het beleidsplan ligt op school ter inzage. In de schoolgids is een samenvatting opgenomen.

En ouders wordt gevraagd om, wanneer ze ongewenste omgangsvormen bij hun kinderen zien of van hen horen, de leerkrachten hiervan op de hoogte te stellen.

Tot slot wordt aan alle ouders duidelijk gemaakt dat de school verantwoordelijk is voor de veiligheid van alle geledingen, om welke reden het strikt verboden is eigen rechter te gaan spelen of zelf naar de ouders van de pester te gaan.

1.5 Hulp aan het gepeste kind

Kinderen die voortdurend zijn gepest, kunnen twee mogelijke reacties gaan vertonen. Ze worden passief, het grootste aantal, of provocerend. Beide leerlingen 'verraden' zich via hun lichaamstaal, lopen daardoor gevaar ook in andere situaties zondebok te worden, ook wel herhaald slachtofferschap genoemd. Zowel de passieve als de provocerende zondebok hebben, al om deze reden, professionele hulp nodig.

Een van de problemen met deze kinderen is dat ze uiterst gevoelig zijn (geworden) en in ieder plagerijtje (het begin van) weer een nieuwe peestsituatie zien. Elke klacht in deze richting dient door de leerkracht serieus te worden genomen, echter niet tot elke prijs. Sommige gepeste kinderen en/of hun ouders kunnen hun situatie namelijk ook gaan gebruiken om de rest van de klas te terroriseren met hun gevoeligheid.

Uitgangspunten

Het eerste uitgangspunt in de relaties tussen ouders en school is dat de ouders primair verantwoordelijk zijn voor het welbevinden van hun kind en de leerkracht voor dat van alle aan zijn/haar zorg toevertrouwde leerlingen. Dat deze twee belangen kunnen conflicteren, mag duidelijk zijn. Het tweede uitgangspunt is dat leerkracht en ouder geen vijanden van elkaar zijn, maar samen verantwoordelijk zijn voor de cognitieve, emotioneel-affectieve en psychosociale ontwikkeling van het individu binnen de groep. En het derde uitgangspunt is dat voor een gezonde opvoedingssituatie opvoeders in harmonie moeten optreden. Dit houdt in dat een leerkracht de ouder niet mag afvallen en de ouder de leerkracht niet. Gebeurt dit wel, dan raken leerlingen in een bijzonder lastig loyaliteitsconflict.

Verwachtingen uitspreken en afstemmen

Voor een goede samenwerking tussen ouders en school is het noodzakelijk dat leerkracht en ouder hun verwachtingen naar elkaar uitspreken en op elkaar afstemmen. Een manier waarop dit kan worden gedaan is als volgt.

Bij de eerste informatie-avond spreekt de leerkracht over zijn/haar verwachtingen, werkwijze, spel-, beloon- en strafregels, waarna aan de ouders wordt gevraagd wat hun verwachtingen zijn en wat zij er aan kunnen doen om hun kind een veilig schooljaar te geven.

Ook vraagt de leerkracht aan de ouders zich niet alleen verantwoordelijk te voelen en ook verantwoordelijk te zijn voor een goede cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van hun eigen kind, maar ook voor die van alle klasgenoten. De reden hiervoor is dat in iedere groep kinderen wel degelijk worden buitengesloten.

De leerkracht is het eerste aanspreekpunt bij moeilijkheden/problemen. Ervaart de ouder een probleem, dan wordt de leerkracht hiervan als eerste op de hoogte gesteld. Ook wanneer volgens de ouder de leerkracht het probleem is. Dit gesprek vindt altijd plaats samen met de intern begeleider.

Mocht dit gesprek niet tot het gewenste resultaat leiden. Is de volgende stap een gesprek met

directie.

2. Realisatie op basisschool 'De Wieling

In de praktijk:

- Op school willen we regelmatig een onderwerp in de kring aan de orde stellen ('Jij en ik', kringgesprekken, gesprekken n.a.v. incidenten).
- Onderwerpen als veiligheid, omgaan met elkaar, rollen in een groep, aanpak van ruzies etc. kunnen aan de orde komen.
- Op school worden drie keer per jaar de school-, groeps- en pleinregels aan de orde gesteld. Dit gebeurt aan het begin van het schooljaar, in februari en aan het eind van het schooljaar, tijdens een teamvergadering.
- Groepsregels worden in de klas 'visueel' gemaakt (bijvoorbeeld doormiddel van foto's en tekst).
- Andere werkvormen zijn ook denkbaar, zoals; de werkvormen van coöperatief leren w.b. klassenbouwers en teambouwers.
- Het voorbeeld van de leerkrachten (en thuis de ouders) is van groot belang. Er zal minder gepest worden in een klimaat waar duidelijkheid heerst over de omgang met elkaar, waar verschillen worden aanvaard en waar ruzies niet met geweld worden opgelost maar uitgesproken. Agressief gedrag van leerkrachten, ouders en de leerlingen wordt niet geaccepteerd. Leerkrachten horen duidelijk stelling te nemen tegen dergelijke gedragingen.

Een effectieve methode om pesten te stoppen of binnen de perken te houden, is het afspreken van regels voor de leerlingen. Dit gaan we vastleggen in dit pestcontract (een onderdeel daarvan is het scheldcontract).

Signalen van pesterijen kunnen o.a. zijn:

- Altijd een bijnaam gebruiken, nooit bij de eigen naam noemen
- Zogenaamde leuke opmerkingen maken over een klasgenoot
- Een klasgenoot voortdurend ergens de schuld van geven
- Briefjes doorgeven
- Beledigen
- Opmerkingen maken over kleding
- Negeren
- Isoleren
- Buiten school opwachten, slaan of schoppen
- Op weg naar huis achterna rijden
- Naar het huis van het slachtoffer gaan
- Bezittingen afpakken
- Schelden of schreeuwen tegen het slachtoffer
- Pesten tijdens sporten

(Aan digitaal pesten wijden we een aparte bijlage)

Deze lijst kan nog verder worden uitgebreid: je kunt het zo gek niet bedenken of volwassenen en dus ook leerlingen hebben het bedacht. Leerkrachten en ouders

moeten daarom alert zijn op de manier waarop kinderen met elkaar omgaan en duidelijk stelling nemen wanneer bepaalde gedragingen hun norm overschrijden.

Regels omtrent pesten

Regel 1:

Een belangrijke stelregel is dat het inschakelen van de leerkracht niet wordt opgevat als klikken. Vanaf de kleutergroep brengen we kinderen dit al bij:

je mag niet klikken, maar... als je wordt gepest of als je ruzie met een ander hebt en je komt je er zelf niet uit dan mag je hulp aan de leerkracht vragen. Dit wordt niet gezien als klikken.

Regel 2:

Een tweede stelregel is dat een medeleerling ook de verantwoordelijkheid heeft om het pestprobleem bij de leerkracht aan te kaarten. Alle leerlingen zijn immers verantwoordelijk voor een goede sfeer in de groep.

Regel 3:

Samenwerken zonder bemoeienissen:

School en gezin halen voordeel uit een goede samenwerking en communicatie. Dit neemt niet weg dat iedere partij moet waken over haar eigen grenzen. Het is bijvoorbeeld niet de bedoeling dat ouders naar school komen om eigenhandig een probleem voor hun kind op te komen lossen. Bij problemen van pesten zullen de directie en de leerkrachten hun verantwoordelijkheid (moeten) nemen en indien nodig overleg voeren met de ouders. De inbreng van de ouders blijft bij voorkeur beperkt tot het aanreiken van informatie, tot het geven van suggesties en tot het ondersteunen van de aanpak van de school.

Regels die gelden in alle groepen:

- Doe niets bij een ander kind, wat je zelf ook niet prettig zou vinden
- Kom niet aan een ander als de ander dat niet wil
- We noemen elkaar bij de voornaam en gebruiken geen scheldwoorden
- Als je kwaad bent ga je niet slaan, schoppen, krabben (je komt niet aan de ander). Probeer eerst samen te praten. Ga anders naar de meester of de juf
- Niet: zomaar klikken. Wel: aan de juf of meester vertellen als er iets gebeurt wat je niet prettig of gevaarlijk vindt
- Vertel de meester of de juf wanneer je zelf of iemand anders wordt gepest
- Blijft de pester doorgaan dan aan de meester of juf vertellen. Kinderen die pesten zitten zelf in de nesten!
- Word je gepest praat er thuis ook over, je moet het niet geheim houden
- Uitlachen, roddelen en dingen afpakken of kinderen buitensluiten vinden we niet goed
- Niet aan spullen van een ander zitten
- Luisteren naar elkaar
- Iemand niet op het uiterlijk beoordelen of beoordeeld worden
- Nieuwe kinderen willen we goed ontvangen en opvangen. Zij zijn ook welkom op onze school
- Opzettelijk iemand pijn doen, opwachten buiten school, achterna zitten om te pesten is beslist niet toegestaan
- Probeer ook zelf een ruzie met praten op te lossen. Na het uitpraten kunnen we ook weer vergeven en vergeten

Deze regels gelden op school en daarbuiten

Aan het begin van het schooljaar mogen kinderen in hun eigen groep een aanvulling geven op deze vastgestelde schoolregels, in overleg met de leerkracht.

Die aanvulling wordt opgesteld, door en met de groep, dit zijn de zgn groepsregels
De schoolregels zijn terug te vinden in het logboek. Daarin wordt de toepassing van het reglement beschreven, de algemeen geldende schoolregels en de groepsregels zijn zichtbaar opgehangen.

Tips voor de leerkracht

Begeleiding van de gepeste leerling:

- Medeleven tonen en luisteren en vragen: hoe en door wie wordt er gepest.
- Nagaan hoe de leerling zelf reageert, wat doet hij/zij voor tijdens en na het pesten.
- Huilen of heel boos worden is juist vaak een reactie die een pester wil uitlokken. De leerling in laten zien dat je op een andere manier kunt reageren.
- Zoeken en oefenen van een andere reactie bijvoorbeeld je niet afzonderen.
- Het gepeste kind in laten zien waarom een kind pest.
- Nagaan welke oplossing het kind zelf wil.
- Sterke kanten van de leerling benadrukken.
- Belonen (schouderklopje) als de leerling zich anders/beter opstelt.
- Praten met de ouders van de gepeste leerling en de ouders van de pester(s).
- Het gepeste kind niet overbeschermen bijvoorbeeld naar school brengen of 'ik zal het de pesters wel eens gaan vertellen'. Hiermee plaats je het gepeste kind juist in een uitzonderingspositie waardoor het pesten zelfs nog toe kan nemen.

Begeleiding van de pester:

- Praten; zoeken naar de reden van het ruzie maken/ pesten (baas willen zijn, jaloezie, verveling, buitengesloten voelen)
- Laten inzien wat het effect van zijn/ haar gedrag is voor de gepeste.
- Excuses aan laten bieden
- In laten zien welke sterke (leuke) kanten de gepeste heeft
- Pesten is verboden in en om de school: wij houden ons aan deze regel; straffen als het kind wel pest - belonen (schouderklopje) als kind zich aan de regels houdt.
- Kind leren niet meteen kwaad te reageren, leren beheersen, de 'stop-eerst-nadenken-houding' of een andere manier van gedrag aanleren.
- Contact tussen ouders en school; elkaar informeren en overleggen. Inleven in het kind; wat is de oorzaak van het pesten? *
- Zoeken van een sport of club; waar het kind kan ervaren dat contact met andere kinderen wel leuk kan
- Inschakelen hulp; sociale vaardigheidstrainingen ; Jeugdgezondheidszorg; huisarts; GGD.

Oorzaken van pestgedrag kunnen zijn:

- Onnadenkendheid
- Karakter/ Gedragsstoornis
- Een problematische thuissituatie
- Voortdurend gevoel van anonimiteit (buitengesloten voelen)
- Voortdurend in een niet-passende rol worden gedrukt
- Voortdurend met elkaar de competitie aan gaan
- Een voortdurende strijd om macht in de klas of in de buurt.

Adviezen aan de ouders van onze school

Ouders van gepeste kinderen:

- Houd de communicatie met uw kind open, blijf in gesprek met uw kind.
- Als pesten niet op school gebeurt, maar op straat, probeert u contact op te nemen met de ouders van de pester(s) om het probleem bespreekbaar te maken.
- Pesten op school kunt u het beste direct met de leerkracht bespreken.
- Door positieve stimulering en zgn. schouderklopjes kan het zelfrespect vergroot worden of weer terug komen.
- Stimuleer uw kind tot het beoefenen van een sport.
- Steun uw kind in het idee dat er een einde aan het pesten komt.

Ouders van pesters:

- Neem het probleem van uw kind serieus.
- Raak niet in paniek: elk kind loopt kans pester te worden.
- Probeer achter de mogelijke oorzaak te komen.
- Maak uw kind gevoelig voor wat het anderen aandoet.
- Besteed extra aandacht aan uw kind.
- Stimuleer uw kind tot het beoefenen van een sport.
- Corrigeer ongewenst gedrag en benoem het goede gedrag van uw kind.
- Maak uw kind duidelijk dat u achter de beslissing van school staat.

Alle andere ouders:

- Neem de ouders van het gepeste kind serieus.
- Stimuleer uw kind om op een goede manier met andere kinderen om te gaan.
- Corrigeer uw kind bij ongewenst gedrag en benoem goed gedrag.
- Geef zelf het goede voorbeeld.
- Leer uw kind voor anderen op te komen.
- Leer uw kind voor zichzelf op te komen.

3. Bijlagen 'De Wieling

Basisafspraken

- Het moet ten allen tijde duidelijk zijn, waarom een afspraak is zoals hij is
- Bespreking binnen de groep is daarom een eerste vereiste
- Als er een sanctie , bepaalt de leerkracht de strafmaat, duidelijk, resoluut en passend bij de leerling en het gebeurde. Probeer dit altijd positief te benaderen
- De groep accepteert geen pesten of ruzie
- Als dit toch plaats vindt dient dit uitgepraat te worden
- Grof taalgebruik wordt nooit getolereerd
- Als een pleinwacht een leerling naar binnen stuurt, wordt dit bij de groepsleerkracht gemeld, die al dan niet in overleg de strafmaat bepaald
- Als team zijn we solidair met elkaar en met de kinderen
- We werken en leren samen op een fijne en veilige school
- Dit houdt in dat we, in principe bereid moeten zijn om alles met elkaar uit te praten

Speciale afspraken zorgleerlingen

- Voor onze rolstoelleerlingen:
- Houd de deur open
- Maak de weg vrij
- Houd de gangen, klassen en overige ruimten schoon
- Hang jassen en tassen aan de kapstok
- Help waar nodig

Regels en afspraken onderbouw

Binnenkomen:

- Rustig lopen in de gang
- Kinderen hangen hun jas aan de kapstok, de beker op het plankje boven de kapstok
- Kinderen hebben geen vaste kapstok
- Gymschoenen zitten in een tas met naam en blijven op school: in een gezamenlijke bak die op de gang staat
- Kinderen lopen rustig door de klas
- Inloop:
Kinderen gaan zitten aan een tafel waar een werkje klaar staat.
Als een groepje vol is moeten ze wat anders kiezen. Hoeken zitten op slot.
Kinderen mogen niet wisselen van werkje.
De juf is bezig met de kleine kring, dus de andere kinderen spelen zelfstandig en zacht
- Kring: Als 's morgens of 's middags de kring klaar staat gaan de kinderen op hun eigen stoel zitten. De stoelen blijven staan waar ze staan. De kinderen gaan een boekje lezen of even met elkaar praten. De kinderen blijven zittten en gaan niet rondlopen.
Zwaaien naar papa of mama vanaf de stoel

Nb; afspraken met de ouders wb. Wegbrengen:

- Ouders nemen vlug afscheid
- Alleen korte mededelingen kunnen gedaan worden aan de leerkracht
- Belangrijke vragen na schooltijd
- Ouders gaan niet op de stoelen van de kinderen zitten
- Verzoeken voor wensjes schriftelijk en alleen voor papa en mama's verjaardag

Klassikale activiteiten:

- Bij verhaaltjes of boekjes zitten de kinderen voor de leerkracht op de mat, of een gedeelte op de mat en een gedeelte op stoelen erachter
- De kinderen zitten als een 'kleermakertje'
- De kinderen houden hun handen bij zichzelf
- Tijdens het vertellen of voorlezen zijn de kinderen stil
- Bij gesprek, of vragen van de leerkracht steken de kinderen hun vinger op als ze iets willen vertellen
- Als dat niet nodig is (bv. in kleine kring) dan zegt de juf dat en mogen ze vrijuit vertellen
- Kinderen luisteren naar elkaar, en kijken naar degene die vertelt
- Als de leerkracht praat zijn de kinderen stil

Werkles:

- Kinderen hangen tijdens of na, het appels eten hun naam op het planbord
- Rode kaartjes geven aan dat het 'werkje\hoek' vol is
- De hulpjes mogen eerst
- Bij de hoeken hangen aftekenlijsten
- De leerkracht bespreekt samen met de kinderen het planbord:
Iedere week is er 1 (of meerdere) 'moetwerkjes'. Kinderen zorgen zelf dat ze dit werkje in die week kiezen.
's Middags wordt er niet met het planbord gewerkt maar kiezen de kinderen vrij om de beurt
- Voor de kinderen gaan werken zetten ze de stoel waar ze tijdens het appels eten op zitten bij een tafel
- Tijdens het werken mogen de kinderen op alle stoelen zitten, niet per se de eigen stoel
- Dekfels leggen de kinderen onder de dozen zodat er voldoende werkruimte over blijft
- Kinderen wisselen niet zonder overleg met de leerkracht van werkje
- Als kinderen niet verder kunnen of klaar zijn gaan ze achter hun stoel staan. Dit is een teken voor de leerkracht dat ze hulp nodig hebben
- Als de leerkracht het niet ziet of als ze erg lang moeten wachten mogen ze naar de leerkracht toe gaan
- Kinderen mogen niet roepen om de leerkracht
- Kinderen kunnen ook de andere leerlingen van hun groepje om hulp vragen
- De volgende materialen mogen de kinderen zelf pakken indien nodig:
Stiften - potloden- zeiltjes - scharen - priklap - prikpen - tekenblaadjes - plaksel - voorbeeldkaarten constructie - wasco - schort.....
- Als kinderen van werkje mogen wisselen na overleg hangen ze ook hun planbord kaartje op de juiste plek
- Kinderen die in de speelverdieping spelen mogen 1 keer door de klas wandelen
- Kinderen die werken in de constructiehoek mogen 1 keer rijden met het gemaakte voertuig door de klas en gang (niet in de gang voor andere klassen)
- Gemaakte constructiewerkjes, kralenplanken, kleinkunst werken, kettingen, bouw werken etc mogen pas na overleg met de leerkracht wel\niet blijven staan of op de vensterbank gezet worden
- Kinderen mogen als ze met klein constructiemateriaal gewerkt hebben 1 ding kiezen om te laten staan. (wat ze het mooiste vinden)
- Als kinderen even weg moeten bij hun tafel schuiven ze de stoel aan

- Als de leerkracht om aandacht vraagt stoppen de kinderen met werken en zijn stil en houden hun handen vast
- Stemmen zijn zacht tijdens het werken
- Voor plak\verf werkjes en tekenwerkjes worden zeiltjes gebruikt
- Kinderen doen een schort aan als ze gaan verven of gaan plakken met de flesjes plak
- Kinderen mogen altijd water gaan drinken of naar het toilet tijdens het werken
- Puzzels worden op juiste manier uitgepakt, dus de stukjes apart, puzzels worden niet omgekeerd
- Klein constructie materiaal en sommige andere materialen kunnen ook op de mat gebruikt worden in overleg met de leerkracht
- Kinderen reageren positief en met 'complimentjes' op elkaars werk
- Kinderen waarderen het werk van andere kinderen
- Kinderen helpen zo nodig elkaar
- De oudere kleuters helpen de kinderen die pas op school zijn als ze iets niet weten
- De kinderen ruimen zelf al hun gebruikte materialen op
- Alles wordt op de juiste plaats, waar het gepakt is, terug gelegd
- De verfpotten van het verfbord worden altijd gesloten
- De kwasten van het verfbord leggen de kinderen in een bak met een klein laagje water erin. De leerkracht maakt ze verder schoon
- Dozen met ontwikkelingsmateriaal zetten de kinderen met de gekleurde sticker naar voren in de kast
- Kinderen kijken tijdens het opruimen even onder de tafels of er iets is blijven liggen
- Kinderen melden aan de leerkracht als er een onderdeel kwijt is
- Als kinderen klaar zijn met opruimen helpen ze andere leerlingen of gaan vast in de kring zitten

Appels eten:

- Kinderen eten en drinken in de kring
- Eerst gaan ze hun beker halen op de gang
- De bekers gaan pas open als ze op hun stoel zitten
- Kinderen blijven zitten terwijl ze drinken
- Als het op is brengen de kinderen hun beker terug naar de gang
- De hulpjes zetten de appelmand klaar en de prullenbakken
- Na het drinken kunnen de kinderen een hele of halve appel pakken
- Appels worden in principe niet geschild alleen als dit een afspraak is met de ouders
- Kinderen nemen zelf geen fruit of koek mee naar school
- Appels worden vanuit school ingekocht en uitgedeeld
- Tijdens het appels eten blijven de kinderen op hun stoel zitten
- Er wordt rustig gepraat of naar muziek of een verhaaltje geluisterd
- Kinderen eten rond 10.15 een appel en drinken

Gymzaal:

- Kinderen halen hun gymschoenen op de gang en trekken in de kring hun gymschoenen aan
- Iedereen probeert dit zelf, als het echt niet lukt helpt de leerkracht of een oudere kleuter
- De schoenen en tas gaan onder de stoel
- Kinderen lopen in een rij, met hun 'rijvriendje' door de gang naar de gymzaal
- In de gang en buiten lopen de kinderen niet over de bruggen

Vrij spelen gymzaal:

- In de gymzaal staan materialen opgesteld, hier kunnen de kinderen vrij mee spelen
- Kinderen maken zo nodig gebruik van de toiletten in de kleedkamer
- Kinderen gaan niet drinken in de kleedkamer
- Kinderen lopen niet over de matten
- Kinderen sluiten achter aan als er een rij staat

- In een rij nooit duwen of trekken
- Pas springen als de mat vrij is
- Klimmen mag tot aan de rode lintjes
- Kinderen spelen alleen in de gymzaal, dus niet in de kooi of opbergruimte
- Kinderen spelen alleen met het materiaal dat klaar staat en pakken dus zelf geen spullen
- Kinderen gaan voorzichtig met elkaar om!
- Er wordt niet geslagen of geduwd
- Als kinderen ruzie hebben of als er iets gebeurt wat ze niet willen proberen ze het eerst op te lossen door samen te praten, anders naar de leerkracht
- Als de leerkracht om aandacht vraagt (klapt) stoppen de kinderen met spelen, staan stil en luisteren
- Met touwen wordt niet gegoooid
- Kinderen wisselen van materiaal als er anderen staan te wachten die ook willen
- Materiaal wordt gedeeld, samen spelen, samen delen
- Kinderen mogen truien uitdoen en in de kleedkamer leggen als ze het er warm krijgen

Naar huis gaan:

- Kinderen halen zelf hun jas op de gang en doen die in de klas aan
- Iedereen probeert het eerst zelf, kinderen helpen zo nodig elkaar
- Kinderen lopen in een rij, met hun rijvriendje door de gang
- Als vader of moeder nog niet bij de poort staan blijven kinderen bij de leerkracht, of komen terug naar de leerkracht

Buiten

(tevens voor kinderen van groep 3 en 4 als zij 's middags buiten spelen)

Het klimrek:

- Spullen uit de schuur worden gebruikt op de pleinen. Op of onder het klimrek is te gevaarlijk
- Als er kinderen staan te wachten bij de schommels eerlijk ruilen
- Het zand onder het klimrek is bedoeld om op te lopen. Kinderen die ermee spelen worden naar de zandbak verwezen

Spullen uit de schuur:

- Kinderen pakken spullen waar ze mee willen spelen. Als ze er niet meer mee willen spelen ruimen ze het weer netjes op in de schuur
- Bouw- en sjouwmateriaal (klossen, planken en banden) blijven op het kleine plein. Bij voorkeur wordt er naast de schuur mee gespeeld. Kinderen die deze spullen meenemen naar het grote plein worden naar het kleine plein verwezen
- Bouw- en sjouwmateriaal gaan niet in de zandbak. Er wordt geen zand in bakjes of emmers op dit materiaal neergezet (winkeltje)
- Rijdend materiaal gaat naar het grote plein
- Paardenteugels, loopklossen, kruiwagens en bezems mogen op het grote en kleine plein gebruikt worden

In de zandbak:

- Alle spullen bedoeld voor de zandbak worden ook daadwerkelijk in de zandbak gebruikt

- Het zand blijft zoveel mogelijk in de zandbak. Kinderen scheppen het zand niet te hoog op
- Op de rand van de zandbak staan alleen “taartjes” die klaar zijn. Het bereiden ervan gebeurt in de zandbak. De leerkrachten eten de “taartjes” dan ook daar op
- Kruiwagens gevuld met zand blijven in de zandbak

Rijdend materiaal:

- Kinderen op de fietsen en steppen houden in de gaten of er kinderen bij de bushalte zitten (het bankje voor groep 1/2a). Als dat zo is wordt er na twee rondjes fietsen geruild
- In de karren zitten alleen kinderen. Bij het opruimen mogen er even spullen in vervoerd worden
- Het rijdend materiaal wordt gebruikt op de aangegeven plaats op het grote plein

Op het gras:

- De leerkrachten geven aan of er wel of niet op het gras gespeeld wordt
- Voetballen en tennissen gebeurt op het gras
- Bloemetjes plukken mag. Ze blijven na het spelen buiten.
- De draaiton mag op het gras. Als de ton op de kop staat is het gevaarlijk en/of angstig eronder te gaan zitten

Toiletgebruik:

- De kleuters gaan naar hun eigen w.c
- De w.c.-deur die op het plein uitkomt is open voor de kinderen van groep 1/2b en 1/2c
- De leerkracht van groep 1/2c betreedt en verlaat het plein via deze deur. Zij is dan ook verantwoordelijk voor het afsluiten van de deur na het buiten spelen
- Kinderen spelen op het grote of kleine plein. Er wordt door de leerkrachten aangegeven of de zandbak en het gras betreden mag worden
- Gebruikte spullen worden opgeruimd in de schuur
- Op het signaal van de leerkracht ruimen de kinderen samen alle spullen op
- Wie klaar is gaat op de banken zitten die per groep aangewezen zijn. Groep 1/2a zit op de trap bij de kleuteringang. Groep 1/2b op het bankje voor het lokaal van groep 1/2a. Groep 1/2c zit op de bank voor hun eigen lokaal
- Het zand wordt buiten van kleding en schoenen verwijderd
- Kinderen lopen achter de leerkracht aan naar binnen

- Kinderen van groep 3 mogen gebruik maken van alle spullen uit de schuur, de kinderen van groep 4 gebruiken het rijdende materiaal niet meer

Regels en afspraken midden- en bovenbouw

De speelplaats

- 10 minuten voor schooltijd is de speelplaats voor de leerlingen toegankelijk
- 10 minuten voor aanvang is er toezicht door meerdere pleinwachters (in overleg kunnen we er nog voor kiezen om ook leerlingen van groep 8 als extra pleinwachter in te gaan zetten)
- De leerlingen uit de onderbouw kunnen dan vrij naar binnen, al dan niet onder begeleiding van ouders
- De inlooptijd voor de overige groepen is vijf minuten, na het belsignaal dat op tijd gegeven moet worden door de pleinwachter
- In de ochtendpauze houden de pleinwachters toezicht
- De pleinwachters zorgen voor het op tijd naar binnen gaan van de kinderen
- Bij kortdurig invalwerk zal de pleinwachter onderling geregeld worden
- Bij langdurig invalwerk zal de vervanger de pleinwachter overnemen
- In noodsituaties kan naast de hulp van de pleinwachter, ook de hulp van de groepsleerkracht worden ingeroepen (of indien nodig de hulp van de BHV-er)
- Leerlingen die iets klaar moeten zetten of af moeten maken worden bij de pleinwachter gemeld
- De pleinwachter bepaalt of de kinderen bij slecht weer naar binnen moeten/ niet op het gras mogen
- Problemen worden door de pleinwachter bij de groepsleerkracht gemeld en er worden afspraken over de treffen maatregelen gemaakt
- Bij de oprit naar school stapt iedereen van zijn fiets af en loopt rustig naar de stalling
- De fiets wordt direct gestald (in de daarvoor bestemde ruimte) en op slot gedaan
- Fietsen doen we weer als we van de speelplaats af zijn.
- Spelen doen we op de afgesproken plaatsen. Toegangspad voor de ingang tot de haag, Tegelspeelplaats, Het gras als het droog is, Naast de kleuterberging tussen de struiken
- De zandbak en de buitenspelmateriaal zijn bedoeld voor de groepen 1 t/m 4
- De leerkracht houdt toezicht op het gebruik van het buitenspelmateriaal
- De leerkrachten spreken aan het begin van het schooljaar af welke spelletjes buiten wel of niet (in verband met gevaarlijke situaties) er gespeeld mogen worden
- Ander spelmateriaal (skeelers, stepjes....) is toegestaan indien met andere kinderen rekening gehouden wordt
- Afval wordt in de blauwe containers gedeponneerd
- Leerkrachten kunnen periodiek met hun leerlingen afspreken om het plein op te ruimen
- De leerkrachten van de groepen 1/2 lopen uit school met de kinderen naar de poort
- Daar wachten ze tot de kinderen opgehaald zijn
- De pleinwachter houdt toezicht op de fietsenstalling
- Zowel voor- als na schooltijd
- Kinderen mogen tijdens de pauze op het plein eten en drinken (snoep alleen in geval van traktaties)

In de gang

- In de school hoort het rustig te zijn (rustig lopen, zachtjes praten)
- We vegen de voeten als we binnen komen
- De pleinwacht staat in de gang om te kijken of de kinderen rustig naar binnen gaan
- Jassen, mutsen, tassen aan de kapstok ophangen (skeelers eronder zetten)
- Als de schoenen erg modderig zijn, zetten ze deze onder de kapstok
- Gymkleding hangen ze aan de kapstok. Na de gymles gaat deze weer mee naar huis
- Eind van de week kijkt de leerkracht of er spullen op de kapstok blijven hangen
- Op de gangen / in de algemene ruimten , wordt rustig gewerkt
- De leerkracht is verantwoordelijk voor de kinderen die in de algemene werken, ook dat er na afloop wordt opgeruimd
- Als er kinderen in de algemene ruimtes werken , zijn we extra stil in de gang
- Kinderen werken alleen met toestemming van de juf in de algemene ruimten
- Bij aanvang van de pauzes zorgt de leerkracht ervoor dat de leerlingen daadwerkelijk naar buiten gaan

Het toiletgebruik

- Kinderen hoeven geen toestemming te vragen, als zij naar het toilet willen (alleen in geval van misbruik)
- Tijdens de les naar de wc gaan wordt beperkt
- Kinderen mogen niet tijdens kringgesprekken en instructies naar de wc
- De leerkracht houdt in de gaten, wie met regelmaat naar de wc gaat, en stuurt zonodig bij
- Tijdens de pauze (buitenspelen) melden de kinderen wanneer ze naar de wc willen
- Na een schooldag controleert de leerkracht de toiletten, doorspoelen, lichten uit, kranen dicht
- De kinderen melden aan de leerkracht wanneer er niet netjes is omgegaan met het gebruik van het toilet.
- De kinderen wassen na het toiletgebruik hun handen

Gebruik van de gymzaal

- De kinderen dragen tijdens de gymlessen sportkleding en sportschoeisel
- Wanneer zij deze spullen vergeten zijn, gaan zij mee naar de gymzaal en kijken naar de gymles
- De kinderen kleden zich vlak voor de les om in hun eigen kleedkamer (jongens-links, meisjes-rechts, in geval van de onderbouw bepaalt de leerkracht welke kleedkamer)
- Iedereen kleedt zich vlot om, zowel voor als na de gymles
- Materialen mogen alleen onder toezicht worden klaargezet, gebuikt en opgeruimd
- De gymmaterialen dienen op de juiste plaats teruggezet te worden
- Kleutermaterialen worden alleen door de kleutergroepen gebruikt
- Elke leerkracht zorgt er na de gymles voor dat alles op de juiste manier is opgeruimd
- Aan het einde van de dag checken leerlingen van een bovenbouwgroep de gymzaal en sluiten alles af

Eten en drinken

- Kinderen mogen voor de ochtendpauze iets te drinken (kleuters) en iets te eten en drinken meenemen naar school
- Koolzuurhoudende dranken zijn niet toegestaan
- Tijdens de ouderavond wordt aangekaart wat, hoeveel kinderen mee mogen nemen
- De meegebrachte etenswaren worden op een, door de leerkracht aangegeven plaats, gelegd, gezet
- Bij de kleutergroepen wordt het fruitafval in een daarvoor bestemde afvalbak gedeponeerd
- Het afval tijdens het buitenspelen wordt in de daarvoor bestemde blauwe containers gedeponeerd

Het groepslokaal

- De leerkracht is verantwoordelijk voor het groepslokaal
- Na schooltijd blijven er geen spullen van de kinderen op de tafels/stoelen achter
- Tijdens de schoonmaakdagen worden de stoelen op de tafels gezet
- Lokalen worden weegschoon achter gelaten en prullenbakken geleegd
- Papierafval wordt gescheiden ingezameld en netjes in de papierberging geplaatst (prullenbakken en oud papier kunnen ook door de conciërge worden opgepakt)
- Klassendiensten en gymdienst worden tijdig aan de kinderen doorgegeven, zodat ook ouders ervan op de hoogte zijn
- Doe, als je je lokaal voor langere tijd verlaat, de verlichting uit
- Een bezoek aan een groep door leerling of leerkracht, mag niet storend zijn
- De leerkracht zorgt aan het einde van de dag dat computers uit zijn, ramen dicht, zonwering omhoog, verlichting uit en eventuele overige apparatuur is uitgezet

De bergingen, zolder.....

- Kopieerruimte, binnenruimte, zolder, papierberging, personeelskamer...
- Zonder toezicht of toestemming mogen kinderen niet in deze ruimten
- Dit geldt ook voor kopieerruimte of printruimte
- Laten we er samen voor zorgen dat deze ruimten netjes blijven
- Wanneer er spullen bijna op zijn, vul dan even aan of meldt dit even
- Wees zuinig op de spullen

Jarige kinderen

- Iedere leerkracht stelt zijn eigen “ritueel” vast
- Kinderen trakteren, op bij voorbaat, gezonde traktaties
- In de kleutergroepen mogen de ouders vanaf 5 jaar aanwezig zijn bij de viering
- De leerkracht bepaalt tijdstip en lengte van de viering

Jarige leerkrachten

- De leerkracht verzorgt al dan niet in overleg met de klassenouder de verjaardag in de groep
- De leerkracht zorgt samen met de kinderen voor de versiering
- Slingers bevinden zich in de leermiddelenberging, en dienen na gebruik weer netjes opgeborgen te worden
- Vanaf groep 3 leggen kinderen 0,50 eurocent uit, waarvan de klassenouders een cadeau kopen voor de leerkracht

Taalgebruik

- De omgangstaal op school is ABN
- We leren kinderen gebruik te maken van het ABN en keuren ongeoorloofd taalgebruik af
- Grove taal en schuttingwoorden, tegen wie dan ook, worden niet getolereerd
- In de bovenbouwgroepen kan gebruik gemaakt worden van het scheldcontract
- Hierin worden door de leerkracht met de kinderen afspraken gemaakt over; welke woorden wel of niet gebruikt mogen worden. Vervolgens hoe de kinderen zich aan deze afspraken gaan houden. Wat de beloning is als ze zich aan de afspraken houden, en indien nodig, welke “straffen” als kinderen zich structureel niet aan de afspraken houden

Omgangsvormen

- Ongemanierd gedrag wordt niet getolereerd, en we wijzen de kinderen daarop
- Als uitgangspunt voor deze omgangsvormen gelden de schoolregels en de klassenregels
- Als team trekken we bij de aanpak één lijn
- We wijzen elkaar hierop bij het vergeten van de afspraak
- Een leerling, die ongewenst gedrag vertoont, wordt aangepakt door de leerkracht die het ziet, deze geeft dit vervolgens door aan de groepsleerkracht
- Bij herhaling van ongewenst gedrag neemt de leerkracht contact op met de ouders

De personeelskamer

- Deze ruimte is in principe niet toegankelijk voor anderen dan het personeel (gelet op postvakjes, mededelingen...)
- Wanneer dit toch noodzakelijk is, graag een collega aanwezig
- We zijn samen verantwoordelijk voor het ordelijk en netjes houden van deze ruimte, denk aan vuile vaat in de afwasmachine, op tijd aanzetten van afwasmachine, aanrecht opgeruimd houden, post tijdig opruimen

Tenslotte algemeen

- Onder schooltijd mogen geen kinderen naar huis gestuurd worden
- Bij ziekte van een leerling, altijd bericht naar ouders (of indien afwezig personen van de telefoonlijst)
- Per bouw kunnen specifieke “bouw”regels gelden, deze worden vastgelegd in het logboek
- Met gebruiks- en verbruiksmateriaal dienst zuinig om gesprongen te worden
- Gebruikte materialen dienen op de goede plaats teruggelegd te worden
- Als een algemene ruimte gebruikt wordt (gymzaal, aula, pc-ruimte...) dient deze na gebruik achter gelaten te worden zoals deze werd aangetroffen
- Geen leerlingen zonder toezicht naar de zolder, leerlingenberging
- Gebruik maken van kopieerapparaat alleen met toestemming van de leerkracht (let op dat er niet teveel kinderen tegelijk naar het apparaat gaan, wijs eventueel een leerling per groep aan die kopieert)
- Gebruik goed papier niet als kladpapier, en gebruik foute kopieën wel als kladpapier (niet gelijk in de papierdoos)
- Leerlingen zijn voor/na de schooltijden niet zonder toestemming in de school

Digitaal pesten

(Vooral bedoeld voor leerlingen in de bovenbouw)

Digitaal pesten

Kinderen maken erg veel gebruik van internet en een deel van hun leven speelt zich tegenwoordig online af. Dit betekent ook dat je naast ‘gewoon’ pesten ook digitaal kan pesten of gepest kunt worden. Dit wordt ook wel cyberpesten genoemd. Uit onderzoek blijkt dat het gemak en de anonimiteit van internet onder tieners ongeremder online pestgedrag veroorzaken dan in het werkelijke leven. Online schelden wordt door tieners vaker als een geintje gezien dan schelden in de echte wereld. Bijna een vijfde van de tieners vindt het grappig om online te pesten omdat het anoniem kan. Ook de grenzen van het taalgebruik worden verlegd: tieners durven meer via internet. Bij online pesten wordt tevens minder vaak ingegrepen (door ouders of leraren) dan in het werkelijke leven.

Tips voor de kinderen:

- Geef nooit je wachtwoord en inlognaam aan anderen
- Blokkeer de pester bij pestmails of smsjes
- Bewaar de pestmail of nare berichtjes als bewijs
- Let op met je webcam, opeens sta je op internet zonder dat je het wilt
- Als je iets vervelends ziet in je beeldscherm, klik het dan zo snel mogelijk weg
- Praat er ook over

Sites

Er zijn een aantal sites die te kunt bezoeken voor informatie over digitaal pesten.

stopdigitaalpesten.nl

Website van de campagne Digitaal Pesten van Sire.

pestweb.nl

Zeer uitgebreide site met alle mogelijke informatie over (digitaal) pesten. Pestweb heeft tevens een telefoonnummer voor meer informatie: 0800 2828280.

pesten.startpagina.nl

Hier vind je een lijst met de meest relevante links naar sites over (digitaal) pesten.

Mijnkindonline

De website 'Mijn kind online' ondersteunt ouders bij veilig Internet-gebruik door hun kinderen.

Surf Safe

Website van het Meldpunt Kinderporno met veel tips voor kinderen, jongeren en ouders.

veilig.kennisnet.nl

Actuele informatie, handreikingen en links over veilig internetten en computerbeveiliging voor ouders, leraren, kinderen, scholieren, schoolmanagers en ICT-coördinatoren.

Diploma Veilig Internet (iksurfveilig.nl)

Site van de overheid met informatie over het Diploma veilig internet. Het Diploma Veilig Internet maakt kinderen/scholieren bewust van de gevaren en het eigen handelen op internet. Het leert scholieren op een verantwoorde en veilige manier om te gaan met de risico's van het gebruik van het internet. Ouders kunnen de lessen met interesse volgen en er thuis met hun kinderen over praten.

Surfsleutel

De Surfsleutel is een kinderinternet-omgeving waarbij plezier, educatie en communicatie wordt geboden in een veilige internetomgeving voor kinderen t/m 13 jaar. De kwaliteitsbewaking wordt uitgevoerd door Stichting k.o.e.i.

Lekker slim en safe met internet en mobiele telefoon

Folder van de stichting Kinderconsument over preventie van pesten via internet en mobiele telefonie.

Via bureau halt kun je aan projecten komen over digitaal pesten en medewerkers in je klas vragen om hierover uitleg te geven.

4. Bijlagen; achtergrondinformatie “vijfsporenaanpak” Bob van der Meer.

1. Verschillen tussen plagen en pesten

Om de verschillen tussen pesten en plagen duidelijk te maken, het volgende.

Plagen

Plagen gebeurt incidenteel. De een zegt iets, de ander zegt iets terug. De een heeft een weerwoord, waarop de ander weer van zich afbijt. Hierbij is sprake van een duidelijk machtsevenwicht. Geen van de twee leerlingen delft het onderspit of laat zich ondersneeuwen. Een ieder wordt verondersteld voor zichzelf op te komen, van zich af te bijten of een grap met een kwinkslag te beantwoorden, waarbij geen van beide partijen negatieve gevolgen ondervindt. Plagen mag dus, plagen moet dus, plagen is goed voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Je wordt er hard van.

Pesten

Pesten daarentegen kan niet of niet meer. Immers, bij pesten is sprake van een duidelijke systematiek. Je krijgt voortdurend verwensingen naar je hoofd of wordt altijd met een - soms uiterst negatieve - bijnaam genoemd; de pester begint, zodra hij het slachtoffer ziet, te gillen, perst het slachtoffer, in ruil voor betrekkelijke veiligheid, geld of snoep af; de bezittingen van het slachtoffer worden telkenmate 'geleend' of kapot gemaakt. Hierbij is duidelijk sprake van machtsongelijkheid. De pester is de spreekwoordelijke winnaar, de bovenliggende partij. Het slachtoffer de verliezer, de onderliggende partij. Het wordt, ten derde, niet (meer) verondersteld voor zichzelf op te komen. Komt het voor zichzelf op, dan wordt het nog harder aangepakt. En tot slot loopt het slachtoffer fysieke of psychische schade op: blauwe plekken, faalangst, laag zelfbeeld, laag zelfvertrouwen, eetstoornissen, automutilatie, depressie, (overwegingen of pogingen tot) zelfdoding. Heel kort geformuleerd: bij plagen is sprake van tik-tak en bij pesten van: tik-tik.

Relatie met kindermishandeling

Aangezien bij pesten sprake is van de vijf partijen en de drie psychologische mechanismen, waarvan ook sprake is bij kindermishandeling/seksueel misbruik, is pesten daardoor alleen al te vergelijken met kindermishandeling, nu niet van volwassenen ten opzichte van kinderen, maar tussen kinderen onderling en om die reden al onaanvaardbaar.

Leerlingen met de vraag naar voorbeelden van pestgedrag geconfronteerd, zijn 'perfect' in staat te verwoorden wat dit inhoudt. Of pesters weten wat ze aanrichten bij hun slachtoffers is onduidelijk. Wat wel duidelijk is dat ze weten dat ze het doen. Immers, in het landelijke onderzoek uit 1994 gaf één op de vijf leerlingen in het basisonderwijs aan dat hij/zij pestte. In het voortgezet onderwijs was dit één op de zes.

Blijft tot slot de vraag te beantwoorden wie uitmaakt of er sprake is van pesten in klas of groep. Het eenduidige antwoord hierop moet zijn/is dat het slachtoffer dit moet aangeven. Wanneer een leerling zich onveilig voelt in klas of groep door welke activiteit van klasgenoten dan ook, heeft de leerling het recht het kenbaar te maken aan degene die deze onveiligheid veroorzaakt. Blijft het bewuste gedrag voortduren, dan heeft het slachtoffer het recht de leerkracht op de hoogte te stellen van de onveiligheid, welk initiatief geen klikken wordt genoemd.

trefwoorden: pesten op school, leerlingen onderling, verschillen tussen pesten en plagen.

c bvandermeer, 031

2. Brochure normen en waarden, een concrete aanpak.

Normen en waarden, een concrete aanpak

Colofon

Titel Normen en waarden, een concrete aanpak

Auteur Bob van der Meer

Lay-out Maurice Hamilton

Druk ADC, Den Bosch

Uitgave E2V2

ISBN 90 809190 2 0

NUR-code 840

Bestelwijze De brochure is in 10-voud aan te vragen bij:

www.bobvandermeer.info, b.vandermeer@home.nl (direct)

b.vandermeer@pesten.net (indirect)

© 2006 Bob van der Meer

Europees Expertisecentrum voor Veiligheid/E2V2

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een

geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande

schriftelijke toestemming van de auteur. De in deze uitgave gespecificeerde werkwijze mag niet worden toegepast in workshops, lezingen of presentaties. Noch mag de in deze uitgave genoemde

achtergrondinformatie worden gegeven in workshops, inleidingen of presentaties.

Normen en waarden, een concrete aanpak

Inhoudsopgave

Colofon 2

Voorwoord 5

Inleiding 6

1 Voorgeschiedenis 8

2 Inhoud pilotproject 10

3 Activiteiten binnen en kenmerken van het pilotproject

Normen en waarden, een concrete aanpak 13

4 Regels voor en door leerlingen 19

4.1 Regels voor leerlingen 19

4.2 Regels door leerlingen 19

Commentaar 24

De methodiek: vervolg 25

Nawoord 27

Literatuur en noten 29

Contactgegevens 34

Normen en waarden, een concrete aanpak

Voorwoord

In het schooljaar 2000-2001 werd op de twee Rotterdamse scholen, de Fontein en de Prinses Julianaschool, het pilotproject Normen en waarden, een concrete aanpak, uitgevoerd. Dit project was gesubsidieerd door de Stichting Achmea Slachtoffer en Samenleving. Mevrouw drs. Jannie van der Hul-Omta, een van de bestuursleden van voornoemde stichting, maakte het door haar interventie mogelijk.

Binnen het project werd veel ervaring opgedaan om scholen veilig(er) te maken. Een van deze ervaringen was dat leerkrachten het moeilijk vonden om het onderwerp pesten aan de orde te stellen. Ze bleken namelijk bang te zijn voor het feit dat ze de emoties, die zich bij de behandeling hiervan zouden voordoen, niet meer in de hand zouden hebben. Om die reden voerde ik deze activiteit zelf uit en kreeg duidelijk zicht op de zwaarte van het probleem bij kinderen en op hun verlangen naar veiligheid in klas en op school.

Een tweede ervaring was de methodiek die de intern begeleider van de Prinses Julianaschool, Margreet Friele, de stuwende kracht achter het pilotproject op deze school, uitvond. Zij zorgde dat de regels die voor en door de leerlingen werden gemaakt op grote vellen werden geschreven, in lijsten werden geplaatst, in de lokalen werden opgehangen en, op grond van de resultaten van de wekelijkse besprekingen, werden overgeplakt, waarna nieuwe regels de plaats van de behaalde regels innamen. Zij zorgde er ook voor dat het maken van de regels geen eenmalige activiteit was, maar een blijvende activiteit, waarbij niet alleen de leerlingen en de leerkrachten, maar ook de ouders, werden ingeschakeld. Alle eer aan Margreet.

Een woord van dank gaat tot slot uit aan de burgemeester van Rotterdam, Ivo Opstelten. Hij gaf een waarderingssubsidie voor het maken van deze brochure, waarbij hij als eis stelde dat de brochure gratis aan de andere Rotterdamse basisscholen zou worden gegeven. Het doel hiervan was dat de scholen met behulp van dit product geweld- en pestproblemen eenvoudiger zouden kunnen aanpakken. Dit is inmiddels uitgevoerd.

Normen en waarden, een concrete aanpak

Inleiding

In de Volkskrant van 17 februari 2006 (1) stond op pagina 2 het volgende bericht:
Mohamed heeft nog oranje haar, maar wordt minder gepest

Reportage

Rotterdamse basisschool Prinses Juliana
voert al vijf jaar actie tegen treiterterreureur
op speelplein en in klaslokalen

Pesten op school blijft een groot probleem, blijkt ook uit
onderzoek. Op de Prinses Julianaschool in Rotterdam laten
ze het er niet bij zitten.

Van onze verslaggeefster

Iris Kranenburg

ROTTERDAM

‘Na een kringgesprek werd ik eindelijk geen goudvis meer genoemd’,
zegt Mohamed uit groep 6. Hij heeft oranje haar en zijn klasgenoten
maakten hem daarmee om de haverklap belachelijk. Mohamed
vertelt moeiteloos over zijn ervaringen: ‘Vroeger werd ik vaak
vuurtoren of goudvis genoemd. Het was niet leuk om dat elke keer
weer te horen’.

Zijn klasgenoten geven toe dat zij hem wel eens zo hebben genoemd.
‘Soms gaat dat gewoon vanzelf’, zegt een leerlinge. ‘Gelukkig krijgen
we dan wel strafwerk, want als dat niet gebeurt, zou de hele wereld
met elkaar ruzie krijgen’.

De ‘zaak-Mohamed’ bewijst hoe het ook kan: praten in plaats van
uitsluiten. Pesten op school is nog steeds een probleem van alle dag,
zo heeft onderzoek van TNO onlangs duidelijk gemaakt.

De Prinses Julianaschool voor basisonderwijs in Rotterdam voert al
jaren actie tegen pesten. In de klas leest Dounia luid en duidelijk
twee van de tien regels voor die de leerlingen zelf hebben opgesteld:
‘Heb respect voor juffen en meesters’, en ‘als kinderen pesten, meld
je dat bij een leraar’.

Normen en waarden, een concrete aanpak

Dan barst de discussie onder de scholieren uit deze groep los en begint iedereen door elkaar te roepen. 'Als je boos bent, moet je tot tien tellen'. 'Als je wegrent tijdens pesterijen lopen de treiteraars achter je aan'. 'Je moet gewoon terugpesten'.

De kinderen bedenken ook nieuwe regels om de veiligheid op school te verbeteren. Bouchra knijpt haar hand zo stevig mogelijk dicht. 'Kijk, de geheime vuist'. De hele klas doet haar na. 'Als je loslaat, voel je iets heel speciaals, roepen de kinderen door de klas. De 'geheime vuist' zorgt volgens juf Judith Verschuren voor een gevoel van opluchting en een rustige stemming. 'Zo wordt je minder snel boos'. Raishel voelt het niet. 'Ik voel alleen maar een soort plak. Juf Judith: 'Nee, Raishel, dat is zweet'.

Vijf jaar geleden begon de school met een speciaal antipestbeleid in samenwerking met Bob van der Meer, deskundig op dit gebied. 'Daarvoor werd er niet over gesproken, uit angst. Het was een taboe. Vervolgens heeft het team een speciale cursus gehad over pesten', zegt intern begeleidster Margreet Friele.

De school voert uit wat enkele oppositiepartijen uit de Tweede Kamer bepleiten: een actiever beleid van de overheid. De PvdA, Groen Links en SP vinden dat leerkrachten een antipestcursus moeten volgen, ook dienen meer psychologen op school aanwezig te zijn en moeten klachtencommissies bindende uitspraken gaan doen.

De politiek meent dat nog altijd te veel kinderen te maken hebben met pesten. 'De inspanningen van de afgelopen jaren hebben kennelijk niet geleid tot een afname van het probleem', zegt PvdA-kamerlid Eijssink. 'Een papieren beleid over de aanpak van pesten is niet genoeg. Er wordt niet op een open manier over gesproken, terwijl het juist belangrijk is dat een kind zich veilig voelt op school', aldus Eijssink.

Minister van Onderwijs van der Hoeven liet vorige week tijdens een debat in de Tweede Kamer weten dat scholen al genoeg hulpverleners tot hun beschikking hebben. Zij vindt bovendien dat docenten zelf deze taak moeten aankunnen. Wel buigt zij zich over het plan van de klachtencommissies'.

Tot zover het krantenbericht.

Normen en waarden, een concrete aanpak

1 Voorgeschiedenis

De Prinses Julianaschool en de Fontein, beiden in Rotterdam-Noord en beiden vallend onder het bestuur van de VPCS (Verenigde Protestant Christelijke Scholen), hadden in het schooljaar 2000-2001 deelgenomen aan het pilotproject 'Normen en waarden, een concrete aanpak'. Dit project was gesubsidieerd door de Stichting Achmea Slachtoffer en Samenleving (SASS), een onderdeel van Achmea, de ziektekostenverzekeraar. Jannie van der Hulst-Omta, onder andere bestuurslid van deze stichting, had contact met mij opgenomen en me gevraagd wat er nog moest gebeuren om pesten te stoppen. Uit een aantal van door mij ingediende projecten koos het bestuur van de stichting voor het pilotproject 'Normen en waarden, een concrete aanpak'.

Het project Normen en waarden, een concrete aanpak was gebaseerd op ervaringen opgedaan in drie eerdere pilotprojecten, die allen op scholen voor basisonderwijs waren uitgevoerd: in Utrecht, Ammerzoden en Hilversum.

Utrecht

Het eerste project startte in het schooljaar 1997-1998 met vier scholen in de wijk Kanaleneiland in Utrecht, maar werd vanwege financiële problemen van de Schoolbegeleidingsdienst, het SAC, voortijdig beëindigd. De afdeling Onderwijs van de gemeente Utrecht wilde namelijk het project niet meer bekostigen, maar schakelde wel het SAC in om het project tot een goed einde te brengen. Op - onder andere - deze manier wendde de afdeling Onderwijs van de gemeente Utrecht het financiële bankroet van het SAC af.

Een beschrijving van dit project (2) is als paragraaf 3.1 opgenomen in School en geweld, oorzaken en aanpak (Assen: Van Gorcum, 2000, ISBN 90 232 3503 7).

Ammerzoden

Het tweede project werd in 1999 op een school in Ammerzoden uitgevoerd. Dit project hield zich voornamelijk bezig met (de) ongewenste omgangsvormen tussen de personeelsleden van de school.

Een beschrijving van dit project (2) is te vinden in paragraaf 3.2 in School en geweld, oorzaken en aanpak (Assen: Van Gorcum, 2000, ISBN 90 232 3503 7).

Normen en waarden, een concrete aanpak

Hilversum

En het derde pilotproject vond in 2000 op een school in Hilversum plaats. De oorzaak waren de ongewenste omgangsvormen van de kant van de ouders ten opzichte van het personeel van de school. De ouders van deze school behandelden de leerkrachten namelijk in veel gevallen als hun bedienden, gaven hen opdrachten en maakten de leerkrachten ook nog eens bij het hek af.

Normen en waarden, een concrete aanpak

2 Inhoud pilotproject

Op grond van de binnen deze drie projecten opgedane ervaringen werd de inhoud van het project Normen en waarden, een concrete aanpak samengesteld (3), de in het krantenartikel vermelde speciale cursus over pesten.

Hieronder een overzicht van de activiteiten die op zowel de Fontein als de Prinses Julianaschool, naar alle schoolgeledingen (team, schoolleiding, leerlingen en ouders), werden uitgevoerd. De daarbij genoemde investering betreft die van de leiding, het team, ouders en/of leerlingen en niet die van de ondersteuning.

01 Voorgesprek met de schoolleiding

In het gesprek werd informatie over het project gegeven, werden de doelstellingen van het project verduidelijkt en verwachtingen van de school geïnventariseerd, waarna afspraken werden gemaakt en data vastgelegd. Ook vulde de directie de checklist voor het beleid op het gebied van pesten en op andere vormen van geweld of machtsmisbruik binnen school, als bijlage 1 opgenomen in School en geweld, oorzaken en aanpak, in.
Investering: twee uur.

02 Workshop 1: Algemene inleiding voor het gehele team

In deze workshop werd een verklaringsmodel van geweld ontvouwd; consequenties voor de dagelijkse onderwijspraktijk geschetst; informatieve vragen beantwoord en werd tot slot een enquête afgenomen over ongewenste omgangsvormen tussen de diverse schoolgeledingen.
De resultaten hierop werden in een ander dagdeel met het team besproken.
Investering: twee uur.

03 Verwerking van de enquêtegegevens

De enquêtegegevens werden in een rapport met problemen en oplossingen verwerkt.
Investering: geen.

04 Gesprek 1 met het managementteam

Met het managementteam werden de in de enquête genoemde ongewenste omgangsvormen tussen de onderscheiden schoolgeledingen besproken en oplossingen geselecteerd, waarna een plan van aanpak naar leerkrachten, leerlingen en ouders werd gemaakt.
Investering: twee uur.

Normen en waarden, een concrete aanpak

05 Workshop 2: Pesten tussen leerlingen onderling

In workshop 2 werden de door de leerkrachten in de enquête genoemde ongewenste omgangsvormen tussen de leerlingen plus de genoemde oplossingen uitgedeeld, waarna het onderwerp pesten tussen leerlingen werd behandeld. Hierbij kwamen - op interactieve wijze - aan de orde: een definitie van pesten, de verschillen tussen pesten en plagen, de vijf partijen en de drie psychologische mechanismen bij elke vorm van geweld, gevolgen en oorzaken en werden oplossingen voorgesteld.

Investerings: twee uur.

06 Lezing voor ouders over pesten

Voor de ouders van de school werd een lezing over pesten tussen leerlingen op school georganiseerd; werd informatie gegeven over het project en werd het beleid van de school op dit probleem door de schoolleiding toegelicht.

Investerings: twee uur.

07 Een les over regels

De leerlingen van groepen vier tot en met acht mochten, na kort informatie te hebben gekregen over pesten en gepest worden, gedurende een lesuur regels maken en toelichten, terwijl de leerkrachten van groepen een tot en met drie zelf regels samenstelden voor hun leerlingen.

Een beschrijving van deze methode is in paragraaf 4 opgenomen.

Investerings: een lesuur per groep 4 t/m 8.

08 Workshop 3: Groepsdynamische processen

In deze workshop stond de rol van de leerkracht als groepswerker centraal.

Dit wil zeggen, weet hebben van wat in groepen op sociaal-emotioneel gebied speelt: rollen, fasen in een groep, oorzaken van ruzie, sympathie en antipathie tussen groepsleden; en werden aan de leerkrachten opdrachten gegeven om hun leerlingen op een aantal variabelen te beoordelen. Tot slot kregen de leerkrachten informatie over de afname van de Sociogrammethode.

Investerings: twee uur.

09 Afname van de Sociogrammethode

Bij de leerlingen van groepen 5 t/m 8 werd, na een korte uitleg, de Sociogrammethode middels een computerprogramma afgenomen. Bij de leerlingen van groepen 3 en 4 vulde de leerkracht de namen van de door de leerlingen genoemde klasgenoten in. De verwerking en de interpretatie van de resultaten voerde de projectleiding uit, waarna een gesprek plaatsvond met het managementteam.

Investerings: een lesuur per groep.

Normen en waarden, een concrete aanpak

10 Gesprek 2 met het managementteam

De resultaten, verkregen met behulp van de Sociogrammethode, werden met het managementteam besproken, op grond waarvan begeleidingsactiviteiten per individuele leerling, per groep of schoolbreed werden vastgesteld en uitgevoerd. Tot slot werd het gehele project geëvalueerd door voor de tweede keer de checklist af te nemen.

Investerings: twee uur.

11 Producten

Iedere school kreeg 250,- euro. Dit bedrag wendde de school aan voor de aanschaf van de volgende producten:

- Een exemplaar van Kinderen en pesten, wat volwassenen ervan moeten weten en eraan kunnen doen. ISBN 90 215 3625 0.
 - Een exemplaar van Pesten op school, lessuggesties voor leerkrachten. ISBN 90 232 3239 9.
 - Drie exemplaren van School en geweld, oorzaken en aanpak. ISBN 90 232 3503 7.
 - Lijsten voor de voor of door de leerlingen gemaakte regels.
 - Een exemplaar van de cd-rom Sociogrammethode.
 - Tien exemplaren van de brochure Sociogrammethode, adviezen voor afname en begeleiding.
 - Kopieën van de sheets, behorend bij de workshops.
 - Een beleidsplan basisonderwijs.
 - Een straffenoverzicht.
 - Een recensie van School en geweld, oorzaken en aanpak.
 - Een aantal artikelen over (de aanpak van) geweld.
- Het project Normen en waarden, een concrete aanpak werd daarna, met subsidie van de gemeente Amsterdam, in het eerste jaar van een drie jaar durend project, getiteld 'Normen en waarden in intercultureel perspectief' (bijlage 1), in het schooljaar 2005/2006 met drie scholen voor basisonderwijs uitgevoerd. De projectscholen waren: de Burght, de Roos en de Vierde Montessorischool.

Normen en waarden, een concrete aanpak

3

Activiteiten binnen en kenmerken van het pilotproject Normen en waarden, een concrete aanpak

-

Voor de leerlingen van groepen een tot en met drie formuleren de leerkrachten voor hun leerlingen ongewenste gedragingen; leggen ze op het niveau van hun leerlingen uit, waarna de ongewenste gedragingen, in de vorm van regels, samen met pictogrammen, op een groot vel worden geschreven; door de leerlingen van hun handtekening voorzien, waarna de regels en de handtekeningen in een lijst in het lokaal worden opgehangen.

-

De leerlingen van groepen vier tot en met acht basisonderwijs en klassen een tot en met drie voortgezet onderwijs daarentegen formuleren zelf regels volgens de in paragraaf 4 beschreven methode.

-

De school voegt een of meer regels toe aan de regels die de leerlingen hebben geformuleerd. Men kan denken aan de regel dat niemand mag klikken, maar dat, als de met elkaar afgesproken regels worden overtreden, elke leerling het recht en de plicht heeft dit aan elkaar en aan de leerkracht te vertellen en dat dit geen klikken is. Een andere, in verband met kindermishandeling, belangrijke regel is: 'Kom niet aan een ander, als de ander dat niet wil' (4). Als deze regel van jongs af aan in de regels van de leerlingen wordt opgenomen en eens in de zoveel tijd wordt toelicht, is het mogelijk kindermishandeling en seksueel misbruik op natuurlijke wijze te behandelen en hoeven leerlingen niet te schrikken, wanneer dit onderwerp aan de orde wordt gesteld.

-

De ouders ontvangen een kopie van de regels en worden aldus niet alleen op de hoogte gesteld van de normen en waarden in de groep van hun kind, maar ook van de normen en waarden van de school. Omdat de correlatie tussen de normen en waarden/attituden van ouders en die van hun kinderen de hoogste correlatie ooit gevonden is (5), is het onzinnig te denken dat de normen en waarden van kinderen op eenvoudige wijze door de school door middel van regels te veranderen zijn. Hiervoor is het nodig dat de school met de ouders in gesprek raakt over de normen en waarden van de ouders; de normen en waarden van de school en de overeenkomsten en verschillen tussen beiden. De regels die de leerkrachten van groepen 1 t/m 3 voor hun leerlingen hebben vastgesteld en de regels die de leerlingen van groepen 4 t/m 8 en klassen 1 t/m 3

Normen en waarden, een concrete aanpak

met elkaar hebben afgesproken kunnen het begin vormen van een gesprek met de ouders over hun normen en waarden en die van de school.

-

Wanneer kinderen en/of ouders blijken geven van afwijkende normen en waarden is attitudeverandering de enige oplossing. Attituden nu bestaan uit drie componenten (6): de cognitieve (kennis-)component, de conatieve (wils- of streef-)component en de emotioneel-affectieve component, waarvan de laatste component de belangrijkste is. Zonder een beroep te doen op deze component zullen ingeslepen attituden niet of nauwelijks veranderen. Daarnaast dienen de drie strategieën om attituden te veranderen tegelijkertijd te worden toegepast: de machts- of dwangstrategie, de normatief-heropvoedende strategie en de empirisch-rationele strategie.

In Normen en waarden, een concrete aanpak zitten bovenstaande componenten en strategieën om attituden te veranderen opgesloten.

Kort gezegd betekent het dat, wanneer leerlingen gedragingen vertonen die een gevaar vormen voor andere leerlingen, ze adequate hulp dienen te krijgen, bij welke hulp ook hun ouders moeten worden ingeschakeld.

-

Elke week - of zoveel als noodzakelijk - worden de regels aan de orde gesteld, waarbij nadrukkelijk wordt afgesproken dat leerlingen nergens over mogen klikken, maar dat, als de door de leerkracht of de door de leerlingen vastgestelde regels worden overtreden, iedere leerling het recht en de plicht heeft het te melden en dat dit geen klikken is.

Op deze manier aangepakt en consequent toegepast wordt zoveel als mogelijk een einde gemaakt aan de eerste van de drie psychologische mechanismen, waarvan bij elke vorm van geweld sprake is, namelijk aan 'de samenzwering om te zwijgen' (7). Deze term, afkomstig uit de literatuur over kindermishandeling, houdt in dat (bijna) iedereen in het gezin weet heeft van de mishandeling of het misbruik, maar dat iedereen wordt verondersteld de vuile was niet buiten te hangen. Overtreedt een gezinslid deze norm, dan heb je 'geklukt', op welk vergrijp zware straffen staan.

Het mechanisme is hetzelfde als de omerta van de maffia, de zwijgplicht van de Hells Angels, de code red of 'je moet je maten niet naaien-uitdrukking' in het leger.

Breng je geheimen, in dit geval bedrijfsgeheimen, naar buiten, zoals Ad Bos in de bouwfraude deed, dan wordt je daarvoor zwaar gestraft, zoals hij dat ook aan den lijve ondervond (8): geen baan meer, door iedere werkgever in de bouw uitgespuugd, zijn zoon die ook in de bouw werkte werkloos, geen geld meer, zijn huis aan het opeten, een hartinfarct gekregen, een grote schuld aan

Normen en waarden, een concrete aanpak

proceskosten, zijn vrouw ziek, maar zijn huwelijk gelukkig nog in stand. Ten einde raad schreef hij een brief aan premier Balkenende met de vraag om financiële ondersteuning. De reden hiervoor was dat hij, door zijn burgerplicht uit te voeren: corruptie aan de orde stellen, aan de bedelstaf was geraakt. Het antwoord van premier Balkenende was dat de staat niet verantwoordelijk kon worden gesteld voor de in dit verband geleden schade.

De samenzwering om te zwijgen moet, ondanks slecht voorbeeldgedrag van politici, echter worden doorbroken door leerlingen van jongs af aan voor te houden dat er niet geklikt mag worden, maar dat, als de met elkaar afgesproken regels worden overtreden, iedereen het recht en de plicht heeft het aan te kaarten en dat dit geen klikken is.

Het moet ook worden doorbroken vanwege het feit dat leerlingen die in de thuissituatie worden mishandeld of misbruikt, een op de tien leerlingen in Nederland (9), door hun mishandelaars/misbruikers onder druk worden gezet er met niemand over te spreken. Als hen nu vanaf groep 1 op school wordt geleerd over geheimen te spreken, is de verwachting/de hoop dat zij het op een gegeven moment ook ten aanzien van andere geweldservaringen gaan doen.

De twee andere psychologische mechanismen (7) worden eveneens doorbroken, namelijk het omstandersdilemma (bystanders' dilemma) en de neiging van ons allen om het slachtoffer van geweld (een gedeelte van) de schuld te geven, ook wel 'blaming the victim' genoemd.

-

Op deze manier leren leerlingen in de praktijk van elke dag wat democratie is en heeft het vak actief burgerschap, dat met ingang van het schooljaar 2006 een verplicht vak in het basisonderwijs is geworden, aldus een concrete invulling gekregen.

-

Het project besteedt aandacht aan ongewenste omgangsvormen als: vooroordelen; discriminatie; racisme; fascisme; seksisme en het zondebokfenomeen.

De start hierbij is het zondebokfenomeen, het verschijnsel dat kinderen en volwassenen zondebokken (nodig) hebben (10).

Wanneer dit probleem structureel is aangepakt en leerlingen regels met elkaar hebben afgesproken over de aanpak van een of meer ongewenste omgangsvormen, kan daarna elke andere ongewenste omgangsvorm in een regel worden opgenomen. Hierdoor zijn veel andere projecten onnodig geworden, zoals daar zijn: een antihomohaat-, een antidiscriminatie-, een antiracisme-, een antifascisme-, een antiseksisme-, een anti-jodenhaat-, een anti-vooroordelen-, een respect- of een anti

Normen en waarden, een concrete aanpak

antipathieproject, met alle daarbij behorende leskoffers, docentenhandleidingen en leerlingenboekjes (11).

Als leerkrachten en/of ouders nieuwe ongewenste omgangsvormen bij hun leerlingen/kinderen signaleren, kunnen zij deze in de regels van de leerlingen (laten) onderbrengen, waarop ze voorwerp van zorg van leerlingen, leerkrachten en ouders worden. Voorbeelden hiervan zijn: schuttingtaal of scheldwoorden gebruiken; bijnamen geven; agressief gedrag; geld of goederen afpersen; al dan niet tegen beloning, dwingen bepaalde handelingen te verrichten; blijf geven van vooroordelen; racistische of seksistische opmerkingen maken; elektronisch pesten (12). Wanneer dit soort gedragingen de kop opsteken, wordt in het contract een regel over de nieuwe ongewenste omgangsvorm opgenomen, waarna de leerkracht kort informatie geeft over het voorliggende probleem.

-

Het geeft ook - op de langere duur - oplossingen in de zin van vriendschappelijker manieren van omgang met elkaar, zoals daar zijn: tolerantie voor verschillen, respect en samenwerking (11).

-

Het is het eerste en, naar mijn weten, enige project in Nederland dat alle betrokken partijen bij een probleem inschakelt: leerlingen, leerkrachten en ouders, oudervereniging, bestuur, directie, team en medezeggenschapsraad. Het is namelijk de bedoeling dat alle geledingen zich uitspreken over een aanpak van - in eerste instantie - ongewenste omgangsvormen tussen leerlingen onderling, die, na door alle groeperingen geaccordeerd te zijn, wordt uitgevoerd en eens per jaar geëvalueerd.

-

Het aangrijppingspunt hierbij zijn derhalve de waargenomen ongewenste omgangsvormen tussen leerlingen onderling. Wanneer deze structureel zijn aangepakt, worden de waargenomen ongewenste omgangsvormen tussen de andere schoolgeledingen voorwerp van zorg, zoals die tussen leerlingen en leerkrachten; leerkrachten en leerlingen; personeel onderling; school en ouders en tussen ouders en school (13).

-

Het project gaat niet alleen uit van een theoretisch model van geweld, in termen van oorzaken, gevolgen en oplossingen, maar geeft ook een overzicht van schoolgebonden en schooloverstijgende activiteiten (14). Onder de schoolgebonden activiteiten worden activiteiten verstaan die door school-(geledingen) zelfstandig kunnen worden uitgevoerd. Schooloverstijgende activiteiten zijn activiteiten die door politiek verantwoordelijken: ministeries

Normen en waarden, een concrete aanpak

en afdelingen onderwijs van provincies en gemeenten, zouden moeten worden geïnitieerd.

-

Eventuele ongewenste omgangsvormen tussen de verschillende schoolgeledingen worden geïnventariseerd door middel van een enquête bij het personeel van de school, in welke enquête gevraagd wordt naar voorbeelden van en oplossingen voor ongewenste omgangsvormen tussen bovengenoemde groepen. Omdat de enquête anoniem wordt afgenomen, geven de deelnemers/-sters eerlijke antwoorden. De resultaten geven derhalve zicht op het volkomen grijze gebied waarop bijna geen enkele school beleid heeft ontwikkeld, maar aan de oplossing waarvan scholen wel veel tijd en energie kwijt zijn.

-

Tot slot besteedt het project op uiterst concrete wijze aandacht aan normen en waarden. De waarde in dit verband is: veiligheid, volgens de behoeftetheorie van Maslov (15) de tweede behoefte van ieder kind en iedere volwassene. En de norm is dan dat bepaald(e), met elkaar afgesproken, gedrag(ingen) niet meer kán (kúnnen).

Normen en waarden, een concrete aanpak

4 Regels voor en door leerlingen

Keren we terug naar het pilotproject in Rotterdam-Noord.

4.1 Regels voor leerlingen

De leerkrachten van groepen 1 t/m 3 stelden een aantal regels vast, die door hen, al dan niet voorzien van pictogrammen, op een groot vel papier werden opgeschreven; aan de leerlingen uitgelegd; aan de leerlingen gevraagd een handtekening (tekening, kruisje, naam) onder de regels te plaatsen, waarna het vel papier in een lijst werd geplaatst en de lijst in het lokaal werd opgehangen. Voor de ouders werden de regels op een A4-tje opgeschreven, weer door de leerlingen ondertekend, waarna iedere ouder een kopie van de regels kreeg. Hiernaast een voorbeeld. Het is niet afkomstig van de Fontein of de Prinses Julianaschool, maar van de Openbare Basisschool de Krullevaar in Nieuwegein. Deze regels zijn zo prachtig, dat ik ze voortdurend propageer.

4.2 Regels door leerlingen

Aan de leerkrachten van groepen 4 t/m 8 werd het advies gegeven om het onderwerp pesten aan de orde te stellen en aan de leerlingen daarna de opdracht te geven regels te bedenken. Dit advies had ik al jaren gegeven, met het idee dat dit dan ook zou gebeuren. Op deze school bleek echter voor het eerst dat leerkrachten het moeilijk vonden om over pesten te praten. Waarschijnlijk waren leerkrachten in het verleden hier ook al bang voor geweest, maar hadden ze het nooit willen of durven zeggen dat ze bang waren voor de mogelijke negatieve effecten. Margreet Friele, de intern begeleidster, nam mij echter apart en vroeg me of het mogelijk was dat ik deze les aan de leerlingen zou geven, waarbij de leerkracht aanwezig zou zijn om te zien hoe een dergelijke les verliep. Omdat het een pilotproject was en ik tijd had om te experimenteren, voerde ik de les, in aanwezigheid van de leerkracht, uit.

Kort werden de vijf partijen bij pesten geschetst. Hiertoe werd een cirkel op het bord getekend, met daarin aan de bovenkant drie kruisjes, de pesters; in het midden een blok met vijf hokjes, de vijf subgroepen van de zwijgende middengroep; aan de onderkant van de cirkel, eveneens drie kruisjes, de gepeste kinderen; aan de bovenkant, buiten de cirkel, een pijl van boven naar beneden, de leerkracht; en aan de onderkant, eveneens buiten de cirkel, een pijl van beneden naar boven, de ouder.

Normen en waarden, een concrete aanpak

PARTIJEN EN MECHANISMEN BIJ GEWELD

© Bob van der Meer, 1990

De gesproken tekst luidde hierbij als volgt:

“Als er in een klas wordt gepest, heb je altijd een of meer pesters. Het kan er een zijn, twee en hoogstens drie. Dit zijn de kruisjes aan de bovenkant van de cirkel. Er is dan ook sprake van een zwijgende middengroep. Die bestaat uit vijf groepjes. De eerste subgroep, het eerste hokje, zijn kinderen die met de pester meepesten omdat ze bang zijn dat zij het volgende slachtoffer worden. De tweede subgroep, het tweede hokje, zijn kinderen die ook meepesten. Dit doen ze niet omdat ze bang zijn, maar omdat ze denken er beter van te worden. Ze mogen zich in de buurt van de pester ophouden, krijgen snoep en worden belangrijker. De derde groep zijn kinderen die echt niet meepesten, maar ook niets tegen de pester zeggen. Bijvoorbeeld: “Hou er nu eens mee op. Ik vind het niet leuk wat je doet”. Deze kinderen zouden dat wel graag zeggen of zouden graag iets willen doen om het pesten te stoppen, maar ze weten niet hoe. De vierde subgroep is vaak een enkeling. Hij of zij weet niet eens dat er wordt gepest. Dat weet bijna iedereen, behalve die ene leerling. En de vijfde subgroep is ook vaak een enkeling. Deze leerling is een belangrijke leerling, is vriendelijk en aardig voor iedereen. Wanneer deze leerling tegen de pester zegt dat hij moet stoppen, doet de pester het, maar gaat na een tijdje gewoon weer door.

De kruisjes aan de onderkant van de cirkel zijn de gepeste kinderen. Het kan er een zijn, maar ook meer.

Het pijltje van boven naar beneden is de leerkracht. Die ziet het vaak niet dat er wordt gepest.

Normen en waarden, een concrete aanpak

En het pijltje van beneden naar boven is de ouder. Ook ouders weten vaak niet dat het gebeurt. Hoe dat kan? Veel kinderen durven het niet aan hun ouders te vertellen dat ze worden gepest omdat ze bang zijn dat het nog erger zal worden.

Ik vind dat elke leerling elke dag fluitend naar school mag gaan en niet bang hoeft te zijn dat hij gepest wordt. Daarom gaan jullie nu regels maken over alles wat je niet leuk vindt wat leerlingen met elkaar uithalen.

Om je een idee te geven aan wat voor soort regels ik dan denk, geef ik je drie voorbeelden.

Het eerste voorbeeld is dat je nergens over mag klikken, maar dat, als de regels die jullie hebben vastgesteld, worden overtreden, iedereen het recht en de plicht heeft dit aan elkaar en aan mij te vertellen, ook de pester. Als hij of zij een ander kind pest, moet hij naar mij toekomen en vertellen dat hij het weer heeft gedaan. De tweede regel is dat er geen scheldwoorden meer mogen worden gebruikt of schuttingtaal. Woorden als stoefhoer, Turk, homo willen we op deze school niet meer horen. Iedereen die dit soort woorden blijft gebruiken, heeft een probleem. En de derde regel is dat de uitdrukking 'je moeder' op deze school niet meer wordt gebruikt".

Toelichting (niet voor leerlingen, maar voor leerkrachten, bestemd)

De uitdrukking 'je moeder' stond vroeger voor: "Je moeder is een hoer" of "Ik neuk je moeder", maar is intussen verkort tot 'je moeder'. Deze verwensing veroorzaakt grote consternatie bij leerlingen van Turkse en Marokkaanse afkomst en dito vechtpartijen.

Na de uitleg dat de uitdrukking 'je moeder' niet meer kon omdat je moeder je dierbaarste bezit is en een ander je dierbaarste bezit niet op een dergelijke schandalige manier mag bezoedelen, gingen de leerlingen aan de slag. Ze werden af en toe als volgt geholpen: "Ik ben nog iets heel belangrijks vergeten. Namelijk dat op deze school geen enkele leerling meer mag worden buitengesloten. Soms willen kinderen met een groepje meespelen en vragen ze dat. Zij horen dan vaak dat ze dat niet mogen. Als een spel met vieren wordt gespeeld en een vijfde vraagt of hij mee mag spelen, is het logisch dat je dan niet mee kan spelen. Maar als er geen limiet is, mag niemand worden buitengesloten, een heel belangrijke regel. Ik hoop dat jullie allemaal deze regel opschrijven, dan komt die in ieder geval in het contract".

Nadat de leerlingen hier ongeveer twintig minuten mee bezig waren geweest, zetten de leerlingen hun naam boven het blad, gaven zij op het papier aan welke regel hij/zij de belangrijkste regel vond en mocht iedere leerling daarna om de beurt een voor hem of haar belangrijkste regel noemen en eventueel toelichten.

Normen en waarden, een concrete aanpak

Je kan als leerkracht commentaar of een compliment geven of vragen waarom een leerling een bepaalde regel zo belangrijk vindt. Er zijn dan bijvoorbeeld dikke kinderen die als belangrijkste regel noemen dat dikke kinderen niet meer uitgelachen mogen worden omdat ze dik zijn. Als toelichting wordt dan soms gegeven dat ze een schildklierafwijking hebben of dat hun ouders ook dik zijn en zij er dus niets aan kunnen doen.

Voordat we verder gaan, hiernaast een aantal door de leerlingen van de Prinses Julianaschool bedachte regels. Ze zijn geformuleerd door leerlingen van groep 5. Na deze voorbeelden volgt commentaar, waarna we weer verder op de methodiek zullen ingaan.

Normen en waarden, een concrete aanpak

Een aantal door leerlingen van groep 5 van de Prinses Julianaschool bedachte regels

je mag niet schelden en
uitlachen en spugen en
slaan en schoppen en
voorbeeld als ik op de schommel
zit dan mag je de ene niet
er af duwen en als iemand
je pest moet je het aan de
juf zeggen en als jij de
ene slaat moet weer die
gene aan de juf weer zeggen
dag
je moeder en niet je vader

1
ik mag niet pesten
als ik dat doet?
krijg ik straf en strafwerk
achterkant en voorkant

2
ik mag niet uitdagen of schelden
als ik dat doet?
krijg ik ook
straf en strafwerk

3
hoeveel ik pest
en hoeveel
ik uitdaagt
hoeveel strafwerk
ik schrijft

4
je mag niet meer kanker zeggen
ook niet je moeder zeggen
ook niet kankervader voor dat youri ze
vader dood is helemaal

je mag niet pesten. en niet
uitlachen. en niet slaan. en
niet uitschelden en wie stout
doet en ook niet kanker zeggen
en je mag ook niet dikke zeggen
en geen dunnerd zeggen en niet
vieze woorden en goed voelen
en geen vakjoe zeggen

1 ik word niet meer gepest
2 ik word niet meer geslagen
3 ik wil niet meer vallen
4 ik wil niet meer gepest,

geslagen, gevallen
5 je mag niet liegen

6 je mag niet meer schelden
7 en ook niet meer mama
8 help de kinderen

1 niet uitschelden en niet

marokkaans praten

2 niet uitlachen en niet slaan en

3 niet pesten en tegen mij moet

je niet

4 kankervader zeggen

5 ik word snel kwaad en je moet

niet je moeder zeggen en niet

zeggen neuk je zus

Normen en waarden, een concrete aanpak

Commentaar

Sommige regels zijn ontroerend, zoals 'ik wil niet meer vallen' of 'ik wil niet meer gepest, geslagen, gevallen'.

Al op deze leeftijd kan je spreken van de calculerende burger in de dop, zoals in: 'hoeveel ik pest en hoeveel ik uitdaagt hoeveel strafwerk ik schrijft'.

Leerlingen horen woorden, maar weten nog niet op welke wijze ze geschreven moeten worden, zoals in: vakjoe'.

Weer andere kinderen hebben al veel zelfkennis, zoals in: '5 ik word snel kwaad en je moet niet je moeder zeggen en niet zeggen neuk je zus'.

De meeste leerlingen nemen niet alleen de twee voorbeelden over, maar gaan daar ook mee variëren. Niet alleen 'je moeder', maar ook niet 'je vader'. Niet alleen mag de uitdrukking 'je moeder' niet meer, maar ook niet de uitdrukking of verwensing 'kanker', zoals in 'je mag niet meer kanker zeggen' of 'ook niet kankervader voor dat youri ze vader dood is helemaal'.

Het is overigens verbijsterend hoe goed kinderen van groep 5 al in staat zijn regels vast te stellen over een zorgvuldige(r) omgang met elkaar. Wat hierbij opvalt is dat, wanneer je hen om regels vraagt, ze altijd eerst beginnen met een negatieve formulering. Sommige leerkrachten storen zich daar aan en vragen aan hun leerlingen de regels positief te formuleren. Dat zou ik niet doen. Met uitzondering van 'Eert uw vader en uw moeder' waren de tien geboden ook negatief geformuleerd. Misschien is dat geen goed argument, maar je wist wel waar je aan toe was, wat wel en niet mocht.

Hier wrekt zich het volgende. In het verleden hadden we in Nederland de autoritaire opvoedingsmethode. Toen bleek dat aan deze methode negatieve effecten verbonden waren, sloegen we door en pasten de *laissez faire* methode toe. Alles mocht, niets werd meer verboden. Af en toe steekt deze methode weer zijn kop op, zoals bij de *lederwijsscholen*, maar dit terzijde. Toen duidelijk werd dat ook aan deze methode negatieve aspecten kleefden, gingen we over op de democratische methode. Een negatief bijeffect van deze methode is dat het lijkt alsof alles nu onderhandelbaar is. Iedereen bezondigt zich daaraan: leerlingen, leerkrachten en ouders. We weten allen wat de regel is, de regel geldt voor iedereen, behalve voor ons als individu.

Door de toepassing van de onderhandelingsmethode zijn we echter de duidelijkheid kwijtgeraakt. Immers, niemand durft meer te zeggen waar het op staat; niemand durft meer 'tot hier en niet verder' te zeggen; ouders zijn bang om aan hun kinderen 'nee' te verkopen; kinderen die gewend zijn hun zin te krijgen, raken in grote paniek

Normen en waarden, een concrete aanpak

wanneer een leerkracht hen vraagt iets niet te doen; ouders straffen hun kinderen niet meer en zijn hoogst verontwaardigd als leerkrachten dit wel doen; ouders durven aan hun kinderen geen regels meer te stellen; ouders zijn soms blij dat de school wel regels maakt en hangen een kopie van deze regels boven het bed van hun kind, op het prikbord of de ijskast in de keuken; de school durft de leerlingen niet meer de wacht aan te zeggen.

De duidelijkheid van vroeger wil ik graag weer terug. Een goede manier om dit te bewerkstelligen is niet van bovenaf opleggen wat de normen en waarden zijn, maar het de leerlingen zelf op democratische wijze te laten uitvoeren. Hierdoor voorkomt men verzet van de leerlingen tegen school; krijgt men de sociale controle weer terug, in dit geval een positieve sociale controle en geeft men macht aan kinderen die zich voorheen hulpeloos voelden. En, als hiermee ervaring is opgedaan, kan men hetzelfde doen met de andere geledingen.

En het tweede argument is dat we alle mogelijke positief opgestelde verklaringen, zoals de universele verklaring voor de rechten van het kind en de universele verklaring voor de rechten van de mens, al dan niet met hoofdletters geschreven, ondertekenen en ons vervolgens daar niet aan houden.

Gaandeweg, zoals nog aan de orde wordt gebracht, kan wel aandacht worden besteed aan een eventueel positieve formulering van de door de leerlingen zelf opgestelde regels.

De methodiek: vervolg

Nadat alle leerlingen ieder een eigen regel hadden mogen noemen en - eventueel

- toelichten, haalden de leerkrachten in elke groep de blaadjes op en deelden mee dat hij/zij de meest genoemde regels er uit zou halen, er zelf een of twee aan toe zou voegen waarna ze de officiële regels van de groep zouden worden. Alle leerkrachten deden dit en bespraken het resultaat hiervan met de eigen groep. Onder het geklik van camera's en het snorren van videocamera's ondertekenden de leerlingen de eigen regels; werden de regels in een lijst geplaatst die in het klaslokaal werd opgehangen en werden de ouders op twee manieren op de hoogte gesteld van de regels. De ouders kregen een kopie van de voor of door de leerlingen vastgestelde regels, met de vraag of zij commentaar hadden, en, als dat zo was, het te geven. En over de regels werd een ouderavond georganiseerd. Daarin maakte de schoolleiding duidelijk wat het team deed om de school (nog) veilig(er) te maken, zoals het voor en door leerlingen vaststellen van regels; vertelde elke leerkracht waarom hij/zij gekozen had voor welke regels; maakte de leiding melding van het feit welke de algemene schoolregels waren en ontstond een goede discussie tussen school en ouders over het nut van regels, straffen en duidelijkheid.

Normen en waarden, een concrete aanpak

Volgens plan besteedden de leerkrachten in het begin van iedere week de eerste vijf minuten aan de regels. Hij/zij zei dan dat de school veiligheid voor leerlingen, leerkrachten en ouders heel belangrijk vond; de leerlingen daartoe een aantal regels hadden afgesproken; de regel was toegevoegd dat je nergens over mocht klikken, maar dat, als de regels werden overtreden, je het moest vertellen en dat dat geen klikken was, om welke reden er nu openlijk gepraat mocht worden over de regels en de overtredingen. Als iedereen zijn zegje had gedaan, ging elke groep over tot de orde van de dag of werden op grond van de opmerkingen regels veranderd, weggelaten of toegevoegd. Drie voorbeelden hiervan.

-

In een van de groepen merkte een leerling op dat de regels zo negatief waren (geformuleerd), waarop de leerkracht hen vroeg één positieve regel of woord te formuleren. Na lang wikken en wegen kwam de klas op het woord 'respect'. De leerkracht haalde daarop de lijst van de muur en het papier met de regels uit de lijst en schreef, boven alle regels, in hoofdletters het woord respect.

-

In een andere groep hadden de leerlingen de volgende regel geformuleerd: 'We schoppen elkaar niet meer in de klas, op de gang, op het schoolplein en in de kleedkamer van het gymnastieklokaal'. Tijdens een van de wekelijkse besprekingen kwamen de leerlingen er achter dat ze elkaar (alleen) nog maar schopten in de kleedkamer van het gymnastieklokaal. De leerkracht gaf hen een compliment, plakte over alle plaatsen, behalve over 'in de kleedkamer van het gymnastieklokaal', een stukje wit karton en vroeg aan iedere leerling duidelijk stelling te nemen tegen diegene die er, nu alleen nog in de kleedkamer van het gymnastieklokaal, toch mee doorging.

-

In een gesprek met weer een andere groep vertelden de leerlingen met enige trots dat ze de uitdrukking 'je moeder' niet meer gebruikten. Ook nu weer gaf de leerkracht hen een compliment en plakte over deze regel weer een stuk karton. Toen een leerling opmerkte dat er in de klas wel erg veel geroddeld werd en dat dit ook heel erg onveilig was, stelde de leerkracht voor het in een nieuwe regel op te nemen en op de vrijgekomen plaats te schrijven. De leerlingen gingen met het voorstel akkoord.

Concreter kan men niet bezig zijn met normen en waarden. De waarde is, nogmaals gesteld, in dit geval veiligheid en de norm dat bepaalde, met elkaar afgesproken gedragingen, niet meer kunnen.

Normen en waarden en regels hebben namelijk alles met elkaar te maken. Immers, volgens Piaget (16) is het essentiële kenmerk van moreel gedrag 'de neiging een systeem van regels te aanvaarden en te volgen die gewoonlijk interpersoonlijk gedrag reguleren'.

Normen en waarden, een concrete aanpak

Nawoord

Ik hoop dat bovenstaande beschrijving van het aan de orde stellen van pesten en het maken van gedragsregels over ongewenste omgangsvormen voor en door leerlingen

- naast de andere genoemde professionaliseringsactiviteiten - leerkrachten helpt om voor en door leerlingen niet alleen regels te maken, maar ze ook wekelijks of zoveel als nodig, kort aan de orde te stellen en ze, op grond van voorstellen van leerlingen, ouders en op grond van eigen waarnemingen, telkens te veranderen. Leerlingen, leerkrachten en ouders zijn dan voortdurend bezig met normen en waarden en met veiligheid tussen leerlingen.

Als je bedenkt dat in Nederland zo'n 385 000 gepeste kinderen en zo'n 450 000 pesters rondlopen (17); als je weet dat notoire pesters impulsief zijn, weinig empathisch vermogen ten toon spreiden, een sterke behoefte hebben anderen te domineren, agressief zijn en een vier keer zo grote kans dan andere kinderen lopen in het criminele circuit terecht te komen (18); als je weet dat, als je langer dan zes maanden bent gepest, je een grote kans loopt op een post traumatisch stress stoornis, gepeste kinderen aangeven dat ze door het pesten faalangstig zijn geworden, anderen wantrouwen, depressief worden, eetstoornissen, sociale angst, schoolfobie of pleinvrees ontwikkelen of overwegen zichzelf van het leven beroven en het in sommige gevallen ook doen; als je weet dat jonge serieverkrachters, naast een overbeschermende moeder en een voortdurend afwezige of voortdurend mishandelende vader, extreem zijn buitengesloten door leeftijdgenoten; als je weet dat door niets te doen aan pesten, in de zwijgende middengroep meelopers, opportunisten en zich schuldig voelende kinderen ontstaan; als je weet dat door niets te doen aan pesters deze kinderen het gevaar lopen in sportvereniging, vervolgopleiding, relatie en werk, hun pestgedrag voort te zetten en de latere mishandelaars, misbruikers, pesters op het werk en criminelen te worden (19), dan wordt duidelijk dat als scholen pesten op structurele wijze aanpakken, ze niet bezig zijn met de waan van de dag, maar met uiterst fundamentele zaken.

Ik hoop dan ook met bovenstaande aanpak aan leerkrachten basis- en voortgezet onderwijs en leidinggevenden een eenvoudig en effectief middel in handen te hebben gegeven om daadwerkelijk iets te gaan doen dat ook qua oplossing uitstijgt boven de waan van de dag.

Normen en waarden, een concrete aanpak

Literatuur en noten

1

Kranenburg, I. (2006). Mohamed heeft oranje haar, maar wordt minder gepest. De Volkskrant, 17-02-2006, p 2.

2

Meer, B. van der Meer (2000-3). School en geweld, oorzaken en aanpak. Assen: Van Gorcum.

3

Meer, B. van der (2000-9). Projectinhoud pilotproject Rotterdam-Noord. Rosmalen: E2V2.

4

Pesten tussen kinderen definieer ik met 'structureel lichamelijk, geestelijk of seksueel geweld tussen kinderen'. Het is kindermishandeling, nu niet van volwassenen ten opzichte van kinderen, maar tussen kinderen onderling. Zoals ook kindermishandeling begint met buitensluiten, start pesten hier in de meeste gevallen ook mee. Andere parallellen zijn: de partijen, de mechanismen en de gevolgen. In drie publicaties heb ik dit idee vastgelegd. Als volgt:
Meer, B. van der (1990-1). Een goed bewaard groepsgeheim: de zondebok. School en Godsdienst, 7, pp 121-124, noot 1.
Meer, B. van der (1993-5). Machtsmisbruik op school. Schiedam: Segers.
Meer, B. van der (1997-8). Pesten en kindermishandeling. PJG, pp 97-116, V 2.2.1-2.2.20.

5

Anastasi, A. (1958). Differential Psychology. New York: McMillan.

6

Meer, B. van der (1995-1). Attitudeverandering door middel van pestprojecten. In: Sociale vaardigheidstrainingen voor kinderen, indicaties, effecten, knelpunten, onder redactie van A. Collot d'Escury-Koenigs, T. Engelen-Snaterse & E. Mackaay-Cramer, pp 263-274. Lisse: Swets en Zeitlinger.

7

Meer, B. van der (1993-5). Machtsmisbruik op school. Schiedam: Segers.

8

Pekelder, W. (2006). Weg baan, weg status, weg geld. De nachtmerrie van drie klokkenluiders. De Volkskrant, 18-02-2006, pp 16-21.

9

Beker, M. & C.J. Maas (1997). Rapportage Jeugd 1997. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

10 Meer, B. van der (1991-1). Het zondebokfenomeen op school. In: Gelukkig op school? Emotionele stoornissen en het functioneren op school, onder redactie van

A. Collot d'Escury-Koenigs, T. Engelen-Snaterse & L. Tjhuis, pp 107-122. Lisse: Swets en Zeitlinger.

11 G.W. Allport werd na de Tweede Wereldoorlog gevraagd de Shoah te verklaren. In zijn boek ABC's of Scapegoating onderscheidde hij daartoe twee manieren

van omgang van mensen met elkaar: een vriendschappelijke en een vijandige manier. De omslag van een vriendschappelijke naar een vijandige manier lag volgens hem bij sympathie/antipathie. Als niemand iets doet tegen antipathie, was zijn theorie, leidt dat langzamerhand tot vooroordelen. Als niemand

Normen en waarden, een concrete aanpak

duidelijk stelling neemt tegen vooroordelen, leidt dat tot discriminatie. En als niemand iets doet tegen discriminatie, leidt dat vanzelf tot het zondebokfenomeen, het verschijnsel dat mens en dier slachtoffers (nodig) hebben.

Hieronder kan men naar mijn opvatting ook onderbrengen: racisme, fascisme en seksisme. Mijn stelling is derhalve dat, wil men iets doen aan discriminatie, vooroordelen en antipathie, men eerst moet beginnen met het meest krankzinnige in mens en kind: het zondebokfenomeen. Een definitie van dit verschijnsel is: "De overdracht van vijandigheid op een onschuldig en hulpeloos slachtoffer, wanneer de bron van frustratie niet aanwezig is of om andere redenen niet kan worden aangevallen'. Kort gezegd: men raakt gefrustreerd, zet dat om in agressie, welke agressie wordt omgezet in geweld, onder andere op 'de ander': de 'andere' leerling, de 'andere' leerkracht, ook wel pesten genoemd.

Een consequentie van deze theorie is, dat het pas zin heeft te gaan werken aan discriminatie, vooroordelen en antipathie, als men pesten structureel heeft aangepakt. Pas als dat is gelukt, kunnen discriminatie, vooroordelen en antipathie aan bod komen, waarna men dan pas kan overgaan op de vriendschappelijke manieren van omgang van mensen en kinderen, van minder naar meer vriendschappelijk: tolerantie, respect en samenwerking.

Als Allport's theorie tot uitgangspunt wordt genomen voor een aanpak van pesten, waarin het maken van regels een belangrijk middel is, zijn alle mogelijke, in de tekst genoemde projecten, zinloos geworden. Immers, wanneer geweld tegen 'de ander' op seksueel gebied zijn kop opsteekt of vooroordelen ten opzichte van homoseksuele leerlingen en leerkrachten worden geuit, neemt de school hierover een regel in de contracten van leerlingen op, geeft de leerkracht kort informatie over homoseksualiteit en worden straffen uitgedeeld aan diegenen die voortdurend blijf geven van ongewenste gedrags- en omgangsvormen op dit gebied. Hetzelfde geldt voor elk andere ongewenste omgangsvorm.

Het probleem hierbij echter is dat ondersteuningsinstellingen geen werk meer hebben omdat door deze zienswijze veel cursussen overbodig zijn geworden en allerlei organisaties geen subsidie meer kunnen aanvragen voor het maken en distribueren van materialen. Dit is waarschijnlijk ook de reden dat mijn aanpak door mijn toenmalige werkgever, het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum, dat nog steeds voor 30% afhankelijk is van subsidies van het ministerie van OCW, geboycot is. Met deze aanpak kreeg ik, om het vriendelijk te zeggen, de handen niet op elkaar.

Het omslagpunt zal echter binnen niet al te lange tijd worden bereikt. Immers, scholen worden gek en moedeloos van alle mogelijke projecten die er leuk uitzien, maar telkens weer geen oplossingen blijken te bieden. Drie voorbeelden om dit te staven.

Normen en waarden, een concrete aanpak

Het eerste voorbeeld betreft de activiteiten van instanties na publicatie van mijn boek *De zondebok in de klas* in 1988. Riaggs, Onderwijsbegeleidingsdiensten en alle mogelijke andere organisaties, maakten materialen en voerden projecten uit om pesten te stoppen. Alhoewel ik, denk ik, medio 1990, maar niet veel later, in interviews en artikelen aangaf dat pesten slechts op structurele wijze kon worden aangepakt en niet middels eenmalige activiteiten of projecten, heb ik het niet kunnen voorkomen dat er pestinterventieprogramma's werden gemaakt en aan scholen werden aangeboden.

In 1997 voerden Adema en Kalverboer, van de Universiteit van Groningen, onderzoek uit naar de effectiviteit van dit soort projecten. Hun artikel, getiteld *Nederlandstalige pestinterventieprogramma's* en gepubliceerd in *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, is dodelijk: weinig tot geen effect. Nog dodelijker is dat ze in de discussie een oplossing aandragen voor een adequate aanpak. Ze stellen namelijk dat het beter zou zijn om aandacht te gaan besteden aan groepsdynamische processen die in werking zijn bij pesten, achter welke opmerking ze (van der Meer, 1988) zetten. In het laatste deel van mijn boek *De zondebok in de klas*, had ik een lans gebroken voor aandacht voor dit soort processen. Na bijna tien jaar aanmodderen komt een oplossing in beeld die tien jaar eerder al was geadviseerd.

Dit is niet rot voor mij, ik bereik mijn doel toch wel, maar het is funest geweest voor gepeste kinderen en hun ouders. Ze werden gepest. De school schafte zich materialen aan. De leerlingen knipten en plakten een week lang om pesten te stoppen. Na die week werden kinderen soms meer gepest. De ouders deden hun beklag bij de directie, waarop veel directies antwoordden dat er een project was geweest en dat de leerkrachten en de leerlingen nu weer verder moesten met lezen, schrijven en rekenen.

Ik weet niet of de ondersteuningsinstellingen zich daarvan bewust zijn geweest, maar ik zie veel dilettantisme en zeer onethische werkwijzen.

Een tweede voorbeeld. Het gebeurt steeds meer dat ik te hulp word geroepen door organisaties en scholen die al jaren bezig zijn pesten goed aan te pakken, maar er maar steeds niet in slagen het op te lossen. Zo werd ik onlangs gebeld door de directeur van een basisschool. Hij vertelde dat de school vijf jaar geleden te maken had gekregen met een aantal pestsituaties. Daarop haalde de school de Onderwijsbegeleidingsdienst binnen, deed daarna een beroep op de expertise van het APS, middels de sociale vaardigheidskursus C&SCO, en op andere deskundigen. Geen enkele activiteit had geleid tot ook maar een zweem van een oplossing, terwijl er inmiddels al een vermogen was uitgegeven aan bovengenoemde activiteiten. Erger nog, het team ervoer slechts machteloosheid en school en ouders stonden nu op vijandige voet met elkaar. Daarnaast had een van de leidinggevendenden van deze school, in verband met een van de

Normen en waarden, een concrete aanpak

pestsituaties, een klacht aan zijn broek gekregen die door de klachtencommissie KOMM, ook nu weer, verkeerd was aangepakt.

Het derde en laatste voorbeeld. Minne Fekkes, medewerker van TNO, bracht in december 2005 zijn promotieonderzoek naar buiten. Hierin geeft hij adviezen over een adequate aanpak van pesten. Een aantal van zijn adviezen breng ik al vanaf 1988 in praktijk.

De moraal van dit verhaal. Hier kan je alleen maar om huilen.

12 Pardoën, J. & R. Pijpers (2006). Mijn leerling online. Hoe begeleid je leerlingen op Internet? Amsterdam: Uitgeverij SWP.

13 Meer, B. van der Meer (1998-2). Enquête over ongewenste omgangsvormen en

oplossingen binnen onderwijsinstellingen. Rosmalen: E2V2.

14 Dit onderscheid hanteer ik in School en geweld, oorzaken en aanpak.

15 Maslow, A. (1981). Motivatie en persoonlijkheid. Rotterdam: Lemniscaat.

16 Ginsburg, H. & S. Opper (1969). Piaget's theory of intellectual development.

Englewood Cliffs: Prentice Hall.

17 Mooij, T. (1992). Pesten in het onderwijs. Nijmegen: ITS/Radboud Universiteit.

18 Olweus, D. (1987). Bully/victim problems among schoolchildren in Scandinavia.

In: J.P. Myklebust & R. Ommundsen (red.), Psykologprofesjonen mot år 2000, pp 395-413. Oslo: Universitetsforlaget.

19 Meer, B. van der (2006-1). De gevolgen van pesten. Toespraak voor de leden van de Onderwijscommissie van het Vlaamse Parlement in Brussel op 25-04-2006. Rosmalen: E2V2.

20 Allport, G.W. (1978). ABC's of Scapegoating. Chicago: Central YMCA, 8-ste herziene druk.

Normen en waarden, een concrete aanpak

Bijlage 1

Normen en waarden in intercultureel perspectief

Inleiding

Op 17 mei 2002 werd de Stichting Europees Expertisecentrum voor Veiligheid opgericht, waarover op de website www.pestten.net, onder het kopje stichting, informatie is opgenomen. Eén van de doelstellingen van dit centrum is: scholen voor basis- en voortgezet onderwijs in Nederland veilig(er) maken.

In de voorafgaande jaren werd een aantal pilotprojecten op deze doelstelling, allen op scholen voor basisonderwijs, uitgevoerd. Het eerste project vond plaats op vier scholen in de wijk Kanaleneiland in Utrecht. Het tweede op een school in Ammerzoden. Het derde op een school in Hilversum. Het vierde op twee scholen in Rotterdam-Noord. Deze projecten leverden een schat aan producten, werkwijzen en ervaring op over een structurele aanpak van veiligheid/geweld op - al dan niet

- multiculturele scholen voor basisonderwijs.

Alle ervaringen leidden uiteindelijk tot de samenstelling van een onderzoeksopzet, met als titel 'Normen en waarden in intercultureel perspectief'. Het initiatief daartoe lag bij Lies de Leeuw, voorheen medewerkster van het accountantsbureau PricewaterhouseCoopers en tegenwoordig in dienst van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Zij merkte dat haar kinderen vanwege hun joods zijn gediscrimineerd en gepest werden, kaartte het aan bij de school en kwam er achter dat de school weinig tot geen middelen had daaraan een einde te maken.

De gemeente Amsterdam onderkende het probleem en stelde geld beschikbaar om een pilotproject te financieren om onderzoek te doen naar de effecten van een structurele aanpak van dit soort geweld op drie Amsterdamse scholen: de Burght, de Roos en de Vierde Montessorischool.

Doelen van het programma zijn het doorbreken van een negatieve spiraal van pesten, geweld, buitensluiten, intolerantie en discriminatie en het aankweken van begrip en waardering voor cultuurverschillen.

Normen en waarden, een concrete aanpak

Projectinhoud

Het project bestaat uit een curatief, een preventief en een cognitief deel.

-

Het eerste deel vond plaats in het schooljaar 2005-2006 met leerkrachten, leerlingen en ouders van de hele school, waarna met de leerlingen van alle groepen regels werden vastgesteld. Voor dit onderdeel was drs. Bob van der Meer verantwoordelijk.

-

Het tweede, preventieve deel, wordt in het schooljaar 2006-2007 uitgevoerd met de leerlingen van groep 7. Dit wordt gedaan met behulp van in Amerika ontwikkeld, uitgetoetst en succesvol gebleken materiaal, getiteld A Classroom of Difference.

-

Het derde, cognitieve deel, zal in het schooljaar 2007-2008 worden uitgevoerd met de leerlingen van groep 8. De inhoud van dit programma wordt samengesteld door medewerkers van de Universiteit van Amsterdam. Binnen het project wordt onderzoek gedaan naar de effecten van de aanpak. Het SCO/Kohnstamm Instituut in Amsterdam is hiervoor verantwoordelijk.
Contactgegevens

E2V2 (Europees Expertisecentrum voor Veiligheid)

Bob van der Meer

Hildebrandstraat 14, 5242 GE Rosmalen

Telefoon 073-5217753 / 06-20406009

Internet: www.bobvandermeer.info

E-mail: b.vandermeer@home.nl (direct)

b.vandermeer@pesten.net (indirect)

3 Straffenoverzicht

Hieronder een overzicht van mogelijke straffen wanneer leerlingen de - al dan niet door henzelf - vastgestelde regels of afspraken overtreden. De straffen zijn afkomstig van scholen die beleid hebben ontwikkeld en vastgesteld op het gebied van pesten/geweld/onveiligheid. Alhoewel in het beleid een onderscheid wordt gemaakt in oorzaak en mate van geweld, de leeftijd van de leerling en of er sprake is van recidive, wordt dit onderscheid hier (nog) niet gehanteerd. Ook wordt er (nog) geen onderscheid gemaakt in straffen bestemd voor leerlingen van het basis- of voor het voortgezet onderwijs. En tot slot wordt er nog geen onderscheid gemaakt in oplopende zwaarte van de straffen. Wel wordt er een onderscheid gemaakt in zinvolle en (tamelijk) zinloze straffen. De (tamelijk) zinloze straffen zijn:
het plein vegen, lokalen of wc's schoonmaken. Zinvolle straffen zijn straffen die in relatie staan tot het vergrijp, in dit geval pesten.

Mogelijke straffen zijn:

Aan den lijve (laten) ervaren

- Pester aan den lijve laten ervaren wat het is om gepest te worden (026). Dit kan echter niet bij elk kind. Met andere woorden, het is afhankelijk van de oorzaak waarom dit kind pest (033).
- Gepleegd vergrijp bij hem/haar toepassen.

Apart zetten

- Apart zetten, uit het groepje.
- Pester buitensluiten in vrije situaties: niet mee laten gymen, niet buiten laten spelen, niet mee laten zwemmen, niet mee naar de schooltuin.
- De pester wordt direct geïsoleerd, mag even niet spelen of computeren.

Boek over pesten

- De opdracht geven om De verschrikkelijke schoolmeester van Dolf F. te lezen.
- Een (gedeelte van een) boek over pesten (029) lezen, hiervan een uittreksel maken en/of er een spreekbeurt voor de klas over houden.

Brief

- Brieven met gevalsbeschrijvingen van gepeste kinderen of volwassenen (038) overschrijven. Een aantal van deze brieven zijn te vinden onder 038.
- Brieven met gevalsbeschrijvingen van gepeste kinderen of volwassenen (038)lezen. Hierbij wordt de opdracht gegeven zich voor te stellen dat het iemand van zijn/haar familie is overkomen. is ioverkomen

Cadeau

- De pester koopt een klein cadeau voor het gepeste kind en overhandigt het aan het gepeste kind in eerste instantie niet in het bijzijn van de rest van de klas, maar bij recidive wel.

Complimenten

- Lijst maken van complimenten en deze toepassen wanneer de pester zich houdt aan de gemaakte afspraken. Een moeilijkheid hierbij is de opmerking van sommige leerkrachten dat ze het moeilijk vinden om kinderen/leerlingen complimenten te geven, te belonen voor wat zij 'normaal' gedrag vinden.

Excuus

- Excuusbrief voor het slachtoffer schrijven.
- Een excuusbrief voorlezen aan de klas. Het argument hiervoor is dat de leerlingen met elkaar regels hebben afgesproken en dat (voortdurende) overtreding van deze regels een zaak is die de gehele klas of groep aangaat en niet alleen het gepeste kind.

Gesprek met ouders

- Ouders voor een gesprek op school uitnodigen en aan hen vertellen wat het kind met klasgenoten uithaalt.

Gesprek met pester

- In een gesprek met de leerkracht krijgt de pester de opdracht een aantal leuke dingen te noemen van het gepeste kind.
 - Met de pester worden (veel) één-op-één gesprekken gevoerd. De inhoud hiervan is:
 - . Wat is er volgens jou gebeurd?
 - . Weet je waarom het gebeurd is?
 - . Hoe voelde je je?
 - . Hoe denk je dat de ander zich voelde?
 - . Zou je ook een andere manier kunnen verzinnen?
 - . Kan/wil je iets aardigs aardigs over de ander zeggen?
- Als deze één-op-één gesprekken weinig tot geen resultaten opleveren, worden daarna confronterende gesprekken gevoerd.

Interview

- Een interview over pesten afnemen bij een volwassene. Een variant is: de pester een interview over pesten laten afnemen met een van de ouders.

Kleuters

- Kleuters moeten, wanneer ze iets fout op dit gebied hebben gedaan, op de rode strafstoel plaatsnemen, worden uit de kring geplaatst of maken een tekening voor het slachtoffer.
- Welke straf je geeft, hangt van de situatie af.
- Ook laten meedoen met leuke dingen.
- Belonen wanneer het goed gaat.
- Tekeningen laten maken voor elkaar bij ruzie.
- Eerst zelf het conflict laten oplossen door te zeggen: "hou op". Het andere kind moet dan zeggen: "sorry" en dan de naam. Als het erger is, uit de situatie zetten, bijvoorbeeld uit de kring, een tekening maken of aan het werk zetten (een puzzel maken). Als het heel erg wordt, uit de klas naar een andere klas brengen.
- Bij buiten spelen, naar binnen en puzzel maken.
- Als ik uit de klas ga, gaat het kind met mij mee.
- Niet samen met de andere kinderen jas pakken en naar buiten gaan.
- Niet naast vriendjes of vriendinnetjes mogen zitten, maar naast een kind in de kring.
- Niet meedoen met de groep: time-out.
- Iets aardigs maken voor het slachtoffer.
- Positieve aandacht.
- Vraag: "hoe vond je het gaan met buitenspelen?" Bij tien streepjes 'goed gespeeld', een sticker.
- Iets doen voor een ander: een ander helpen.
- Niet met iets mee laten doen en een gesprek.
- Individueel begeleiden en op eigen niveau verder laten werken. De leerling heeft dan geen tijd voor verveling: goed resultaat.
- Pester moet regels voorlezen voor de klas of vertellen aan de groep wat hij deed.
- Buiten groep plaatsen (verbaal of handelend).
- Pester krijgt taak in de groep van het slachtoffer: hij of zij moet iets aardigs doen voor het slachtoffer.
- Klas opruimen voor degene die gepest is.
- Extra werk doen na schooltijd.

Opstel

- Een opstel over pesten schrijven en de informatie hiervoor van de website www.pestten.net halen.
- Een opstel schrijven met als inhoud: drie argumenten bedenken die aangeven dat pesten goed

is en drie argumenten dat pesten slecht is. De informatie hiervoor kan worden gehaald uit www.pesten.net.

- Een opstel schrijven, waarbij antwoord moet worden gegeven op de vraag: "waarom pest je eigenlijk?" Hierbij wordt het overzicht van mogelijke oorzaken waarom kinderen pesten gegeven.

Presentatie

- Een mondelinge presentatie met als werktitel pesten of over een boek over pesten.

Regels

- De pester krijgt de opdracht in de voor of door de leerlingen vastgestelde regels na te gaan welke regel(s) hij/zij heeft overtreden, waarna de leerling wordt gevraagd argumenten te bedenken waarom deze regel noodzakelijk is en deze argumenten in een aantal zinnen op te schrijven en in te leveren.

Sociaal isoleren

- Als niets meer helpt, de pester negeren, sociaal isoleren of doodzwijgen.

Sorry brief

- Een sorry brief schrijven en aan het gepeste kind voorlezen.
- Een sorry brief schrijven en aan de klas voorlezen.

Strafregels

- Strafregels bedenken en overschrijven.
- De door de leerkracht vastgestelde of door de groep samengestelde regels een of meer keren overschrijven.

Tekening maken

- Een tekening maken, met het verzoek zich in te leven in de gevoelens van slachtoffers of de opdracht zich voor te stellen wat er met hem/haar emotioneel zou gebeuren als het hem of haar was overkomen.
- Een tekening voor het slachtoffer maken.
- Een tekening maken over wat vervolgens met hem/haar is gebeurd.
- De pester maakt een tekening hoe het anders zou kunnen/had kunnen zijn.

Toezicht houden op regels

- De pester krijgt van de leerkracht de opdracht toezicht te houden op de door de leerlingen of leerkracht vastgestelde regels.

Video

- Een video over pesten bekijken en er een verslag over schrijven. Een overzicht van videobanden over pesten is opgenomen in: *Pesten op school, lessuggesties voor leerkrachten*. Uitgeverij Van Gorcum in Assen. ISBN 90 232 3239 9. In dit overzicht is de videoband *De Zwaan*, uit *Het wonderlijk verhaal van Hendrik Meijer*, van Roald Dahl, een NOT/Teleac-uitgave, niet opgenomen.

Website

- De website www.pesten.net bekijken en er verslag over maken.
- Zich aanmelden bij het forum van de website www.pesten.net, lezen wat kinderen aan elkaar vertellen over gepest worden en aan de leerkracht vertellen wat ze hebben gelezen.

Werkstuk

- De pester en de gepeste maken samen een werkstuk, bijvoorbeeld een scheikundeproef of iets bij techniek.

Een mogelijke volgorde van activiteiten

- Gesprek van pester met mentor
- Gesprek met ouders, afspraken maken.
- Opnieuw gesprek. 'Je houdt je niet aan de afgesproken regels'. Zwaardere straffen.
- Zelf oplossing zoeken.
- Website bezoeken. Opdracht: noem een aantal verhalen die je hebben aangegrepen.
- Op school terug laten komen een aan het lezen zetten van een boek over pesten.
- Excuusbrief maken (eerst zelf controleren).
- Opstel met drie argumenten waarom je wel/niet zou mogen pesten.
- Brief met excuses aan de klas (om niet de gepeste te stigmatiseren).
- Opdracht om videofilm De Zwaan (Mavo), Katharsis (iets minder zwaar), Lopende Zaken (zwaar) te bekijken.

trefwoorden: pesten op school, leerlingen onderling, straffenoverzicht.

c bvandermeer, 030

4 Gevolgen van pesten voor alle betrokken partijen.

Pesten tussen kinderen onderling heeft grote negatieve gevolgen. Niet alleen voor het slachtoffer, maar ook voor de
zwijgende middengroep (de rest van de klas of groep), de pesters en - heel in het algemeen - voor de maatschappij. Hieronder een uitwerking van deze stelling.

Gevolgen voor het slachtoffer

Kinderen die voortdurend worden gepest, worden passief of provocerend (Olweus, 1987). Zowel de passieve als de provocerende zondebok verradt zich door zijn of haar lichaamstaal (van der Meer, 1998), reden waarom ze in andere, nieuwe situaties (andere school, andere klas, hobby- of sportclub, vervolgopleiding, relatie, werkkring) een grote kans lopen opnieuw zondebok te worden (Allport, 1978). Dit wordt 'herhaald slachtofferschap' genoemd (Hakkert, 1996). Daarnaast is een overzicht voorhanden van de gevolgen die slachtoffers zelf hebben aangegeven middels scripties, (te-lefoon)gesprekken en/of (dagboek)verslagen. De door hen genoemde gevolgen zijn: ze maken in veel gevallen hun opleiding niet af, ontwikkelen faalangst, krijgen minderwaardigheidsgevoelens of psychosomatische klachten, wantrouwen andere mensen, ontwikkelen pleinvrees, kunnen zichzelf gaan beschadigen (automutilatie), depressief worden, eetstoornissen ontwikkelen; ze kunnen gaan lijden aan een meervoudig persoonlijkheidssyndroom, krijgen emotioneel-affectieve of relationeel-seksuele problemen, durven op latere leeftijd geen kinderen te nemen, overwegen zichzelf van het leven te beroven en ondernemen - al dan niet geslaagde - pogingen daartoe.

Gevolgen voor de zwijgende middengroep

Niets doen aan pesten door de school, heeft ook negatieve gevolgen voor de zwijgende middengroep. Hierdoor ontstaan meelopers, opportunisten en zich schuldig voelende kinderen. Leerlingen die dit meemaken kunnen leren dat er in elke groep slachtoffers (nodig) zijn; dat je

(soms) moet meehuilen met de wolven in het bos; dat je bij een geconstateerde gewelddaad beter je mond kunt houden en in ieder geval geen duidelijk stelling moet nemen; dat je de vuile was niet buiten mag hangen; dat je je agressie mag omzetten in geweld tegen een mindere in de sociale rangorde; of dat aan pesten of geweld toch niets te doen is. Dit betekent niet alleen een zeer grote psychische belasting voor een groot aantal leerlingen, maar betekent ook het instandhouden, met alle negatieve gevolgen van dien, van de psychologische mechanismen als: het zondebokfenomeen, de samenzwering om te zwijgen (conspiracy of silence), het omstandersdilemma (the bystander dilemma) en de neiging van ons allen om het slachtoffer van (welke vorm van) geweld (dan ook) de schuld of een gedeelte van de schuld te geven (blaming the victim).

Gevolgen voor pesters

De kenmerken van pesters zijn: ze hebben een positieve houding ten opzichte van geweld, zijn impulsief, hebben een sterke behoefte anderen te domineren, hebben weinig empathie voor hun slachtoffer, zijn fysiek sterk en hebben een gemiddeld genomen positief zelfbeeld. Daarnaast hebben ze een vier keer zo grote kans dan andere kinderen om in het criminele circuit terecht te komen. Tot slot blijkt er sprake te zijn van een relatie tussen pester (geworden) zijn en opvoeding van ouders. Die kinderen lopen namelijk een grote kans pester te worden die: weinig echte aandacht van hun ouders hebben gekregen; door hen - bij overtredingen - fysiek worden gestraft en wier agressie door hun ouders niet wordt opgemerkt en dus ook niet worden gecorrigeerd (Olweus, 1987).

Niets doen aan pesten houdt in dat een groot aantal potentiële risicokinderen noch hun ouders wordt gesignaleerd en dus ook niet de noodzakelijke hulp wordt geboden om het - beperkte - gedragsrepertoire van de pesters en/of hun ouders te veranderen.

Op structurele wijze aandacht aan het pestprobleem besteden impliceert dan een goede manier van criminaliteitspreventie. Tevens wordt hierdoor voorkomen dat deze kinderen zich in andere situaties weer nieuwe slachtoffers maken, niet alleen als kind in het gezin, sport- of hobbyclub, vervolgopleiding, maar ook als volwassene op het werk (van der Meer, 1997) of binnen een nieuw te vormen gezin.

Gevolgen voor de maatschappij

De kosten verbonden aan het laten voortbestaan van pesten tussen leerlingen op school zijn (nog) niet berekend. Daarom de volgende indicaties:

- Een ouderechtpaar in de Verenigde Staten kwam erachter dat hun dochter, elf jaar oud, werd gepest door drie klasgenoten. Het echtpaar vroeg (het bestuur van) de school het pestprobleem aan te pakken. Het jaar daarop, de school had het probleem gelaten voor wat het was, stortte het meisje psychisch in en kwam ze onder behandeling van een psychiater. De ouders spanden een rechtszaak aan, waarop de rechter (het bestuur van) de school veroordeelde tot het betalen van een miljoen dollar.

- In Engeland werd een school voor dezelfde omstandigheid veroordeeld tot het betalen van honderdduizend pond.

- Een Nederlands voorbeeld betreft een verkeerde aanpak van een pestprobleem in de gemeente Uden, beter bekend als de zaak Floris en opgenomen in *School en geweld, oorzaken en aanpak* (van der Meer, 2000-5), welke aanpak de maatschappij ongeveer vijftigduizend euro heeft gekost. Dit bedrag is samengesteld uit de kosten verbonden aan de inschakeling, het werk, reis-, verblijf- en voorbereidingskosten van: psycholoog van de GG eGD, getuige-deskundige, advocaten, rechters, Raad voor de Kinderbescherming, directie van de school, leerkracht van de leerling, moeder van de gepeste jongen, medewerkster van de Stichting *Stop het Pesten* en de leden van de Commissie van Toezicht van het NIP (Nederlands Instituut voor Psychologen). Dit bedrag werd door de maatschappij uitgegeven, terwijl op eenvoudige wijze aantoonbaar is dat de 'aanpak' van niet alleen dit pestgeval, maar ook van vele andere pestgevallen, inadequaat was en is.

Stel dat in Nederland sprake is van tien van dergelijke gevallen op jaarbasis - geen irreële veronderstelling - dan kost alleen al een verkeerde aanpak van het probleem de

maatschappij jaarlijks vijfhonderdduizend euro.

- Pesten tussen kinderen is, qua ontstaan, partijen, mechanismen en gevolgen voor het slachtoffer, vergelijkbaar met kindermishandeling, nu niet van volwassenen ten opzichte van kinderen, maar tussen kinderen onderling. Onlangs heeft een rechter de vader, die zijn zoon een aantal jaren seksueel had misbruikt, veroordeeld tot het betalen van een 450 000 euro, zijnde het bedrag dat de zoon gedurende zijn leven zou mislopen vanwege het misbruik. Immers: geen (afgemaakte) opleiding, geen werk, maar wel, vanwege grote psychische problemen, onder de hoede van een therapeut.

Dezelfde effecten (geen opleiding, geen werk, hulp van therapeut in verband met een meervoudig persoonlijkheidssyndroom) zijn aangetoond bij een door klasgenoten seksueel misbruikt meisje. Dit ene geval staat echter niet op zich.

Steeds meer komen er verhalen van ex-slachtoffers van seksueel geweld tussen leerlingen. Dit geval staat niet op zich, erger nog. In Nederland ondergaan bij benadering 385 000 kinderen in mindere of meerdere mate lichamelijk, geestelijk of seksueel geweld van hun klasgenoten.

- De laatste tijd worden steeds meer vragen gesteld door ouders en volwassenen over de namen en de adressen van therapeuten, die gespecialiseerd zijn in de hulp aan gepeste kinderen en aan volwassenen die er achter zijn gekomen dat de huidige psychische problemen (voor een groot deel) te wijten zijn aan het feit dat ze vroeger zijn gepest. Deze hulp kost de maatschappij veel geld, welk bedrag bespaard had kunnen worden als pesten op school in het verleden structureel zou zijn aangepakt. De laatste tijd is overigens een toename waargenomen van ex-slachtoffers van pesten van verhalen over automutilatie en het gebruik van medicijnen om minder bang te zijn voor anderen: leeftijdgenoten en/of collega's.

- Pesters hebben een zesde zintuig (ontwikkeld) voor zondebokgedrag. Kinderen die gedurende lang(re) tijd zijn gepest verraden zich middels hun lichaamstaal en lopen daardoor een grotere kans in nieuwe situaties, zoals sport- of hobbyclub, vervolgopleiding(en), werkkring, (nieuw te vormen) gezin en/of relatie, opnieuw slachtoffer te worden. Alhoewel er goede sociale vaardighedentrainingen voor slachtoffers voorhanden zijn, is het enige manco hiervan dat er weinig tot geen aandacht wordt besteed aan de lichaamstaal van de slachtoffers. Onderzoek naar de effecten van de zelfverdedigingscursussen voor meisjes derde klas voortgezet onderwijs echter om zich te verdedigen tegen seksuele intimidatie door jongens en mannen - welke cursussen worden gegeven door

daartoe opgeleide docenten lichamelijke opvoeding - tonen aan dat de meisjes door de in totaal zestien lessen niet fysiek sterker zijn geworden, maar wel psychisch weerbaarder. Middels hun lichaamstaal kunnen ze beter dan voorheen aangeven 'tot hier en niet verder'.

- Nederlands onderzoek naar pesten en gepest worden toonde aan dat een op de vijf kinderen in het basisonderwijs en een op de zes kinderen in het voortgezet onderwijs aangaf te pesten (Mooij, 1992). Noors onderzoek maakte duidelijk dat notoire pesters een vier keer zo grote kans lopen in het criminele circuit terecht te komen. Een goede manier van criminaliteitspreventie, waardoor veel geld wordt bespaard, zou kunnen zijn: een vroegtijdige signalering van pesters en - al dan niet verplichte - hulp aan notoire pesters. Wanneer zij niet worden gesignaleerd en derhalve ook geen hulp krijgen, lopen zij een grote kans hun pestgedrag voort te zetten in hobby- of sportclub, vervolgopleiding, nieuw te vormen gezin (huiselijk geweld, van Dijk, 1997) en/of bedrijf (van der Meer, 1997). Onderzoek naar pesten op het werk leverde op dat 3.5% van de Nederlandse beroepsbevolking wordt ge-pest, in totaal 250 000 mensen (Leymann, 1993).

Hetzelfde onderzoek toonde aan dat elk pestgeval op jaarbasis een bedrijf of organisatie tussen de vijftien- en vijfenveertig duizend euro kost. Dit bedrag is samengesteld uit de ziekte en mindere prestaties van de gepeste en uit de tijd die de directeur of afdeling P&O aan de oplossing van het probleem moet besteden. Bij een gemiddelde op jaarbasis van dertig-duizend euro, kost dit Nederlandse bedrijven en organisaties een bedrag van plus minus 16 miljard gulden. Veel van deze slachtoffers komen, gezien de gevalbeschrijvingen die middels een advertentie in kranten werden verkregen en opgenomen in *Pesten op het werk* (van der Meer, 1997) uiteindelijk in de WAO of de WW terecht. Een structurele aanpak van pesten in het onderwijs en goede afspraken binnen bedrijven en organisaties over een zorgvuldige(r) omgang met elkaar zou een gigantische besparing van geld betekenen.

trefwoorden: pesten op school, leerlingen onderling, gevolgen slachtoffer, gevolgen pester,

gevolgen zwijgende middengroep, gevolgen maatschappij, zondebokfenomeen, samenzwering om te zwijgen, omstandersdilemma, het slachtoffer (een gedeelte van) de schuld geven, kenmerken pester, seksuele intimidatie, lichaamstaal, zelfverdedigingscursus, lichamelijke opvoeding, risicoleerling, criminaliteitspreventie, sek-sueel misbruik, psychotherapeut; pesten op het werk, werk-nemers onderling.

c bvandermeer, 003

5. Onderzoeksresultaten pesten

In 1992 werden de onderzoeksresultaten naar pesten en gepest worden bekend (Mooij). Het onderzoek was uitgevoerd door dr. Ton Mooij van het Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen (ITS) in Nijmegen. Nadat leerkrachten basis- en voortgezet onderwijs eerst aan hun leerlingen de verschillen tussen pesten en plagen hadden uitgelegd, werd hen een groot aantal vragen voorgelegd. Eén van de vragen was: word je wel eens gepest? De antwoordmogelijkheden waren: een aantal keren per week, een keer per week, regelmatig gedurende het schooljaar, praktisch nooit en nooit.

De resultaten waren als volgt:

- Het aantal kinderen dat in het basisonderwijs enkele keren per week wordt gepest, is 57 716 (4 procent). In het voortgezet onderwijs is dit 18 330 (2 procent).
- Het aantal kinderen dat in het basisonderwijs een of meer keer per week wordt gepest, is 115 432 (8 procent). In het voortgezet onderwijs is dit ook 18 330 (2 procent).
- Het aantal kinderen dat in het basisonderwijs zegt regelmatig (een paar keer per jaar) of vaker (een of meer keren per week) te worden gepest, is 331 867 (23 procent). In het voortgezet onderwijs is dit 54 989 (6 procent).
- Vooral kinderen uit dezelfde klas of groep pesten. Meestal zijn het jongens.
- In het basisonderwijs grijpt de leerkracht volgens 80 procent van de leerlingen niet in bij pesten, terwijl dit in het voortgezet onderwijs volgens 98 Procent van de leerlingen niet gebeurt.
- Wanneer in het basisonderwijs wordt gepest, spreekt de leerkracht in 82 procent van de gevallen niet met het gepeste kind. In het voortgezet onderwijs gaat het om 96 procent.
- Basisschoolleerlingen vertellen in 64 procent van de gevallen niet aan hun ouders dat ze worden gepest. In het voortgezet onderwijs vertelt 90 procent het niet aan hun ouders.
- Ouders van basisschoolleerlingen spreken in 71 procent van de gevallen niet met het gepeste kind. In het voortgezet onderwijs is dit 90 procent.
- Eén op de vijf leerlingen in het basisonderwijs en één op de zes in het voortgezet onderwijs geeft toe andere leerlingen te pesten.
- Naarmate leerlingen ouder worden pesten zij vaker de leerkracht/docent.

Dit onderzoek is nadien niet herhaald. We weten derhalve niet of het pesten is afgenomen, gelijk gebleven of toegenomen. Uit de telefoontjes die echter bij De Onderwijstelefoon, de Kindertelefoon, de Stichting Stop het Pesten, de e-mails die bij de website www.pesten.net binnenkomen en uit de aandacht die de media nog voortdurend besteden aan het onderwerp, kan men afleiden dat er nog steeds wordt gepest en dat nog niet alle scholen het belangrijk vinden er iets - op structurele manier - aan te doen.

Bron: Mooij, T. (1992), *Pesten in het onderwijs*. Nijmegen: Instituut voor toegepaste Sociale Wetenschappen.

trefwoorden: pesten op school, leerlingen onderling, onderzoeksresultaten.

c bvandermeer, 010

6 Gevolgen van pesten voor slachtoffers

Naar de gevolgen van pesten is bij kinderen geen systematisch onderzoek gedaan. Wel zijn er twee indicaties. De eerste is een opsomming van de gevolgen die (ex-)slachtoffers in (telefoon)gesprekken, interviews en brieven hebben gemeld. En tweede indicatie is het onderscheid tussen passieve en provocerende zondebokken.

1 Door slachtoffers genoemde gevolgen

De door ex-slachtoffers van pesten genoemde gevolgen zijn: weinig zelfvertrouwen hebben, faalangstig zijn, andere mensen wantrouwen, zich gediensig (menen te moeten) gedragen, psychische of psychosomatische stoornissen ontwikkelen, relationeel-seksuele problemen krijgen, automutileren (zichzelf beschadigen), eetstoornissen ontwikkelen, overwegen zichzelf van het leven te beroven of dit ook doen, op latere leeftijd geen kinderen durven nemen omdat ze bang zijn dat hun kinderen hetzelfde zal overkomen wat hen vroeger in het onderwijs is overkomen.

2 Passief en provocerend gedrag

Kinderen die voortdurend zijn gepest, kunnen twee mogelijke reacties gaan vertonen: ze worden passief of provocerend.

Kenmerken van de **passieve zondebok** zijn: ze zijn angstig, onzeker, gevoelig en rustig; gaan, wanneer ze gepest worden, huilen of ze trekken zich terug; hebben een negatieve kijk op zichzelf en de situatie; ervaren zichzelf als een mislukking, als stom en onaantrekkelijk; staan alleen: hebben gewoonlijk geen vriend(in) de klas.

En de kenmerken van de **provocerende zondebok**, het minst in aantal, zijn: ze zijn zowel angstig als agressief en vertonen irritant gedrag.

Mijn stelling is dat beide gedragingen 'aangeleerd' zijn, in de zin van reacties op voortdurend gepest worden. Als het aangeleerd gedrag is, is het ook weer, middels **sociale vaardigheidstrainingen**, af te leren. Het probleem hierbij echter is dat zowel passieve als provocerende zondebokken zich verraden middels hun lichaamstaal. De passieve zondebok zendt het signaal uit: *'Ik ben ongevaarlijk, pak mij niet'* en de provocerende zondebok: *'Ik vind het verschrikkelijk wat jullie doen, houd daarmee op'*. Het laatste gedrag is in feite een schreeuw om hulp. Beide signalen worden door notoire pesters echter geïnterpreteerd met: *'Die kan je pakken'*.

In een gesprek met vier pesters verwoordde één van hen het als volgt: *"In het begin toen ik Ingrid zag, toen, ja ik weet het eigenlijk niet. Toen dacht ik er eigenlijk helemaal niets over, want ik kende niets van de school. Ik dacht er niets speciaals over. Maar een dag erna, toen wist ik: 'dat is er een, daar kan je alles mee uitvreten, zeg maar'"*.

Kinderen die voortdurend zijn gepest en passief of provocerend zijn geworden, hebben specialistische hulp nodig: ze lopen namelijk door hun lichaamstaal het gevaar in andere situaties opnieuw slachtoffer te worden. Een goede manier om de lichaamstaal van slachtoffers te veranderen is via **budo-technieken**.

Aangezien in verband met gepeste kinderen vaak wordt opgemerkt dat deze kinderen het geweld van de andere kinderen vaak 'uitlokken' het volgende. Niemand vraagt erom om gepest te worden. Ben je echter gedurende lange(re) tijd gepest, dan ontwikkel je een van de twee hierboven genoemde gedragingen of reactiewijzen: je wordt passief of provocerend. Het passieve slachtoffer zie je niet, het provocerende slachtoffer des te meer. Je zou kunnen zeggen dat het kind ook niet meer weet hoe het zich moet gedragen. Leerkrachten zouden door het provocerende gedrag heen moeten kijken en enerzijds de klas duidelijk maken wat het kind in het verleden heeft meegemaakt en anderzijds

zelf niet vallen in de valkuil die 'blaming the victim' (de neiging om het slachtoffer - een gedeelte van - de schuld te geven) wordt genoemd. Als dat gebeurt is het slachtoffer van de klas ook nog eens het slachtoffer van de leerkracht: zondebok in du-plo.

trefwoorden: pesten op school, leerlingen onderling, gevolgen slachtoffer, passieve zondebok, provocerende zondebok, lichaamstaal, socialevaardigheidstraining, budotechnieken, het slachtoffer (een gedeelte van) de schuld geven.

c bvandermeer, 011

7 Aanpak van pesten

De niet-confronterende methode, een gedeelte van een les Lichamelijke Opvoeding

De niet-confronterende methode stelt een algemeen probleem centraal en past het dan toe op het behandelen van klasgenoten als zondebokken.

Dit kan op verschillende manieren gebeuren.

Men zou de methode van Allan (025) kunnen toepassen. Een tweede mogelijkheid is de leerlingen eerst aan den lijve te laten ervaren hoe moeilijk het is om een groep binnen te dringen, die dit niet wil (026). De derde mogelijkheid is: informatie geven over kindermishandeling, gevolgd door de opdracht om over dit onderwerp een tekening te maken (027). Een vierde: de toepassing van Stanfords methode, die bestaat uit het voeren van een gesprek met een klas, waarin twee leerlingen voortdurend ruzie hebben (028).

Een gedeelte van een les Lichamelijke Opvoeding: aan den lijve ervaren wat het is om buitengesloten te worden

Een docente Lichamelijke opvoeding die vermoedde dat in een klas een leerling werd gepest, bedacht een niet-confronterende methode. Ze wilde de leerlingen van die klas aan den lijve laten ervaren wat het betekent om buiten de groep gehouden te worden en wat er in je omgaat als je zelf anderen buitensluit. Op zichzelf is dat een goede oefening om zich te leren inleven in mensen die zich in onze maatschappij afgesloten voelen of gediscrimineerd worden. Maar, zo meende ze, zoiets kan er misschien ook toe leiden dat de leerlingen hun onderlinge relaties met andere ogen gaan bezien. De activiteit is als volgt.

Vraag een groep van 6 à 8 leerlingen een gesloten kring te vormen en de armen om elkaars middel te slaan en niemand in de groep toe te laten. De rest van de klas zit op de bank. Van hen krijgt telkens een leerling de opdracht de groep binnen te dringen. Zorg hierbij dat het vermoedelijke slachtoffer zich in de groep bevindt en de vermoedelijke pesters op de bank.

Door dit spel kunnen veel verschillende gevoelens worden opgewekt. De persoon buiten de groep zal zich geïsoleerd, buitengesloten voelen. De buitenstaander kan, na enkele vruchteloze pogingen om door te breken, (zeer) agressief worden, de clown gaan spelen, zich terugtrekken of ongeïnteresseerd raken, of op andere manieren reageren. De groep kan zich verenigd voelen in haar gemeenschappelijke taak of mogelijk ook medelijden hebben met de buitenstaander en hem in de kring toelaten.

Bespreek, in de daaropvolgende begeleidingsles, de gevoelens en gedragingen die tijdens het spel naar boven kwamen: hoe voelde het om buitengesloten te worden; hoe voelde het om te falen of succes te hebben; welke technieken werden door de verschillende deelnemers gebruikt om toegang te krijgen tot de groep? Je kunt de gevoelens en gedragingen van buitenstaanders vergelijken met die van mensen in onze maatschappij die actief of passief worden

buitengesloten.

Vervolgactiviteit :

Vraag de leerlingen wie van hen ooit uit een groep geweerd werd waar hij deel van wilde uitmaken.

- Hoe voelde je je?
- Waarom werd je buitengesloten, denk je?
- Wat wilde je eraan doen?
- Wat deed je uiteindelijk?

Vraag de leerlingen daarna of één van hen ooit iemand uit een groep heeft geweerd of heeft willen weren.

- Hoe voelde die persoon zich, denk je?
- Hoe voelde jij je om die andere persoon er buiten te houden?
- Zou iedereen deel mogen/moeten uitmaken van iedere groep?
- Zijn er situaties (of redenen) waarin het gerechtvaardigd is om iemand buiten een groep te houden? Waarom? Welke?

Wanneer leerlingen het verband tussen buitensluiten in de maatschappij en in de klas of groep zelf niet zien of leggen, kan de leerkracht het aan de orde brengen. De ervaring leert echter dat leerlingen in veel gevallen direct het verband zien en het buitensluiten van klasgenoten uit eigen beweging aan de orde stellen.

Bron: Bob van der Meer, *De zondebok in de klas*, pp 111-113.

8 Lees- en voorleesboeken over pesten

Inleiding

Kinderen die als zondebok worden aangewezen hebben een slecht leven. Ze worden zo vaak gepest dat ze zich niet kunnen voorstellen dat het ook anders kan; meestal kunnen ze het patroon op eigen kracht niet doorbreken. Ze voelen zich ook schuldig; zeker als ze door volwassenen slecht worden behandeld gaan ze er meestal van uit, dat ze zelf iets verkeerd hebben gedaan.

Veel kinderboeken gaan over een aspect van dit 'zondebok-denken'. In de bibliotheek zijn ze bijvoorbeeld te vinden onder trefwoorden als 'pesten', 'treiteren', maar ook bij 'oorlog', 'vervolging', 'eenzaamheid'. Bij dit laatste is 'verhuizen' een bekend thema; na een verhuizing moet een kind zich opnieuw een plaats zien te veroveren in een onbekende wereld, in een nieuwe klas en bij een nieuwe meester of juf. Op zoek naar nieuwe vrienden loop je dan het risico dat de eenzame figuur die nu de zondebok is, graag je vriendje wil worden.

Vier tot zeven

Het leven van heel jonge kinderen speelt zich vooral af in huiselijke kring, wat later ook op de peuter- en kleuterschool. Het is van groot belang dat een kind zich daar veilig voelt. Kinderen die zich bedreigd voelen door pesterij, mishandeling, maar ook doordat ze worden achtergesteld bij broertjes of zusjes, of andere kinderen in een groep, kunnen hierop gevoelsmatig heel heftig reageren. Verwoorden kunnen ze hun reacties en gevoelens meestal nog niet. Iedereen weet, hoe bepalend zulke gebeurtenissen uit de jeugd voor hun latere leven kunnen zijn.

Als men kleine kinderen tussen 4-7 jaar wil helpen zich gevoelens van onveiligheid te realiseren, zodat er wat aan de situatie gedaan kan worden, werkt men vaak met de thema's kleur en dier. Kinderen die gepest worden kunnen zich identificeren met het dier dat een afwijkende kleur heeft.

Soms worden de problemen duidelijker bij de naam genoemd: het gaat dan over 'echte' kinderen die dik zijn of roodharig, een afwijkende huidskleur hebben, in hun bed plassen, verhuizen of jaloers op een ander zijn.

nummer/actor/materiaal

3001/01,02,07/03

Titel : **Elmer**

Auteur : David MacKee

Uitgever : Unieboek

Jaar : 1989

Pagina's : 36

Prijs : f 22,50

ISBN : 90 269 1168 8

Inhoud : De olifant Elmer heeft alle kleuren van de regenboog. Dat vindt hij niet leuk, hij wil net als andere olifanten zijn en wentelt zich in het sap van de olifantenstruik, waardoor hij grijs wordt.

Trefwoorden : pesten, voorleesboek, anders zijn

Leeftijd : vanaf vier jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3002/01,02,07/03

Titel : **Malle Job**

Auteur : Karen Wagner en Normand Chartier

Uitgever : Clavis

Jaar : 1990

Pagina's : 32
Prijs : f 22,90
ISBN : 90 6822 097 7
Inhoud : Het leren accepteren van je eigenaardigheden staat in dit voorleesboek centraal. Job is een varkentje dat malle liedjes zingt en koprollen maakt op z'n bed. Bever lacht hem uit maar Job komt tot de ontdekking dat hij nooit met Bever zou willen ruilen.
Trefwoorden : pesten, voorleesboek
Leeftijd : vanaf vier jaar
Categorie : A
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3003/01,02,07/03

Titel : **Twee bolle bozen**
Auteur : I. Korschunow
Uitgever : Querido
Jaar : 1983
Pagina's : 54
Prijs : niet van toepassing
ISBN : 90 214 3105 X
Inhoud : Koen wil niet meer naar school. Hij wordt geplaagd vanwege zijn dikte: Patatzak. Op een dag ontmoet hij een draakje met maar één kop. Het draakje schijnt dat niet erg te vinden. Hij gaat in Koens tas naar school. Thuis eet hij vurige kolen met repen chocola uit de kachel. Koen wordt flinker, gaat beter lezen en heeft niet meer zo'n ballonbuik. Het draakje verdwijnt weer.
Trefwoorden : pesten, voorleesboek, anders zijn, dik zijn
Leeftijd : vanaf vier jaar
Categorie : A
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3004/01,02,07/03

Titel : **Gekke Bril en Gekke Rooie**
Auteur : Jan de Zanger
Uitgever : Leopold
Jaar : 1983
Pagina's : 52
Prijs : niet van toepassing
ISBN : 90 258 4932 6
Inhoud : Mark is verhuisd en moet naar een nieuwe school. Hij zoekt nieuwe vrienden. Mark heeft een bril, waarmee de kinderen hem plagen. Hij gaat naar het bos en verliest zijn bril. Het boek, waarin het probleem eenvoudig wordt beschreven, eindigt met een fantasierijke oplossing.
Trefwoorden : pesten, voorleesboek, verhuizen, anders zijn
Leeftijd : vanaf vier jaar
Categorie : A
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3005/01,02,07/03

Titel : **Vuurtoren Vera**
Auteur : Emma Damon
Uitgever : Sjaloom, Wildeboer & Altamira
Jaar : 1996
Pagina's : 16
Prijs : f 24,90
ISBN : 90 6249 257 6
Inhoud : Een kijk- en voelboek. Vera vindt haar rode haar maar niks, totdat ze erachter komt dat haar haar juist heel speciaal is.

Trefwoorden : pesten, anders zijn
Leeftijd : vanaf vier jaar
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3011/01,02,07/03

Titel : **Ed en Eefje**

Auteur : Rob Lewis

Uitgever : Zirkoon

Jaar : 1992

Pagina's : 26

Prijs : f 19,95

ISBN : 90 6177 472 1

Inhoud : Op geestig gekleurde prenten proberen twee verliefde eekhoorntjes op allerlei manieren bij elkaar te zijn. Hun broer en zus verstoren dit geluk voortdurend, uit jaloezie omdat ze hun speelkameraadje kwijt zijn.

Trefwoorden : pesten, voorleesboek, jaloezie

Leeftijd : vanaf vijf jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3012/01,02,07/03

Titel : **Pissebed**

Auteur : Henk van Kerkwijk

Uitgever : Leopold

Jaar : 1992

Pagina's : 55

Prijs : f 22,50

ISBN : 90 258 3887 1

Inhoud : Molly plast in bed. Bij toeval ontdekt haar klasgenootje Peter Molly's geheim en hij verkapt het aan de klas. Molly wordt uitgejoeld, totdat de juf een beetje laat ingrijpt. Later ontdekt Molly dat Peter ook een bedplasser is. Ze worden weer vrienden en als lotgenoten ondersteunen ze elkaar. Een wat onwerkelijk, maar wel grappig verhaal.

Trefwoorden : pesten, voorleesboek, bedplassen

Leeftijd : vanaf vijf jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3013/01,02,07/03

Titel : **Septembervakantie**

Auteur : Lucrece L'Ecluse

Uitgever : Clavis

Jaar : 1991

Pagina's : 72

Prijs : f 21,90

ISBN : 90 6822 130 2

Inhoud : Heleens moeder moet voor haar werk naar Griekenland. Daarom logeert Heleen bij haar grootvader en gaat daar ook naar school. In de nieuwe klas wordt ze door één meisje veel gepest. Gelukkig wordt ze geholpen door haar opa en het wonderlijke broodtrommeltje.

Trefwoorden : pesten, voorleesboek, verhuizen

Leeftijd : vanaf vijf jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3014/01,02,07/03

Titel : **Rosie en de beren van de stoep**

Auteur : Susie Jenkin-Pearce

Uitgever : Ploegsma
Jaar : 1991
Pagina's : 30
Prijs : f 18.95
ISBN : 90 216 1443 X
Inhoud : Grappig, troostrijk prentenboek over Rosie, die vaak gepest wordt door enkele van haar klasgenootjes. Als ze op een dag woedend op de grond stampt, verschijnen twee enorme beren die haar te hulp komen.
Trefwoorden : pesten, voorleesboek, oplossing
Leeftijd : vanaf vijf jaar
Categorie : A
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3015/01,02,07/03

Titel : **Trompet voor Olifant**
Auteur : Max Velthuijs
Uitgever : Leopold
Jaar : 1990
Pagina's : 28
Prijs : f 22,50
ISBN : 90 258 4746 3
Inhoud : Olifant en Krokodil zijn burens. Olifant wordt gek van het vioolspel van Krokodil, maar Krokodil kan zonder zijn muziek niet leven. Dit leidt tot een verschrikkelijke burenruzie, die pas wordt bijgelegd als beide ontdekken dat samen muziek maken veel leuker is.
Trefwoorden : pesten, voorleesboek, ruzie, samenwerken
Leeftijd : vanaf vijf jaar
Categorie : A
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3021/01,02,07/03

Titel : **Klein maar sterk**
Auteur : Marion Bloem
Uitgever : Zwijsen
Jaar : 1996
Pagina's : 32
Prijs : f 12,90
ISBN : 90 276 0815 6
Inhoud : Has is stom, Has is gek, roepen Bart en Wim. Has, klein van stuk, is bang voor die grotere jongens. Verteld wordt, hoe Has, al is hij dan klein en wordt hij daarom geplaagd, uiteindelijk toch sterk blijkt te zijn.
Trefwoorden : pesten, voorleesboek, anders zijn, oplossing
Leeftijd : vanaf zes jaar
Categorie : AA
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3022/01,02,07/03

Titel : **Jij ziet er raar uit**
Auteur : Geertje Gort
Uitgever : Zwijsen
Jaar : 1996
Pagina's : 32
Prijs : f 12,90
ISBN : 90 276 1044 4
Inhoud : Daan ontmoet in de straat een nieuw meisje, Semra. Semra is een Turks meisje. Op school wordt Semra gepest en Daan kan niets voor Semra doen. Gelukkig komt er een buurtfeest.
Trefwoorden : pesten, anders zijn

Leeftijd : vanaf zes jaar
Categorie : A
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3031/01,02,07/03

Titel : **Een huis met zeven kamers**

Auteur : Joke van Leeuwen

Uitgever : Querido

Jaar : 1987

Pagina's : 127

Prijs : f 29,50

ISBN : 90 6084 720 2

Inhoud : Het huis van oom, die mooie verhalen kan verzinnen, heeft zeven kamers. Over elke kamer vertelt hij iets. In de zitkamer vertelt hij 'Het verhaal van Piesie'. In dat verhaal (pp 10-29) proberen de kinderen in een vakantiehuis Piesie weg te pesten.

Trefwoorden : pesten, (voor)leesboek, oplossing

Leeftijd : vanaf zeven jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3032/01,02,07/03

Titel : **Druppels vangen**

Auteur : Theo Olthuis

Uitgever : Ploegsma

Jaar : 1996

Pagina's : 48

Prijs : f 22,50

ISBN : 90 216 1219 4

Inhoud : Het boek gaat over de dagelijkse belevenissen en verlangens van jonge kinderen. Veel verschillende onderwerpen komen aan de orde, zoals het stampen in waterplassen, het worden voorgelezen bij mama op schoot, dromen van enge monsters, de ruzie met je moeder en het verdriet om het vriendje dat nooit thuis is als je met hem wil spelen. De gedichten zijn geschreven vanuit de belevingswereld van een kind.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf zeven jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3033/01,02,07/03

Titel : **Hokusj pokusj pasj**

Auteur : Iny Driessen

Uitgever : Clavis

Jaar : 1994

Pagina's : 61

Prijs : f 21,90

ISBN : 90 6822 256 2

Inhoud : Als Thomas woorden met een s of z zegt, lijkt het of de douchekraan openstaat. De kinderen uit de straat maken er vaak grapjes over. Op de koop toe moet hij elke week naar de logopediste. Maar dan ontmoet hij zijn vreemde buurman, de goochelaar met de witte duiven.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf zeven jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, bibliotheek

Acht tot elf

Veel boeken over zondebokken spelen op school. Daar worden kinderen vaak blootgesteld aan pesterijen van leeftijdgenoten, omdat ze iets hebben dat anders is. Ook als verhaalthema is dat goed te gebruiken: in de beschrijving van een groepsproces, over kinderen met verschillende karakters, vindt iedereen wel iemand om zich mee te identificeren. Soms zijn er verhalen over volwassenen tegenover kinderen; echtscheidingen waarin kinderen worden opgezadeld met schuldgevoelens van ouders. Anders zijn (rood haar, gebreken, bedplassen, lengte, dik zijn) en verhuizing zijn in deze leeftijdscategorie - ook nu - veel voorkomende thema's, alsmede oplossingen.

3101/01,02,07/03

Titel : **Ik neem het niet meer**

Auteur : Stasia Kramer

Uitgever : Zwijsen

Jaar : 1996

Pagina's : 32

Prijs : f 11,90

ISBN : 90 276 1123 8

Inhoud : Fleur wordt vaak gepest. Haar jas wordt over de wc gehangen, haar banden staan leeg en haar stoel wordt weggetrokken. Samen met Thijs, die ze ook pesten, neemt ze wraak. Ze pakt ze op dezelfde manier terug en maakt zo een einde aan de pesterijen.

Trefwoorden : pesten, leesboek, oplossing

Leeftijd : vanaf acht jaar

Categorie : AA

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3102/01,02,07/03

Titel : **Ik sla ze tot moes**

Auteur : Mariska Hammerstein

Uitgever : Zwijsen

Jaar : 1996

Pagina's : 52

Prijs : f 12,90

ISBN : 90 276 2182 9

Inhoud : Bowie wordt door de kinderen op zijn school gepest, omdat hij een rare naam heeft en in een oud treinstel woont. Z'n vader is kunstschilder en begrijpt niet dat Bowie liever gewoon zou willen zijn.

Trefwoorden : pesten, leesboek, anders zijn

Leeftijd : vanaf acht jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3103/01,02,07/03

Titel : **Biobella Gijsje**

Auteur : Liesbeth van der Jagt

Uitgever : La Rivière & Voorhoeve

Jaar : 1992

Pagina's : 54

Prijs : f 19,90

ISBN : 90 384 0428 X

Inhoud : Wat moet de pestkop Steffie in Gijsjes nieuwe tent? Gijsje wil hem weggagen, maar dan raakt ze Bas misschien ook kwijt en dat is jammer. Soms is het leuk om met grote jongens te spelen, soms is Gijsje het zat en pikt ze het niet meer. Want ze is wel goed, maar niet gek.

Trefwoorden : pesten, leesboek, oplossing

Leeftijd : vanaf acht jaar
Categorie : A
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3104/01,02,07/03

Titel : **De wekker en het mes**

Auteur : Anne Provoost

Uitgever : Zwijsen

Jaar : 1996

Pagina's : 52

Prijs : f 12,90

ISBN : 90 276 2186 1

Inhoud : Felix plast nog in zijn bed. Als zijn klasgenoten hier achterkomen, ontstaat er grote hilariteit. Felix durft hierdoor niet mee op schoolreis te gaan, uit angst 's nachts nat te worden. De dokter komt met een oplossing.

Trefwoorden : pesten, leesboek, bedplassen, oplossing

Leeftijd : vanaf acht jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3105/01,02,07/03

Titel : **Een klap voor de grap**

Auteur : Erik van Os

Uitgever : Zwijsen

Jaar : 1996

Pagina's : 44

Prijs : f 12,90

ISBN : 90 276 2269 8

Inhoud : Tim wordt voortdurend gepest door zijn oudere broer Paul. In gedachten heeft hij al veel wraakplannetjes uitgevoerd. Maar als het er werkelijk op aankomt, durft hij ze niet uit te voeren omdat hij vreest daarna nog meer gepest te worden. Op een dag gaat Paul echt te ver, door zijn lievelingsknuffel tussen rijdende auto's te gooien.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf acht jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3106/01,02,07/03

Titel : **Spierballen in je hoofd**

Auteur : Henk Hokke

Uitgever : La Rivière & Voorhoeve

Jaar : 1990

Pagina's : 60

Prijs : f 22,50

ISBN : 90 384 0107 8

Inhoud : Omdat Bas zoveel leest, weet hij bijna alles. De stoere Bulle pest hem daar mee. Maar als ze verdwalen in een verboden grot, is Bulle opeens niet zo stoer meer. En Bas, Bas gebruikt gewoon de spierballen in zijn hoofd.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf acht jaar

Categorie : B

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3107/01,02,07/03

Titel : **Poppe en beer**

Auteur : Jos Lammers

Uitgever : Ploegsma

Jaar : 1993

Pagina's : 80

Prijs : f 23,90

ISBN : 90 216 1106 6

Inhoud : Het verhaal vertelt over Poppe en zijn grote broer Beer, die een stuk ouder is. Poppe kijkt een beetje tegen zijn broer op, omdat die alles lijkt te weten. Als Poppe verliefd wordt op Doortje heeft hij geen idee wat hij daarmee aan moet. Hij stapt op Beer af, die immers al jaren verliefd is, om te vragen wat hij moet doen. Dan komt hij er achter dat Beer helemaal niet zo veel weet, en zeker niet over verliefdheid.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf acht jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3108/01,02,07/03

Titel : **De woeste hond van de Wodanstraat**

Auteur : Jon Blake

Uitgever : Ploegsma

Jaar : 1995

Pagina's : 80

Prijs : f 23,90

ISBN : 90 216 1148 1

Inhoud : Drie verhalen, die zich alle afspelen op de Wodanschool. Wouter Weijers gaat naar een nieuwe school, maar het kost hem nogal wat moeite om de school te bereiken. De school ligt in de Wodanstraat, waarin een monster woont: een afschuwelijk enge hond die blaft en gromt. Wouter zal ongetwijfeld aan stukken worden gescheurd als hij erlangs probeert te lopen. Hij moet dus een andere oplossing bedenken om zijn nieuwe school te bereiken. De alternatieve route naar school voert helaas door een stuk ongerept land dat nogal moerassig is, zodat Wouters entree op de nieuwe school niet onopgemerkt blijft. Een klasgenoot van Wouter is de hoofdpersoon in het tweede verhaal. Hij is een enorme pestkop, en zijn macht in de klas is groot. Totdat het allerkleinste, meest verlegen meisje in de klas ontdekt dat hij ook ergens bang voor is. Het derde verhaal speelt zich af in de klas. Er komt een meneer op bezoek, die zegt dat hij onderzoek doet. De klas is proefkonijn. In het begin is iedereen tevreden over de gang van zaken, maar al snel ontstaat onenigheid over de aanpak van de onderzoeker.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf acht jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3109/01,02,07/03

Titel : **De folterkamer**

Auteur : Eva Polak

Uitgever : Clavis

Jaar : 1993

Pagina's : 127

Prijs : f 26,90

ISBN : 90 6822 213 9

Inhoud : Vincent is acht jaar oud en heeft problemen met zijn klasgenootjes. Hij durft het niet aan zijn ouders te vertellen, want zijn moeder bemoeit zich overal mee. Dus moet hij

zichzelf verdedigen tegen Lars en Basti, die hem pesten op het schoolplein. Kaspar, de tekkel van meneer Henning, helpt hem onverwachts.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf acht jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, bibliotheek

3110/01,02,07/03

Titel : **Geluk in een papiertje**

Auteur : Sine van Mol

Uitgever : Clavis

Jaar : 1991

Pagina's : 80

Prijs : f 21,90

ISBN : 90 6822 125 6

Inhoud : Ward wordt op school gepest, omdat hij niet zo goed kan lezen en schrijven. Op een dag ontmoet Cindy, zijn vriendin, de schilder Peter Celie. Die ontdekt dat Ward woordblind is.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf acht jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, bibliotheek

3111/01,02,07/03

Titel : **Mijn broer is sterker dan sterk**

Auteur : Dyan Sheldon

Uitgever : Ploegsma

Jaar : 1996

Pagina's : 128

Prijs : f 25,90

ISBN : 90 216 1359 X

Inhoud : Adam vindt het maar lastig een oudere broer te hebben die alles beter kan dan hij zelf. Kees is groter, slimmer en sneller dan Adam. En alsof dat nog niet erg genoeg is, wordt het leven van Adam en zijn vriend Putter ook nog verziekt door drie vervelende jongens, die hem steeds opwachten op weg naar school. Putter vindt dat Adam de hulp van Kees moet inroepen, maar Adam weet wat beters: hij leent een boek over karate en bereidt zich voor op de confrontatie.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf acht jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3121/01,02,07/03

Titel : **Frederike vuurtoren**

Auteur : Christine Nöstlinger

Uitgever : La Rivière & Voorhoeve

Jaar : 1986

Pagina's : 64

Prijs : f 14,90

ISBN : 90 6084 997 3

Inhoud : Frederike wordt door de kinderen uit de buurt erg geplaagd omdat ze rood haar heeft en dik is. Op een dag ontdekt Frederike in een oud dik boek een brief van haar vader. Hij nodigt haar uit naar een land te komen waar alle kinderen met rood haar gelukkig zijn.

Trefwoorden : pesten, leesboek, anders zijn, rood haar, dik zijn, oplossing

Leeftijd : vanaf negen jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3122/01,02,07/03

Titel : **De Griezels**

Auteur : Roald Dahl

Uitgever : De Fontein

Jaar : 1981

Pagina's : 80

Prijs : f 29,90

ISBN : 90 261 1244 0

Inhoud : Meneer Griezel, een viezerik met een baard vol eten, en mevrouw Griezel, met een glazen kunstoog, doen altijd lelijk tegen allerlei dieren. Totdat de dieren besluiten dat zij het niet langer meer nemen.

Trefwoorden : pesten, leesboek, oplossing

Leeftijd : vanaf negen jaar

Categorie : B

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3123/01,02,07/03

Titel : **Kaatje Knal en de Biefstukbende**

Auteur : Carry Slee

Uitgever : Unieboek

Jaar : 1996

Pagina's : 112

Prijs : f 24,90

ISBN : 90 269 1605 1

Inhoud : Olaf is verhuisd en voelt zich nog niet op zijn gemak in de straat, waar een stel kinderen van de

'biefstukbende' hem het leven zuur maken. Op de kermis ontmoet hij een spookje uit het spookhuis dat hem wel eventjes zal leren hoe je met vervelende buurtkinderen moet afrekenen.

Trefwoorden : pesten, leesboek, verhuizen, oplossing

Leeftijd : vanaf negen jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3124/01,02,07/03

Titel : **Liegbeest**

Auteur : Thea Dubelaar

Uitgever : Ploegsma

Jaar : 1991

Pagina's : 102

Prijs : f 17,50

ISBN : 90 216 0750 6

Inhoud : Annelies verzint altijd de gekste verhalen. Op school wordt ze daarom liegbeest genoemd. Maar Adrie gelooft haar verhalen wél.

Trefwoorden : pesten, leesboek, liegen

Leeftijd : vanaf negen jaar

Categorie : B

Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3125/01,02,07/03

Titel : **Ik roep m'n grote broer**

Auteur : K. M. Peyton

Uitgever : Gottmer, Becht & Aramith

Jaar : 1995

Pagina's : 103

Prijs : f 24,75
ISBN : 90 737 0305 0
Inhoud : Danny is veel te klein voor z'n leeftijd. Thuis vangen ze dat prima op, maar dat hij zo vreselijk gepest wordt door Wijnand kan hij daar toch niet kwijt. Gelukkig verschijnt ineens een reuzenhond - Grote Broer - die aan het getreiter een einde maakt.
Trefwoorden : pesten, leesboek, anders zijn, lengte
Leeftijd : vanaf negen jaar
Categorie : B
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3126/01,02,07/03

Titel : **Pudding Tarzan**
Auteur : Ole Lund Kirkegaard
Uitgever : Van Goor
Jaar : 1988
Pagina's : 119
Prijs : f 22,50
ISBN : 90 000 2650 4
Inhoud : In de ogen van de andere kinderen is Iwan een slapjanus. Hij is dan ook het mikpunt van pesterijen. Maar hij zal ze allemaal wel eens laten zien wat hij kan als hij één dag lang van alles kan en krijgt wat hij wenst.
Trefwoorden : pesten, leesboek, oplossing
Leeftijd : vanaf negen jaar
Categorie : B
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3127/01,02,07/03

Titel : **En de groeten van groep acht**
Auteur : Jacques Vriens
Uitgever : Unieboek
Jaar : 1995
Pagina's : 144
Prijs : 22,50
ISBN : 90 269 1052 5
Inhoud : Ieder jaar gaat meester Siem Terhorst met zijn achtste groep als afscheid van de basisschool een week naar het eiland. En ieder jaar is het weer raak. Keten op de slaapzaal, nachtelijke strandwandelingen, de vuurtoren beklimmen. Hoe zal het dit jaar gaan? Met vrolijke Willeke, die bang is dat ze last van heimwee heeft. Met stoere Michiel, die een geheim heeft waar alleen zijn meester vanaf mag weten. En met Frans, die altijd zo stil is en vaak gepest wordt. Een bijzondere week wordt het zeker.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf negen jaar
Categorie : B
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3128/01,02,07/03

Titel : **Donkere maan**
Auteur : Henny Fortuin
Uitgever : Ploegsma
Jaar : 1995
Pagina's : 135
Prijs : f 29,50
ISBN : 90 216 1188 0
Inhoud : Donkere Maan wordt door de andere jongens van zijn stam geplaagd. Ze maken hem

uit voor alles en nog wat, maar het ergste is wel, dat ze hem 'pijnmeisje' noemen. Om te bewijzen dat hij wel degelijk dapper en sterk is, duikt hij van een hoge rots de rivier in. Bewusteloos wordt hij naar de medicijnman gebracht, die hem de hele winter verzorgt. Na zijn herstel begint het gejen echter opnieuw. Als Donkere Maan hoort dat hij binnenkort een nieuwe naam zal krijgen, vreest hij dan ook het ergste. Maar omdat hij net zijn zusje van een coyote heeft gered door een wolf te imiteren, wordt zijn nieuwe naam tot zijn grote vreugde Huilende Wolf. Bij een nieuwe naam hoort een opdracht. En daarmee begint een moeilijke tocht door de bergen, vergezeld van zijn zusje en zijn ergste vijand.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf negen jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3141/01,02,07/03

Titel : **De neef van Stinkbal**

Auteur : Gina Willner-Pardo

Uitgever : Gottmer, Becht & Aramith

Jaar : 1996

Pagina's : 128

Prijs : f 24,90

ISBN : 90 257 2863 4

Inhoud : Jasons ouders gaan scheiden en alsof dat nog niet erg genoeg is moet hij een tijd bij zijn neef Everett gaan logeren, die niet van sport houdt, postzegels verzamelt en met meisjes speelt. Maar Matt Morrison wil geen sukkels in zijn team en jongens die met Everett omgaan zijn bij

voorbaat verdacht. 'Dat ik familie van hem ben', zegt Jason, 'wil niet zeggen dat ik op hem lijkt'.

Maar hoe meer hij dat probeert te bewijzen, hoe meer hij een hekel aan zichzelf krijgt.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf tien jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3142/01,02,07/03

Titel : **Kom maar op!**

Auteur : Chris Vegter

Uitgever : La Rivière & Voorhoeve

Jaar : 1995

Pagina's : 95

Prijs : f 22,50

ISBN : 90 384 0808 0

Inhoud : Bas ziet als een berg tegen de vakantie op. En ja hoor, ze zijn nog maar nauwelijks op de Franse camping aangekomen of hij ontmoet één van de treiteraars van vorig jaar: de drie jaar oudere Arnoud. Arnoud is groot, sterk en nergens bang voor. Tenminste, zo lijkt het. Want Bas ontdekt dat Arnoud eigenlijk bang is voor zijn vader.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf tien jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, bibliotheek

3143/01,02,07/03

Titel : **Er is een lege plek gegroeid**

Auteur : Bruno Boen

Uitgever : Clavis

Jaar : 1993

Pagina's : 90

Prijs : f 24,50

ISBN : 90 6822 228 7
Inhoud : Hassan is 10. Hij is een kind uit een gemengd huwelijk. Op school wordt hij door zijn klasgenoten gepest. Zelfs de juf koestert vooroordelen. Alleen Kevin kiest partij voor hem.
Wanneer Kevin erg ziek wordt, staat Hassan weer alleen op school.
Trefwoorden : pesten, leesboek, vooroordeel
Leeftijd : vanaf tien jaar
Categorie : A
Verkrijgbaar: boekhandel, bibliotheek

3144/01,02,07/03

Titel : **Matilda**
Auteur : Roald Dahl
Uitgever : De Fontein
Jaar : 1988
Pagina's : 220
Prijs : f 29,90
ISBN : 90 261 0311 5
Inhoud : Matilda is een hoogbegaafd kind. Voordat ze vijf was, las ze al boeken voor grote mensen. Haar ouders vinden haar alleen maar lastig. Ook Bulstronk, de lerares die een echte gemene treiterkop is, heeft het niet zo met Matilda op. Gelukkig ontdekt Matilda dat ze iets kan wat niemand anders kan.
Trefwoorden : pesten, leesboek, anders zijn, hoogbegaafdheid
Leeftijd : vanaf tien jaar
Categorie : B
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3145/01,02,07/03

Titel : **Padu is gek**
Auteur : Miep Diekman
Uitgever : Leopold
Jaar : 1984
Pagina's : 104
Prijs : f 12,50
ISBN : 90 258 3347 0
Inhoud : Het gaat over een 11-jarige negerjongen die op Curaçao woont. Hij wordt vaak geplaagd door de andere kinderen van het eiland, maar hij laat zich niet op z'n kop zitten. Zijn buurmeisje Maddalena helpt hem.
Trefwoorden : pesten, leesboek, oplossing
Leeftijd : vanaf tien jaar
Categorie : B
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3146/01,02,07/03

Titel : **Afscheid van opoe**
Auteur : Frank Herzen
Uitgever : Zwijsen
Jaar : 1996
Pagina's : 80
Prijs : f 16,50
ISBN : 90 276 0383 9
Inhoud : Marcel, Frans en Miriam pesten opoe Hardeman omdat ze altijd de duiven op het plein voert. Maar wat moet er met de duiven gebeuren als opoe ziek wordt en doodgaat?
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf tien jaar
Categorie : B/ML

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3147/01,02,07/03

Titel : **De rooie vuurtoren**

Auteur : Hans Dorrestijn

Uitgever : Bert Bakker

Jaar : 1987

Pagina's : 189

Prijs : f 19,90

ISBN : 90 351 0476 5

Inhoud : Voor Anne, die door zijn rode haar toch zou moeten weten dat het uiterlijk er niet toe doet, is het

moeilijk om in zijn klas kinderen met een andere huidskleur te accepteren.

Trefwoorden : pesten, leesboek, anders zijn, huidskleur

Leeftijd : vanaf tien jaar

Categorie : B

Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3148/01,02,07/03

Titel : **Het vlot**

Auteur : Wim Hofman

Uitgever : Unieboek

Jaar : 1989

Pagina's : 184

Prijs : f 22,50

ISBN : 90 269 1648 5

Inhoud : De hoofdfiguur in dit verhaal vertelt over zijn kinderjaren in het Vlissingen van na de oorlog. Op quasi laconieke wijze worden zijn gedachten, gevoelens en reacties met betrekking tot de tirannieke Luitwieler onder woorden gebracht.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf tien jaar

Categorie : B

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3149/01,02,07/03

Titel : **Hoe Mieke Mom haar maffe moeder vond**

Auteur : Guus Kuijer

Uitgever : Querido

Jaar : 1978

Pagina's : 95

Prijs : f 11,-

ISBN : 90 214 3204 8

Inhoud : De ouders van Mieke zijn dood. Zij wonen in een woondoodskist in de tuin, van waaruit ze hun dochter continu pesten. Na vele akelige en voor haar onbegrijpelijke ervaringen met gote mensen wordt Mieke veroordeeld tot het gekkenhuis. Daar vindt ze een andere moeder die wel aardig is.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf tien jaar

Categorie : B

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3150/01,02,07/03

Titel : **Het jaar van garnaal**

Auteur : Ann Pilling

Uitgever : Ploegsma

Jaar : 1989

Pagina's : 125
Prijs : f 25,95
ISBN : 90 216 0750 6
Inhoud : Peter is klein, miezerig en verlegen. Op school wordt hij gepest. Hij droomt ervan nog eens een heldendaad te verrichten, maar al zijn pogingen om op te vallen pakken verkeerd uit. Op kamp in de bergen van Wales denkt hij niet meer aan heldendom en toch redt hij juist dan een leven.
Trefwoorden : pesten, leesboek, anders zijn, lengte
Leeftijd : vanaf tien jaar
Categorie : B
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3151/01,02,07/03

Titel : **Karate op de stortplaats**
Auteur : Paul van Loon
Uitgever : Zwijsen
Jaar : 1996
Pagina's : 80
Prijs : f 17,90
ISBN : 90 276 1177 7
Inhoud : Alex en zijn vrienden worden steeds gepest door Riboet en zijn bende. Het meisje Kim, dat karate kent, wil hen wel helpen.
Trefwoorden : pesten, leesboek, oplossing
Leeftijd : vanaf tien jaar
Categorie : B/ML
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3152/01,02,07/03

Titel : **Drie is te veel**
Auteur : Rita Törnqvist-Verschuur
Uitgever : Ploegsma
Jaar : 1982
Pagina's : 126
Prijs : f 22,95
ISBN : 90 216 0844 8
Inhoud : Of ze wil of niet, Anne moet wel meedoen met alle gekke streken die haar vriendinnetje verzint. Maar eigenlijk vindt ze het flauw om Martin, die stil maar ook best aardig is, zo te treiteren.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf tien jaar
Categorie : B
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3153/01,02,07/03

Titel : **Het achtste groepie tegen het soepie**
Auteur : Jacques Vriens
Uitgever : Unieboek
Jaar : 1995
Pagina's : 160
Prijs : f 22,50
ISBN : 90 269 1111 4
Inhoud : Twee meisjes uit groep acht doen van alles om de leerlingen uit groep zeven te treiteren, maar hun laatste streek heeft onaangename gevolgen.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf tien jaar
Categorie : B

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3154/01,02,07/03

Titel : **Een bende in de bovenbouw**

Auteur : Jacques Vriens

Uitgever : Unieboek

Jaar : 1995

Pagina's : 172

Prijs : f 22,50

ISBN : 90 269 1112 2

Inhoud : De nieuwe meester valt wel mee, maar Diederik, de nieuwe jongen, is een echte baasspeler. Er ontstaan twee groepen in de klas en die van Diederik wordt steeds groter.

Trefwoorden : pesten, leesboek, groepsvorming

Leeftijd : vanaf tien jaar

Categorie : B

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3155/01,02,07/03

Titel : **Kladwerk**

Auteur : Anke de Vries

Uitgever : Lemniscaat

Jaar : 1990

Pagina's : 126

Prijs : f 25,50

ISBN : 90 606 9768 5

Inhoud : Tot tweemaal toe wordt er in de school ingebroken. Er is niets weg, alleen maar een hoop vernield en de muren staan vol leuzen tegen buitenlanders. Linda, Debbie, Jerry, Bram en Hassan uit de groep van meester Hans zoeken uit wie daar achter zit.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf tien jaar

Categorie : B

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3161/01,02,07/03

Titel : **Wie rood is moet slim zijn**

Auteur : Elfie Donnelly

Uitgever : Ploegsma

Jaar : 1990

Pagina's : 128

Prijs : f 17,50

ISBN : 90 216 1202 X

Inhoud : Als de burgemeester zegt dat alle mensen met rood haar slecht zijn en dat niemand zich met hen mag bemoeien, vindt de roodharige Carolien het tijd worden om in actie te komen.

Trefwoorden : pesten, leesboek, anders-zijn, rood haar

Leeftijd : vanaf elf jaar

Categorie : B

Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3162/01,02,07/03

Titel : **Marc de verschoppeling**

Auteur : Rosemary Sutcliff

Uitgever : Christofoor

Jaar : 1991

Pagina's : 104

Prijs : f 22,50

ISBN : 90 6238 043 3

Inhoud : Na de dood van zijn grootmoeder wordt Marc vanwege zijn misvormde been uit het dorp weggejaagd en komt hij na veel omzwervingen terecht in een klooster. Dit verhaal speelt in de Middeleeuwen.

Trefwoorden : pesten, leesboek, anders zijn, misvorming

Leeftijd : vanaf elf jaar

Categorie : B

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3163/01,02,07/03

Titel : **Het land achter de vele deuren**

Auteur : Marian van der Heiden

Uitgever : Ploegsma

Jaar : 1995

Pagina's : 191

Prijs : f 32,-

ISBN : 90 216 1198 8

Inhoud : Alexander van Verremus is een zoon van intellectuele ouders: zijn vader is chirurg en zijn moeder rechter. Op school wordt hij gepest: de anderen vinden hem een watje met zijn lange blonde haren. Vooral twee jongens hebben het op hem gemunt: ze treiteren hem voortdurend en proberen hem te chanteren. Op een dag is hij weer eens op de vlucht voor zijn twee vijanden, en rent in paniek de tuin van een verlaten huis in. Hij raakt verstrikt in een doolhof in die tuin, en wanneer hij denkt de uitgang gevonden te hebben, is hij terecht gekomen in een heel andere wereld. Hier is hij eindelijk de baas, en kan hij anderen onder druk zetten. Hij geniet van zijn nieuwe status, totdat hij zich realiseert dat hij anderen nu net zo erg kwetst als zij hem gekwetst hebben.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf elf jaar

Categorie : A

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

Twaalf jaar en ouder

Voor de wat oudere kinderen worden de thema's meestal uitvoeriger beschreven en uitgediept. En ook de veranderingsprocessen zowel bij de slachtoffers als bij de treiteraars worden intensiever gevolgd en indringender beschreven. Daarnaast beschrijven sommige leesboeken het uitstotingsproces in stam of maatschappij, zoals de jodenvervolging.

3201/01,02,03,07/03

Titel : **Tao, de uitgestotene**

Auteur : J. Denzel

Uitgever : Sjaloom, Wildeboer & Altamira

Jaar : 1991

Pagina's : 131

Prijs : niet van toepassing

ISBN : 90 6963 130 x

Inhoud : Een avontuurlijk verhaal over een jongen die wil schilderen. Hij is geen goede jager, doorbreekt de wetten en wordt uitgestoten door de clan. Alleen in de wildernis sluit hij vriendschap met een wolf en met de oude grijsbaard.

Trefwoorden : pesten, leesboek, uitstoting

Leeftijd : vanaf twaalf jaar

Categorie : B

Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3202/01,02,03,07/03

Titel : **Uitgestoten**

Auteur : Rosemary Sutcliff

Uitgever : Christofoor
Jaar : 1986
Pagina's : 197
Prijs : f 26,50
ISBN : 90 6238 272 X
Inhoud : Het verhaal speelt in Engeland in de Romeinse tijd. De jongen Cunori die een schipbreuk voor de kust van Engeland overleeft, wordt opgenomen door een andere stam. Als de oogsten mislukken wordt hij tot zondebok verklaard en als slaaf naar Rome verkocht.
Trefwoorden : pesten, leesboek, uitstoting
Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3203/01,02,03,07/03

Titel : **Jij gaat met ons mee**
Auteur : Henk Hokke
Uitgever : Zwijsen
Jaar : 1996
Pagina's : 80
Prijs : f 17,90
ISBN : 90 276 0394 4
Inhoud : Melle is verhuisd. In zijn nieuwe klas zitten twee jongens die hem pesten. Melle probeert zich waar te maken, maar wordt moeilijk geaccepteerd. Bij toeval krijgt hij een heldenrol waardoor de meningen over hem veranderen.
Trefwoorden : pesten, leesboek, verhuizen
Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Categorie : B/ML
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3204/01,02,03,07/03

Titel : **Vechten met Veronica**
Auteur : Marilyn Sachs
Uitgever : Querido
Jaar : 1983
Pagina's : 113
Prijs : f 11,-
ISBN : 90 214 3188 2
Inhoud : Niemand durft Veronica Ganz ooit te pesten. Daar heeft ze wel voor gezorgd. Ze is groot, sterk en sluw. Totdat er een nieuwe, kleine en lispelende jongen in de klas komt.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Categorie : B
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3205/01,02,03,07/03

Titel : **Tirannen**
Auteur : Aidan Chambers
Uitgever : Querido
Jaar : 1987
Pagina's : 141
Prijs : f 11,-
ISBN : 90 214 3156 4
Inhoud : Met steun van twee vriendinnen tiranniseert en chanteert Melanie beurtelings haar klasgenoten. De geheime schoolpleinterreur en de machteloosheid, schaamte en eenzaamheid daartegenover, zijn goed weergegeven in dit verhaal.
Trefwoorden : pesten, leesboek, oplossing

Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Categorie : B
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3206/01,02,03,07/03

Titel : **Novemberkatten**
Auteur : M. Pressler
Uitgever : Leopold
Jaar : 1987
Pagina's : 175
Prijs : niet van toepassing
ISBN : 90 258 4285 2
Inhoud : 'Ilse Bilde, niemand wil ze' wordt door niemand geaccepteerd. Wanhopig is ze op zoek naar liefde en geluk. Alleen in haar fantasie vindt iedereen haar aardig.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3207/01,02,03,07/03

Titel : **De jongen met de viool**
Auteur : Gerard Tonen
Uitgever : Sjaloom, Wildeboer & Altamira
Jaar : 1988
Pagina's : 96
Prijs : niet van toepassing
ISBN : 90 6249 162 6
Inhoud : In het schokkende titelverhaal wordt beschreven hoe intens gemeen klasgenoten kunnen zijn en hoe ze iets vreselijk dierbaars onherstelbaar kunnen vernietigen.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3208/01,02,03,07/03

Titel : **Aram en de bende van de boomstam**
Auteur : Trude de Jong
Uitgever : Sjaloom, Wildeboer & Altamira
Jaar : 1984
Pagina's : 72
Prijs : niet van toepassing
ISBN : 90 6249 113 8
Inhoud : Aram wordt gepest, vijf kinderen pakken hem zijn vulpen af. In zijn dromen ontmoet hij vijf insecten die hem op allerlei manieren aanpakken. Hij wordt wat moediger en krijgt meer zelfvertrouwen.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3209/01,02,03,07/03

Titel : **Dood spoor**
Auteur : Harm de Jonge
Uitgever : Van Goor
Jaar : 1990
Pagina's : 104

Prijs : f 24,90
ISBN : 90 000 2776 4
Inhoud : Sieger ziet dat het misgaat met zijn vader, die biologie geeft op Siegers school. Saatman en Tobias verzinnen iedere les iets anders om de boel op stelten te zetten en zijn vader doet daar helemaal niets tegen. Eerst koopt Sieger die acties nog af, maar dat is niet vol te houden.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3210/01,02,03,07/03

Titel : **Werner wint het**
Auteur : Johanna Schilling
Uitgever : Kallenbach
Jaar : 1985
Pagina's : 58
Prijs : niet van toepassing
ISBN : 90 266 0049 6
Inhoud : Werner voelt zich vaak ongelukkig omdat hij een wat kromme rug heeft. Hij is bang dat de kinderen uit de klas hem daarom hun mindere vinden en probeert ze met geld uit zijn spaarpot aan zich te binden. Het blijkt dat zijn rug best te genezen valt. Maar dan merkt Werner ook dat vriendschap niet te koop is.
Trefwoorden : pesten, leesboek, anders zijn, afkoopgedrag
Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Categorie : B
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3211/01,02,03,07/03

Titel : **De klim**
Auteur : Libby Hathorn
Uitgever : Ploegsma
Jaar : 1996
Pagina's : 141
Prijs : f 27,50
ISBN : 90 216 1389 1
Inhoud : Wat doe je als je gevangen wordt gezet omdat je kritiek levert? Voor de zeventienjarige Peter is deze situatie een angstaanjagende werkelijkheid. Als kleine jongen heeft hij weinig gemerkt van het nieuwe militaire be-wind. Maar zijn leven verandert van de ene dag op de andere door de deportatie van zijn vader. Aan de ene kant begrijpt hij dat mensen zich niet durven verzetten. Hij was vroeger zelf een klein, bang ventje dat niet op kon tegen de grotere jongens die hem altijd in een hoek dreven. Hij onderging de pesterijen passief, want dat leek hem de beste methode. Maar nu hij groot en sterk en bijna volwassen is, kan hij niet langer passief zijn. Als hij zich niet verzet stort hij niet alleen zichzelf in het ongeluk, maar ook zijn familie en zijn vriendin Maya. Er is voor Peter maar één uitweg: vluchten.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Categorie : A
Verkrijgbaar: boekhandel, bibliotheek

3212/01,02,03,07/03

Titel : **Spijt!**
Auteur : Carry Slee
Uitgever : Unieboek
Jaar : 1996

Pagina's : 144
Prijs : f 24,90
ISBN : 90 269 8864 8
Inhoud : Jochem voelt zich niet erg gelukkig in de brugklas. Hij is het mikpunt van getreiter. David doet er niet aan mee, maar hij durft er niks van te zeggen. De klasseleraar die gymnastiek geeft, grijpt ook niet in. Hij heeft een hekel aan dikke Jochem. Jochem lijkt zich niets aan te trekken van de pesterijen die elke dag erger worden, want als de klas weer eens dubbel ligt, lacht Jochem zelf mee. Maar op een ochtend krijgen ze van de rector te horen dat Jochem na de klassenavond niet is thuisgekomen.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3213/01,02,03,07/03

Titel : **Oog om oog**
Auteur : Robbert Leeuw
Uitgever : Sjaloorn, Wildeboer & Altamira
Jaar : 1992
Pagina's : 133
Prijs : f 22,50
ISBN : 90 70661 49 7
Inhoud : Marja wordt op haar school gepest met haar dikke lijf. De ontmoeting met Rolf, op wie ze onmiddellijk verliefd wordt, verandert haar hele leven. Ze krijgt meer zelfvertrouwen en durft voor het eerst de strijd aan te gaan met haar klasgenoten. Opgejut door Rolf neemt Marja wraak, waarbij ze niets en niemand ontziet. Korte tijd schenkt haar dat voldoening, maar daarna voelt ze zich steeds leger worden. Vooral haar vreemde, nachtmerrieachtige 'dromen' maken dat zij zich op haar daden moet bezinnen.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Categorie : B
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3214/01,02,03,07/03

Titel : **Mes op de keel**
Auteur : Gonneke Huizing
Uitgever : Sjaloorn, Wildeboer & Altamira
Jaar : 1996
Pagina's : 143
Prijs : f 24,90
ISBN : 90 6249 266 5
Inhoud : Rutger zit zwaar in de problemen. Om zijn zogenaamde 'beschermers' op school tevreden te stellen, moet hij meer en meer geld aan ze geven. Ten einde berooft hij een oude man. Als hij deze later in het ziekenhuis weer terugziet, loopt deze ontmoeting heel anders dan hij gedacht had. Langzaam wordt Rutger betrokken bij een geheim, waarvan de oorsprong in de oorlog ligt.
Trefwoorden : pesten, leesboek, oorlog
Leeftijd : vanaf twaalf jaar
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3221/01,02,03,07/03

Titel : **De zondebokken**
Auteur : Brock Cole
Uitgever : Zwijsen
Jaar : 1989
Pagina's : 157

Prijs : f 24,90
ISBN : 90 6692 055 6
Inhoud : Laura en Howie worden tijdens een zomerkamp gepest en achtergelaten op een eiland. Naar het kamp willen ze niet meer terug en ze besluiten te gaan zwerven. Het boek beschrijft hoe ze lijfelij en emotioneel overleven en de shock van vernedering en afwijzing weten te verwerken.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf dertien jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3222/01,02,03,07/03

Titel : **Het wonderlijk verhaal van Hendrik Meier**
Auteur : Roald Dahl
Uitgever : De Fontein
Jaar : 1978
Pagina's : 203
Prijs : f 12,50
ISBN : 90 261 0148 1
Inhoud : In het verhaal 'De zwaan' wordt een dromerig vogelvriendje het slachtoffer van een gewelddadig verjaarsgeschenk.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf dertien jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3223/01,02,03,07/03

Titel : **YOY, bijzondere belevenissen van jonge mensen**
Auteur : Nelleke van Drift e.a.
Uitgever : Boekwerk
Jaar : 1991
Pagina's : 140
Prijs : f 17,50
ISBN : 90 540 2015 6
Inhoud : Naar aanleiding van het tv-programma YOY van de Humanistische Omroep Stichting, verscheen een bundel waarin jongeren aan het woord komen over gebeurtenissen, problemen en situaties waarmee zij geconfronteerd worden en waar lang niet altijd even makkelijk over gepraat wordt. Het eerste hoofdstuk heeft als titel '*Pispaal, grote bek, buitenbeentje*'.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf dertien jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3224/01,02,03,07/03

Titel : **Oorlog zonder vrienden**
Auteur : Evert Hartman
Uitgever : Lemniscaat
Jaar : 1979
Pagina's : 252
Prijs : f 28,90
ISBN : 90 606 9378 7
Inhoud : Arnold is de zoon van een NSB-er. In het begin van de oorlog denkt hij nog dat de Duitsers voor een goede zaak vechten, maar daar komt, onder invloed van zijn schoolvrienden, verandering in.
Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf dertien jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3225/01,02,03,07/03

Titel : **We noemen hem Anna**

Auteur : Peter Pohl

Uitgever : Querido

Jaar : 1993

Pagina's : 360

Prijs : f 29,90

ISBN : 90 214 7852 8

Inhoud : Micke is sportleider in een zomerkamp. Het kamp is al een week begonnen als Anders aankomt: de onderlinge rangorde is inmiddels uitgekristalliseerd en Anders, toch al klein voor zijn twaalf jaar, ondervoed en slecht in sport, wordt het pispaaletje van iedereen. 'We noemen hem Anna', beslissen zijn acht huisgenoten van barak drie. Pesterijen en wreedheden nemen steeds ernstiger vormen aan, ook na de vakantie op school. Anders, wie het leven ook thuis zuur wordt gemaakt, hecht zich emotioneel sterk aan zijn idool Micke. Maar de constante druk, de vraag om aandacht, wordt Micke soms te veel, zeker in de tijd dat hij zijn eindexamen voorbereidt. Hij ontwijkt de jongen en zijn hulpkreten steeds meer. De leiding van het zomerkamp wilde niet ingrijpen (de reputatie van ons kamp), de schoolleiding wil niet ingrijpen (zo iets gebeurt niet op onze school) en nu maakt ook Micke zich onvindbaar. Dit kan Anders niet meer aan.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf dertien jaar

Categorie : C

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3226/01,02,03,07/03

Titel : **Al het water van de zee**

Auteur : Greet Beukenkamp

Uitgever : Sjaloom, Wildeboer & Altamira

Jaar : 1992

Pagina's : 224

Prijs : f 24,90

ISBN : 90 624 9203 7

Inhoud : Via hoofdstukken waarin telkens een andere scholier de hoofdpersoon is, brengt de auteur de klas tot leven waarin tijdens een schoolkamp het pesten tot een climax komt.

Trefwoorden : pesten, leesboek, zelfdoding

Leeftijd : vanaf dertien jaar

Categorie : C

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3227/01,02,03,07/03

Titel : **Donderslag**

Auteur : Libby Hathorn

Uitgever : Ploegsma

Jaar : 1991

Pagina's : 236

Prijs : niet van toepassing

ISBN : 90 216 1472 3

Inhoud : Na haar moeders dood moet Lara bij haar vader en zijn gezin wonen. Ze is daar niet welkom en op de nieuwe school wordt ze gepest. Lara's enige steun is Donderslag, de geheimzinnige, plotseling verschenen hond, die voor haar be-stemd lijkt.

Trefwoorden : pesten, leesboek, verhuizen

Leeftijd : vanaf dertien jaar

Categorie : C
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3228/01,02,03,07/03

Titel : **De witte Harley**
Auteur : Henjo Hekman
Uitgever : La Rivière & Voorhoeve
Jaar : 1987
Pagina's : 131
Prijs : niet van toepassing
ISBN : 90 6084 927 2
Inhoud : Veertienjarige Ruud koestert grote bewondering voor een groep stoere motorrijders. Hij krijgt zelfs hulp van één van hen als hij achternagezeten en in elkaar geslagen wordt door een andere groep crossers.
Trefwoorden : pesten, leesboek
Leeftijd : vanaf dertien jaar
Categorie : C/ML
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3229/01,02,03,07/03

Titel : **Een klap voor je kop**
Auteur : Ulf Stark
Uitgever : Lemniscaat
Jaar : 1990
Pagina's : 213
Prijs : niet van toepassing
ISBN : 90 6069 761 8
Inhoud : Voor de zoveelste keer verhuizen Tias, zijn zusje Linda en hun moeder. De dorpsschool zal goed zijn voor Linda, die in Stockholm gepest werd met haar slepende been. Dat valt echter tegen: onder leiding van Svempa terroriseren vier jongens de klas.
Trefwoorden : pesten, leesboek, verhuizen
Leeftijd : vanaf dertien jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3241/01,02,03,07/03

Titel : **De golf**
Auteur : Morton Rhue
Uitgever : Sjaloom, Wildeboer & Altamira
Jaar : 1983
Pagina's : 143
Prijs : f 19,90
ISBN : 90 624 9106 5
Inhoud : Om het effect van de daden van de Nazi's in de Tweede Wereldoorlog duidelijk te maken, vormt een Amerikaanse geschiedenisleraar een beweging De Golf. Deze beweging gaat het hele schoolleven beheersen en leidt tot een verbijsterende climax.
Trefwoorden : pesten, leesboek, groepsdruk
Leeftijd : vanaf veertien jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3242/01,02,03,07/03

Titel : **Maak me niet kapot**
Auteur : Lynn Hall
Uitgever : Lemniscaat
Jaar : 1972

Pagina's : 140
Prijs : f 18,90
ISBN : 90 606 9252 7
Inhoud : Roddel en achterklap, ontketend door een jaloerse jongen in een klein Amerikaans dorpje, verzieken het laatste schooljaar van de zestien-jarige nieuwkomer, die zich niet bewust is van het anders-zijn van zijn zes jaar oudere vriend.
Trefwoorden : pesten, leesboek, jaloezie, anders zijn
Leeftijd : vanaf veertien jaar
Categorie : C
Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3243/01,02,03,07/03

Titel : **Hadden we er maar wat van gezegd**

Auteur : Jan de Zanger

Uitgever : Leopold

Jaar : 1990

Pagina's : 144

Prijs : f 12,50

ISBN : 90 258 4813 3

Inhoud : Na vijftientig jaar ziet Pieter Vink op een reünie zijn klasgenoten terug. En dan komen ook alle herinneringen aan die kleine pientere Sietse terug, die zo gemeen gepest werd, dat hij zichzelf van het leven beroofde. Nú pas zijn de klasgenoten bereid onder ogen te zien wat er toen gebeurd is.

Trefwoorden : pesten, leesboek, zelfdoding

Leeftijd : vanaf veertien jaar

Categorie : C

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3244/01,02,03,07/03

Titel : **Herinneringen van een joods meisje**

Auteur : Eva Schloss

Uitgever : De Geus

Jaar : 1989

Pagina's : 255

Prijs : f 12,50

ISBN : 90 5226 305 1

Inhoud : Eva en haar moeder overleven de oorlog en Eva's moeder trouwt na de oorlog met Otto Frank, de vader van Anne Frank. Eva beschrijft vooral de periode vanaf 1944, als zij van Westerbork naar Auschwitz worden gevoerd.

Trefwoorden : pesten, leesboek, jodenvervolging

Leeftijd : vanaf veertien jaar

Categorie : C

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3245/01,02,03,07/03

Titel : **Ik heb geen naam**

Auteur : Dagmar Hilarova, Miep Diekmann

Uitgever : Leopold

Jaar : 1990

Pagina's : 131

Prijs : niet van toepassing

ISBN : 90 258 3333 0

Inhoud : Een indrukwekkend verslag over herinneringen aan de Shoah vormen de brieven en het dagboek van de vijftienjarige Dagmar, opgetekend in Terezin-Tereziënstad. Onbegrip en verslagenheid over de volstreckte onmenselijkheid van de beulen worden afgewisseld door herinneringen aan de

strijd om vol te houden en de schaarse momenten van menselijk geluk in ontmoetingen met bekenden en soms met onbekenden.

Trefwoorden : pesten, leesboek, jodenvervolgung

Leeftijd : vanaf veertien jaar

Categorie : C

Verkrijgbaar: openbare bibliotheek

3246/01,02,03,07/03

Titel : **De tuin van je leven**

Auteur : Malcolm Bosse

Uitgever : Lemniscaat

Jaar : 1983

Pagina's : 123

Prijs : f 18,90

ISBN : 90 606 9512 7

Inhoud : de veertienjarige Eric heeft zich aangesloten bij een groep branieschoppers en heeft een voorwaardelijke straf gekregen. Zijn dwarse, onverschillige gedrag verandert als hij nader kennis maakt met meneer Beck, een van hun slachtoffers, die veertig jaar in de gevangenis heeft gezeten.

Trefwoorden : pesten, leesboek

Leeftijd : vanaf veertien jaar

Categorie : C

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

3247/01,02,03,07/03

Titel : **Chocoladeoorlog**

Auteur : Robert Cormier

Uitgever : Sjaloom, Wildeboer & Altamira

Jaar : 1982

Pagina's : 234

Prijs : f 22,50

ISBN : 90 624 9087 5

Inhoud : Jaarlijks worden er ten bate van de school dozen met chocolaatjes verkocht. Iedereen is verplicht hieraan mee te doen. Jerry weigert, eerst in opdracht van de machtige bende De Wakers, vervolgens omdat hijzelf niet wil. Nu blijkt hoe zwaar dat is, je als eenling opstellen tegenover de macht van de massa.

Trefwoorden : pesten, leesboek, afwijken van de norm

Leeftijd : vanaf veertien jaar

Categorie : C

Verkrijgbaar: boekhandel, openbare bibliotheek

Index

Nummer en titel boek plus uitgever

vier jaar

3001 Elmer, Unieboek

3002 Malle Job, Clavis

3003 Twee bolle bozen, Querido

3004 Gekke bril en gekke rooie, Leopold

3005 Vuurtoren Vera, Sjaloom

vijf jaar

3011 Ed en Eefje, Zirkoon

3012 Pissebed, Leopold

3013 Septembervakantie, Clavis
3014 Rosie en de beren van de stoep, Ploegsma
3015 Trompet voor Olifant, Leopold

zes jaar

3021 Klein maar sterk, Zwijsen
3022 Jij ziet er raar uit, Zwijsen

zeven jaar

3031 Een huis met zeven kamers, La Rivière
3032 Druppels vangen, Ploegsma
3033 Hokusj pokusj pasj, Clavis

acht jaar

3101 Ik neem het niet meer, Zwijsen
3102 Ik sla ze tot moes, Zwijsen
3103 Biobella Gijsje, La Rivière
3104 De wekker en het mes, Zwijsen
3105 Een klap voor de grap, Zwijsen
3106 Spierballen in je hoofd, La Rivière
3107 Poppe en beer, Ploegsma
3108 De woeste hond van de Wodanstraat, Ploegsma
3109 De folterkamer, Clavis
3110 Geluk in een papiertje, Clavis
3111 Mijn broer is sterker dan sterk, Ploegsma

negen jaar

3121 Frederike vuurtoren, La Rivière
3122 De griezels, De Fontein
3123 Kaatje knal en de biefstukbende, Unieboek
3124 Liegbeest, Ploegsma
3125 Ik roep m'n grote broer, Gottmer
3126 Pudding Tarzan, Van Goor
3127 En de groeten van groep acht, Unieboek
3128 Donkere maan, Ploegsma

tien jaar

3141 De neef van Stinkbal, Gottmer
3142 Kom maar op, La Rivière
3143 Er is een lege plek gegroeid, Clavis
3144 Matilda, De Fontein
3145 Padu is gek, Leopold
3146 Afscheid van opoe, Zwijsen
3147 De rooie vuurtoren, Bert Bakker
3148 Het vlot, Unieboek
3149 Hoe Mieke Mom haar maffe moeder vond, Querido
3150 Het jaar van garnaal, Ploegsma
3151 Karate op de stortplaats, Zwijsen
3152 Drie is teveel, Ploegsma
3153 Het achtste groepie tegen het soepie, Unieboek
3154 Een bende in de bovenbouw, Unieboek
3155 Kladwerk, Lemniscaat

elf jaar

3161 Wie rood is moet slim zijn, Ploegsma
3162 Marc de verschoppeling, Christoffor

3163 Het land achter de vele deuren, Ploegsma

twaalf jaar

3201 Tao, de uitgestotene, Sjaloom

3202 Uitgestoten, Christoffor

3203 Jij gaat met ons mee, Zwijsen

3204 Vechten met Veronica, Querido

3205 Tirannen, Querido

3206 Novemberkatten, Leopold

3207 De jongen met de viool, Sjaloom

3208 Aram en de bende van de boomstam, Sjaloom

3209 Dood spoor, Van Goor

3210 Werner wint het, Callenbach

3211 De klim, Ploegsma

3212 Spijt, Unieboek

3213 Oog om oog, Sjaloom

3214 Mes op de keel, Sjaloom

dertien jaar

3221 De zondebokken, Zwijsen

3222 Het wonderlijk verhaal van Hendrik Meijer, De Fontein

3223 Yoy, bijzondere belevenissen, Boekwerk

3224 Oorlog zonder vrienden, Lemniscaat

3225 We noemen hem Anna, Querido

3226 Al het water van de zee, Sjaloom

3227 Donderslag, Ploegsma

3228 De witte Harley, La Rivière

3229 Een klap voor je kop, Lemniscaat

veertien jaar

3241 De golf, Sjaloom

3242 Maak me niet kapot, Lemniscaat

3243 Hadden we er maar wat van gezegd, Leopold

3244 Herinneringen van een joods meisje, De Geus

3245 Ik heb geen naam, Leopold

3246 De tuin van je leven, Lemniscaat

3247 Chocolateoorlog, Sjaloom

Uitgever plus nummer format

Bert Bakker 3147

Boekwerk 3223

Christoffor 3162, 3202

Clavis 3002, 3013, 3033, 3109, 3110, 3143

De Fontein 3122, 3144, 3222

De Geus 3244

Gottmer 3125, 3141

Kallenbach 3210

La Rivière 3103, 3106, 3121, 3142, 3228

Lemniscaat 3155, 3224, 3229, 3242, 3246

Leopold 3004, 3012, 3015, 3145, 3206, 3243, 3245

Ploegsma 3014, 3032, 3107, 3108, 3111, 3124, 3128, 3150, 3152, 3161, 3163, 3211, 3227
Querido 3003, 3031, 3149, 3204, 3205, 3225
Sjaloom 3005, 3201, 3207, 3208, 3213, 3214, 3226, 3241, 3247
Unieboek 3001, 3123, 3127, 3148, 3153, 3154, 3212
Van Goor 3126, 3209
Zirkoon 3011
Zwijsen 3021, 3022, 3101, 3102, 3104, 3105, 3146, 3151, 3203, 3221

9 Uit het dagboek van een zondebok

Hieronder een gedeelte uit het dagboek van een zondebok uit een tweede klas gymnasium. Deze jongen werd door een aantal klasgenoten bij voortduring gepest. Hij ging een dagboek bijhouden. Dit liet hij, toen het hem teveel werd, aan zijn moeder lezen. Een aantal citaten.

24 april

In de pauze was de ijsman er. Ik kocht een ijsje. Daarna zocht ik de anderen op (stom van me). Ik kreeg weer het gezeur van "mag ik een hapje?" Ik ging toen maar naar binnen. Eerst werd ik door Rogier aangehouden die een hap van mijn ijsje nam. Paulien gooide daarna voor de lol mijn tas om.

Toen de tekenles bijna was afgelopen, zei Joep tegen mij: "Jij wacht straks nog op mij". Toen ik mijn jas had gepakt, kwam ik hem en Rogier tegen. Ze hielden me vast en eisten een kauwgom. Ik rukte me los en rende naar de bushalte.

Op het station pakte Paulien mijn tas. Annelies hield me vast aan mijn haren en met haar nagels in mijn pols. Paulien verstopte de tas. Ik kon Annelies van achteren beetpakken, maar kreeg gelijk een trap tegen mijn scheenbeen. Even later kwamen automatisch die rottranen.

In de trein zat ik alleen: bij de anderen was er zogenaamd geen plek meer. In de fietsenstalling gebeurde er dit keer niets.

29 april

In de kleine pauze had Diederik een rare opmerking tegen mij. Hij zei: "Je kunt maar beter zelfmoord plegen, want er is toch niemand die je belangrijk vindt".

In de grote pauze werd ik als een hond weggejaagd. Ik ging maar ergens anders zitten. De anderen kwamen daarna naar mij toe. Ik werd weer weggejaagd, maar bleef nu staan. Na een kwartier pakte Rogier een boek en smijt dat een eind weg. Hij zegt: "Die richting ga jij ook uit". Daarna pakt er één mijn tas, maar die weet ik terug te krijgen. Dan pakt Rogier weer een boek. Dat is teveel voor mij. Ik pak mijn tas en loop huilend naar binnen.

6 mei

Na de gymnastiekles had er één mijn schoenen gepakt en zomaar ergens neergegooid. Eentje lag er midden in de kleedkamer. De anderen gingen er mee voetballen. Ze probeerden hem ook in de vuilnisbak te gooien. Daarna gooide één hem naar buiten.

In de pauze stond ik nog even mijn Duits te leren. Rogier liet een boer in mijn gezicht en Marijn pakte mijn boek, omdat hij moest leren.

7 mei

Mijn vader roept dat iemand van school aan de telefoon is. "Hoi, met Merel", zegt iemand. Ik herken Joep's stem. Hij vraagt mij een aantal flauwe dingen. Dit is voor mij echt een voorbeeld dat hij de pik op mij heeft.

12 mei

Ik ga nu met de fiets naar school. Op de terugweg naar huis zie ik Paulien en Merel vóór mij

fietsen. Ik probeerde bij hen te komen om met hen op te fietsen. Toen ze mij zagen gingen ze harder fietsen. Ze moeten mij niet.

Bron: B. van der Meer, *De zondebok in de klas*, pp 67-68.

trefwoorden: pesten op school, leerlingen onderling, gepeste, gevalsbeschrijving, dagboek.

c bvandermeer, 052

10 Een meisje van 15

"Voeger ben ik een 'zwart schaap' geweest, zij het in niet zo'n zware mate. Ik was, wat leren betrof, een middelmatige leerling, blonk nergens in uit, was enorm slecht in hoofdrekenen en cijferen. En gym. Ik was zowat de kleinste van de klas en kon dus nooit over de bok of zo heenkomen. Kon niet bij de ringen, enzovoort. Thuis wisten ze het nooit, maar ik heb heel wat uurtjes strafwerk zitten maken met de gymspullen in mijn tas. Dan durfde ik niet naar gym, dus zei ik gewoon dat ik ze vergeten was.

Na gym waren de pauzes het ergst. Ik mocht niet meedoen aan spelletjes, kreeg stompen en schoppen en werd uitgescholden. Gelukkig had ik één vriendin die het nog een beetje voor mij opnam.

De leraren hebben er nooit iets van gezegd, al hadden ze het wel in de gaten. Ze hebben mij ook wel eens expres voor gek gezet om bij de klas in een goed blaadje te komen.

In de eerste en tweede klas van de lagere school viel het nog wel mee, maar ieder jaar werd het erger.

Toen ik naar de middelbare school ging was ik doodsbang dat ik weer gepest zou worden. Als je wist wat een pijn en blauwe plekken ik op de lagere school heb gehad, dan moesten ze op de middelbare school toch je botten wel kapot slaan?

Ik werd het niet, maar iemand anders. In de eerste en derde klas heb ik bij haar in de klas gezeten. Zij kon er niets aan doen, want ze mocht niets van thuis. Niet naar iemands verjaardag of zwemmen of schaatsen. Ik zal nooit iemand of iets treiteren. Nooit, nooit, nooit. Ik weet wat het is.

In de tweede was het een ander meisje dat gepest werd. Die maakte het er eigenlijk wel een beetje naar, want ze loog en klikte heel veel.

Wat ik nog aan de orde wil stellen is dit. Als je op school getreiterd wordt en je kunt er thuis niet over praten, zul je ergens anders een leemte mee op moeten vullen. Ik heb mijn toevlucht genomen tot huisdieren. Huisdieren zijn fantastisch. Ze zijn zo eerlijk als goud, ze kijken niet of je vlot bent of knap. Ze kijken naar je innerlijk, ze zijn rechtvaardig en te vertrouwen. Je kunt ze alles vertellen en ze zullen je geheimen niet verder vertellen. Zonder huisdieren had ik misschien wel zelfmoord gepleegd".

Bron: B. van der Meer, *De zondebok in de klas*, p 120.

trefwoorden: pesten op school, leerlingen onderling, gepeste, gevalsbeschrijving, brief.

c bvandermeer, 053

11 Een vrouw van twintig

"Hoewel ik twintig jaar ben, ondervind ik nog steeds de gevolgen van pesten op de lagere school. Op een keer was er een nieuw jongetje in de klas, toen ik in de vierde zat. Ik maakte de onschuldige opmerking dat hij mij wel aardig leek, met als gevolg dat de hele klas mij in de pauze achterna zat, want ik was zogenaamd gek op hem. Toen ik moe was en tegen een onderruitje leunde, bondsde ik daar zo hard tegen aan dat het brak. Ik schaamde mij natuurlijk

diep en toen ik verhuisde vond ik dat helemaal niet erg, want ik had maar één vriendin en verder trokken een paar meisjes die ook kneusjes waren met mij op.

Op de nieuwe school kwam ik tussen twee jongetjes te zitten, die mij geen van beiden mochten. Niet alleen deze twee plaagden mij, maar de hele klas. Wat was de oorzaak? Ik had lang haar en daar zaten naar hun mening vlooiën in. Op het schoolplein mocht ik niet meedoen aan het populaire spel 'scharen', wat bestaat uit het vormen van stelletjes. Als ik een keer mee mocht doen, koppelden ze mij altijd aan de vervelendste jongen uit de klas, wiens handen niet zo fris waren. Afschuwelijk vond ik het. Ik zie mezelf nog in het fietsenhok van de school staan. Heel wat keertjes ben ik huilend naar de voordeur gegaan die in de pauze op slot was. Ik leerde na schooltijd zo snel mogelijk naar huis te rennen om te voorkomen dat ik afgetuigd werd door een paar jongens uit mijn klas die dezelfde kant op moesten.

Wanneer ik 's middags naar school ging stonden ze altijd om de hoeken van schuurtjes te wachten tot ik voorbijkwam. En steeds werd ik afgetuigd, terwijl ze riepen: "vlooiën, vlooiën".

Als ik ergens nieuw kom, heb ik nog steeds het idee dat ik mij heel gediensdig moet gedragen. Als ik dan merk dat niet iedereen blij is dat ik er ben, voel ik mij ellendig. Dat heb ik te danken aan mijn lagere schoolleeftijd. En dan maar zeggen dat de lagere schoolleeftijd de evenwichtigste en makkelijkste leeftijd van het kind is".

Bron: B. van der Meer, *De zondebok in de klas*, pp 135-136.

trefwoorden: pesten op school, leerlingen onderling, gepeste, gevalsbeschrijving, brief.

c bvandermeer, 054

12 Een moeder over haar zoon

"Hans is elf jaar en is sinds de kleuterschool erg gepest op school. In de buurt waar wij eerst woonden, waren er helemaal geen jongetjes van zijn leeftijd, maar hij speelde altijd met zijn broertjes en zusjes.

Toen hij naar de kleuterschool ging stond hij daar eigenlijk meteen een beetje als eenling, want die andere kinderen waren al gewend om met elkaar te spelen. Hij werd ook nooit opgenomen in de kring. De juffrouw die hij daar had begreep hem ook niet zo goed. "Hij is dwaas", zei ze altijd. Op de lagere school werd hij toen later al snel erg gepest.

Toen Hans in groep zes zat zijn we verhuisd. We hoopten toen dat het op een andere school beter zou gaan, maar hij kwam van de wal in de sloot. Hij is hier gewoon vogelvrij verklaard. Hij is haast altijd bont en blauw, omdat hij zoveel geschopt en geslagen wordt. Hij heeft dan vaak een stuk of tien jongens gelijk tegenover zich. Ze proberen hem dan bijvoorbeeld door de spijlen van het fietsenhok te duwen of ze rollen hem helemaal door de modder. Pas geleden gooiden ze zijn gymspullen en regenpak gewoon in een watergang, et cetera, et cetera.

Met de leerkrachten is hier niet over te praten, want ze zeggen: "Hij lokt het zelf uit, hoor". Maar wat doet Hans? Hij zoekt contact met andere kinderen door hen een duw te geven en dan "hoi, Jan" of zoiets te zeggen. Maar die duw wordt dan van hem niet geaccepteerd en hij wordt dan gelijk met een paar man in elkaar geslagen. En dan zijn er jongens in zijn klas, die bijvoorbeeld achter hem gaan lopen en hem voortdurend uitschelden voor alles en nog wat. Net zolang tot hij terugscheldt en dan vallen ze hem met z'n allen weer aan.

Op deze manier leert hij nooit een weerwoord te hebben, want doet hij dit, dan weet hij dat hij op weg naar huis opgewacht wordt en een pak ransel krijgt.

Hans heeft door dit alles een erg minderwaardigheidsgevoel gekregen. Wat moeten we doen?"

Bron: B. van der Meer, *De zondebok in de klas*, p 146.

trefwoorden: pesten op school, leerlingen onderling, gepeste, gevalsbeschrijving, brief.

c bvandermeer, 055

13 Carmen als zondebok

Het rollenspel Carmen als zondebok is ontwikkeld voor leerlingen tussen de 10 en 14 jaar en is gemaakt om leerlingen aan den lijve te laten ervaren wat het is om buitengesloten te worden en hen daarna hierover en over de oplossingen te laten praten.

Het materiaal bestaat uit de dvd met als titel *'Toneel spelen in de klas'*; uit een brief die een leerling aan haar vroegere klasgenoten heeft geschreven en uit zeven verschillende kleuren kaartjes, waarop de verschillende rollen en hun activiteiten staan beschreven.

Het lespakket Carmen als zondebok is, zoals gezegd, bestemd voor leerlingen in de leeftijd van 10-14 jaar, maar wordt ook binnen mbo- en hbo-opleidingen gebruikt om studenten aan den lijve te laten ervaren wat het is om buitengesloten te worden. Het pakket bestaat uit een instructie-dvd voor leerkrachten basis- en voortgezet onderwijs en uit een map.

Op de instructie=dvd kunnen leerkrachten zien hoe ze in een rollenspel in een klas kunnen begeleiden. De map bevat een brief die Carmen aan haar vroegere klasgenoten heeft geschreven en kaartjes met zeven verschillende opdrachten of scènes: dingen die haar klasgenoten met haar hebben uitgehaald. elke opdracht of scène heeft kaartjes met dezelfde kleur. Het spel speelt zich af op drie locaties: klas, thuis, schoolplein.

De werkwijze bij het educatief toneelspel is dat eerst de brief van Carmen aan haar vroegere klasgenoten wordt voorgelezen; dat daarna een van de scènes door de leerlingen wordt (na)gespeeld en dat de leerlingen tot slot over elke scène gaan praten. Hierbij wordt de rol van de pesters, maar ook die van de leerkracht, ter discussie gesteld.

Het spel is te bestellen via www.hreducatief.nl. Het emailadres van de auteur, *Afra Jonker*, is: www.beaproducties.nl.

c bvandermeer, 200

14 Gevolgen voor het slachtoffer van pesten.

"Vanochtend hoorde ik, heel toevallig, via het testbeeld van de televisie, de radio-uitzending waarin u sprak over het zondebokfenomeen.

Alle pijn en machteloosheid van twintig jaar kwamen naar boven, want ook ik was - en ben soms nog - zo'n zondebok.

Jarenlang heb ik het niemand durven vertellen, want het stond voor mij gelijk aan mislukt zijn, niet goed genoeg zijn. Pas nu ik mij veilig durf te voelen in mijn relatie, durf ik erover te praten.

Ik ben acht jaar enig kind geweest, mijn moeder verloor twee baby's na mij en ik werd erg vertroeteld. Ik was een leuk kind om te zien, een tikje mollig, erg intelligent én eigenwijs. Iedereen hield van me en ik dacht dat dat de normaalste zaak van de wereld was. Toen ik vierenhalf was, verhuisden we. Op de nieuwe kleuterschool zaten ook twee van mijn vriendjes, buurjongetjes uit het oude huis. Maar op de nieuwe (kleuter)school wilden ze stoer doen, mij niet meer kennen. Ze begonnen me te treiteren om indruk op de anderen te maken en ik begreep niet waarom ze ineens zo deden.

Na de kleuterschool kwam de lagere school. Ik kon de lessen heel gemakkelijk aan, zat daarom vaak te kletsen, zodat de leraren niet zo dol op me waren, en dat pikten de kinderen natuurlijk op. Ik voelde me erg alleen en toen mijn moeder na veel gedokter toch nog beviel van een

zusje, vond ik het in mijn kindergedachten heel normaal dat zij alle aandacht kreeg. Zoals gezegd: ik kon erg goed en gemakkelijk leren, mijn ouders waren trots op hun fantastische dochter, dus vertelde ik niets van alle pesterijen op school.

Maar dolgelukkig was ik, toen ik op negenjarige leeftijd, in de vierde klas door omstandigheden naar een andere school ging. Ik weet nog glashelder dat ik de avond voor de eerste schooldag in bed lag en dacht: hier kent niemand mij, hier kan ik helemaal opnieuw beginnen en ik zal goed mijn best doen, zodat ze me allemaal aardig vinden.

En jawel, drie weken 'ging' ik met de populairste jongen van de school en toen dat uitging, was het afgelopen met me. Ik werd uitgelachen en getreiterd, zoals toen ik op het bord een som moest uitrekenen en het (verkeerde) voorzeggen niet hoorde. De leraar deed vrolijk mee. Schoolkampen waren een ramp. De kinderen vertelden onder elkaar hoe naïef ik was en de hele meute nam me te pakken.

Gelukkig ging er niemand van deze lagere school naar de middelbare school waar ik heen ging. Door een gelukkig toeval kreeg ik dus een nieuwe kans. Helaas ging die op de kennismakingsdag al verloren, omdat ik in mijn argeloosheid in een val van een leraar trapte. Ik begon mijn eerste middelbare-schooldag dus al als "dat meisje, weet je wel?"

Niettemin deed ik wanhopig mijn best om aardig gevonden te worden en werd verliefd op de eerste de beste jongen die aardig tegen mij deed. Fout.

Tijdens de werkweek bleek die jongen een oogje te hebben op een ander meisje en ik ging naar de enige plek waar ik daarover kon nadenken in mijn eentje: het toilet.

Anderen zagen dit en het ging als een lopend vuurtje rond: "Elsa gaat naar de wc om uit te halen over Robert". Sensatie.

Ik kreeg de hele meute, drie schoolklassen (plusminus negentig kinderen) achter me aan. Ze gingen staan op de toiletbrillen van de andere wc's, keken over de rand van het hokje, lachten en sarden.

Ik heb ongeveer drie kwartier ineengedoken en aangekleed op dat toilet gezeten. Toen was het etenstijd en gingen alle kinderen naar de eetzaal.

Na heel veel overredingskracht van een lerares durfde ik de deur van het slot te halen en eruit te komen, helemaal onder de zenuwvlekken. Ik moest ook gaan eten, maar voor geen goud ging ik de eetzaal binnen om tussen de tafels door naar mijn plaats te lopen. Ik ging met mijn rug naar de deur in de recreatiezaal tijdschriften doorbladeren. Doodsbang.

Destijds was het liedje "Pappie, ik zie tranen in je ogen" populair. Dit hadden de anderen van een nieuwe tekst voorzien: "Elsa, ik zie tranen in je ogen". Terwijl ik daar zat, begonnen alle kinderen dit te zingen in de eetzaal, onder begeleiding van een leraar die met een grote bel de maat sloeg. Al zingend kwamen ze in de recreatiezaal om me heen staan. Ineengedoken ben ik blijven zitten bladeren tot iedereen in de touringcar zat en een leraar heel kwaad werd omdat ik daar niet heen ging. In de bus werd het lied weer gezongen en niemand wilde mij naast zich hebben, zodat er een "vrijwilliger" werd aangewezen.

Nog jaren daarna werd het gezongen, geneuried of gefluisterd, als ik door de gangen liep. Ik vertrouwde niemand meer uit mijn klas, plaatste me buiten de groep, ging in de tweede klas over zelfmoord denken en wist heel zeker dat niemand me aardig vond of van me kon houden. Nou ja, mijn familie wel, maar ook alleen omdat ik nu eenmaal hun dochter of zusje was.

Ik zat uren op mijn kamer te huilen, te lezen, naar platen van Robert Long te luisteren en was doodongelukkig.

Van atheneum 2 en een gouden toekomst kelderde ik naar mavo 3, de zoveelste nederlaag. In de hogere klassen ging het treiteren wel over. Ik kreeg een populaire vriendin, sloeg na mavo 4 havo 4 over en ging meteen naar havo 5. Mijn ouders gingen scheiden. Ik ontmoette op mijn vijftiende een aardige student van drieëntwintig die me begreep, dacht ik. Ik eiste al zijn tijd op en later wilde hij me nooit meer zien.

Ik deed een zelfmoordpoging. Ik at veel door de zenuwen en werd veel te dik, liep van huis weg, ging op kamers wonen, voelde me voor niemand goed genoeg en was ontzettend alleen. Mensen die aardig waren, eiste ik helemaal op, maar ik vertrouwde hen nooit. En inderdaad, ze kregen altijd genoeg van mijn problemen.

Ik bezocht de ene psycholoog na de andere, maar ze gaven me het gevoel dat ik er zelf schuld aan had, dat het mijn gedrag was en dat ik het gepest kon veranderen.

Ik bad vaak om moed om er een einde aan te maken. Ik was mislukt; ik had het geprobeerd,

maar ik kon niet leven.

Ik probeerde verschillende opleidingen, maar plaatste mezelf door mijn argwaan en wantrouwen altijd buiten de groep. Ik verlangde wanhopig naar een jongen die van me hield, maar ik schrikte jongens af en dacht dat ik lelijk en stom was en altijd alleen zou blijven. Ik nam me voor om, als ik op mijn dertigste nog alleen was, mezelf van kant te maken. Want alleen oud worden, dat wilde ik niet.

Op mijn 22-ste had ik alle moed verloren. Ik woonde op een kamer en toen ik 's avonds uitging, had ik het vaste plan een jongen te versieren, alleen om even vastgehouden te worden. Het maakte niet uit door wie.

Ik had geluk. Ik drong me op aan iemand en vroeg hem: "Wil je me even vasthouden? Nee, dat zal wel niet, stomme vraag". De jongen zag de gekwetste, angstige blik in mijn ogen en hield me toch vast. Hij werd zelfs verliefd op me en vlug trok ik me terug, vol argwaan, ongelooft en wantrouwen.

Hij was volgens de geldende normen erg knap en hoe kon ik nou goed genoeg zijn voor zo iemand? Maar hij hield vol.

Inmiddels wonen we nu drie jaar samen en stukje bij beetje heb ik erop durven vertrouwen dat hij van mij houdt. En toch is daar nog altijd in mijn achterhoofd dat waarschuwend stemmetje: als je hem echt honderd procent vertrouwt, dan laat hij je pas barsten, blijf op je hoede, houd er rekening mee dat hij je pijn zal doen als je hem durft te vertrouwen.

Ik haat mezelf soms, vind mezelf mislukt, ontloopt mensen van vroeger.

Onlangs heb ik alles aan mijn moeder verteld. Ze had er nooit iets van geweten. Ik heb er ook met een vriendin over gepraat, die toen bij die werkweek was. Ze heeft ook meegezongen en getreiterd. Later zijn we vriendinnen geworden, en nu zei ze dat ze nooit heeft geweten dat pesten zulke litte-

kens, zulke wonden nalaat.

Ik ben dol op kinderen, wil ze zelf ook graag. Maar vaak denk ik: nee, ik ben vast geen goede moeder, ik ben niet goed genoeg, ik wil niet dat mijn kinderen zoiets overkomt.

Waarom schrijf ik u, een wildvreemde, dit allemaal? Ik denk in de hoop dat u voorlichting kunt geven aan leerkrachten en ouders, opdat het pesten anderen bespaard kan blijven. Ik hoop dat mijn verhaal iets, al is het maar heel weinig, kan bijdragen aan hulp en begrip voor de kinderen van nu, want niemand verdient het of vraagt erom om een zondebok te zijn".

Bron: Bob van der Meer, *Kinderen en pesten, wat volwassenen ervan moeten weten en eraan kunnen doen*. Utrecht/Antwerpen: Kosmos-Z&K Uitgevers, 1993. ISBN 90 215 2048 6.

Uitverkocht; opvraagbaar bij de Openbare Bibliotheek. In de volledig herziene tweede uitgave (ISBN 90 215 3625 0) is deze brief niet (meer) opgenomen.

trefwoorden: pesten op school, leerlingen onderling, gepeste, gevalsbeschrijving, brief.

c bvandermeer/2002/vijftigmeestgestelde vragen.038-1/downloadbaar/metbronvermeldingkopieerbaar/opwelkewebsitedanook-nietplaatsbaar/slechtsvoorgebruikbinneneigenorganisatie/bij-overtredingstrafbaar

15.kleuters en pesten. Kleuters slaan er in eerste schooljaar flink op los

Van onze redactie onderwijs

Utrecht - Kleuters treiteren en slaan volop tijdens hun eerste jaar op de basisschool

Ruim tachtig procent van de kleuters is regelmatig dader of slachtoffer van fysieke agressie.

Bijna evenveel kinderen zijn betrokken bij bedreigingen, scheldpartijen en roddelen.

Dat blijkt uit een groot onderzoek naar agressie in kleuterklassen, waarvan de resultaten morgen

op een symposium over pesten in Amsterdam worden gepresenteerd. Het is voor het eerst dat agressie bij deze kleuters op deze schaal is onderzocht in Nederland. Voor het onderzoek zijn 1100 kinderen uit 84 klassen van 51 basisscholen geïnterviewd. Dat kleuters regelmatig slaan, aan de haren trekken en treiteren is niet nieuw. Maar hoofdonderzoeker M. Vermande, universitair docent aan de Universiteit Utrecht, verbaast zich wel over de omvang. "Als het gaat om fysieke agressie is slechts dertien procent van de kinderen geen dader of slachtoffer". En maar veertien procent is nooit betrokken bij pesterijtjes. Volgens de onderzoekers is het opvallend dat er structuur zit in de agressie en pesterijen in kleuterklassen. In bijna alle onderzochte groepen zijn er enkele dominante daders die al op jonge leeftijd in staat zijn zwakkere groepsgenoten eruit te pikken. Daarnaast zijn er kinderen die agressief zijn tegen groepsgenoten, maar zelf weer belaagd worden door de dominante leiders. Zij zijn zowel daders als slachtoffers. Door snel ingrijpen kan veel leed worden voorkomen, denkt Vermande, die onderzoek doet naar de sociale relaties van kinderen en hun leeftijdgenoten. Ze vindt dat er te weinig aandacht is voor pesten in de laagste klas van de basisschool. "De daders pesten niet toevallig iemand. Ze zijn al op jonge leeftijd in staat slachtoffers te vinden. Dat is opvallend". Daar is een verklaring voor: de vier- en vijfjarigen komen voor het eerst in een groep terecht, waarna het gevecht om de sociale dominantie begint. Ze zijn nog jong, maar de kleuters willen toch een belangrijke plaats in de groep. De onderzoekers hebben daarom alle kleuters twee keer vijftien minuten geïnterviewd met behulp van foto's. Op tafel lagen foto's van al hun klasgenootjes. Bij enkele vragen (wie schopt of slaat jou wel eens, wie pest jou wel eens?) moesten de kleuters de foto's van diegenen die dat deden aanwijzen.

Bron: De Standaard, 2005-02-05.

5.Procedures/protocolen/calamiteitenplannen

Ten aanzien van het overlijden van leerlingen , leerkrachten, ouders zijn er protocollen beschikbaar bij de stichting.